

ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114
UDC 657

M52 Часопис националног
значаја за теорију и њену
операционализацију

РАЧУНОВОДСТВО

IFAC

International
Federation of
Accountants

Federation of
European Accountants
Federation des Experts
comptables Européens

International
Accounting
Standards
Board

FCM

Fédération des
Experts Comptables
Méditerranéens

South-East
Europe Federation
of Professional
Accountants

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

◆ др Дејан МАЛИНИЋ
ФИНАНСИЈСКА (НЕ)МОЋ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА

◆ др Владан ПАВЛОВИЋ
ФИНАНСИЈСКО-РАЧУНОВОДСТВЕНИ АСПЕКТИ
СТИЦАЊА СОПСТВЕНИХ АКЦИЈА

◆ мр Сунчица МИЛУТИНОВИЋ
СТЕПЕН КОНВЕРГЕНЦИЈЕ
РАЧУНОВОДСТВЕНЕ РЕГУЛАТИВЕ У СРБИЈИ
СА МЕЂУНАРОДНОМ РЕГУЛАТИВОМ

9-10

Година LVIII

www.srrs.rs

Београд, септембар-октобар 2014.

РАЧУНОВОДСТВО

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ
ГОДИНА LVIII * Бр. 9-10 * Београд, септембар-октобар 2014.

Издавач:
"РАЧУНОВОДСТВО" д.о.о.

Суиздавач:
Савез рачуновођа и
ревизора Србије

Генерални секретар
и главни и одговорни уредник
др Перо Шкобић
Његошева 19, Београд, п. фак. 403
info@srrs.org.rs

Одговорни уредник
"Рачуноводства"
мр Рада Стојановић

Лектор
мр Ана Бојановић,

Технички уредник
Витомир Савић

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
Андрић др Мирко, Алексић Богољуб,
Вукелић др Гордана, Иванишевић др
Милорад, Малешевић др Ђоко,
Малинић др Слободан, Милићевић др
Весна, Новићевић др Благоје,
Раичевић др Божићдар,
Стојановић мр Рада,
Секуловић др Богдан,
Шкарић Јовановић др Ката

ИЗ ИНОСТРАНСТВА
Prof. Alexander Russell, Scotland
Prof. Mieczyslaw Dobija, Poland
Prof. Frants Butynets, Ukraine
Prof. Metka Tekavcic, Slovenia
Prof. Robert W. McGee, US
Prof. Serdar Ozkan, Turkey
Prof. Željko Sević, Scotland

Телефони:

Ген. секретар 3239-444
Одговорни уредник 3344-883, 3344-887
Уредништво 3241-948
Саветници 3233-077, 3344-549
3345-043, 3345-329, 3345-429
Курсеви 33-43-140, 33-43-215, 3231-549
Маркетинг 3233-088
Ел. водич кроз посл. 3344-949, 3344-922
Претплата 3233-088, 3238-611
Рачуноводство 3344-405
Слободна телефонска линија (сугестије,
рекламације, коментари...) 33-45-001
Телефакс (011) 3231-220, 3345-527
E-mail: casopis@srrs.rs
Војвођанска банка А.Д. 355-1040232-19
Центробанка А.Д. 145-3232-76

Copyright © 1956, Савез РР Србије
Прештампавање објављених текстова није
дозвољено без одобрења издавача и
навођења извора.
Текст не може бити репродукован
снимањем, фотокопирањем, електронски
или на други начин, без претходне
сагласности издавача

Штампа: Космос, Београд, Светог Саве 16-18

Садржај

ИЗ РАДА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Извештај о раду IASB - септембар 2014..... 3

Стратегија и план рада
Одбора за међународне етичке
стандарде за рачуновође 13

ФИНАНСИЈСКО РАЧУНОВОДСТВО

др Владан ПАВЛОВИЋ

Финансијско-рачуноводствени аспекти
стицања сопствених акција 30

мр Сунчица МИЛУТИНОВИЋ

Степен конвергенције
рачуноводствене регулативе
у Србији са међународном регулативом 40

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО

Ивана МЕДВЕД, масџер екон.

Функције и значај рачуноводствених
центра одговорности 56

КОНТРОЛА И РЕВИЗИЈА

мр Станислав МИТРОВИЋ

Квантитативни приступ
за процену ризика ревизије..... 69

ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ

др Дејан МАЛИНИЋ

Финансијска (не)моћ јавних предузећа 76

Славен САВИЋ, мастер екон.

Анализа права и обавеза
обвезника ПДВ у Републици Србији 92

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
657
РАЧУНОВОДСТВО : часопис за
рачуноводство, ревизију и пословне финансије
/главни и одговорни уредник др Перо Шкобић;
одговорни уредник мр Рада Стојановић. – Год.43,
бр. 1 (јануар 1998)–. – Београд : Рачуноводство:
Савез рачуновођа и ревизора Србије, 1998 –
(Београд : Космос). – 29 цм
Месечно. - Је наставак: Књиговодство
(ћирилично изд.)=ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114 = Рачуноводство
COBISS.SR-ID 139739399

Contents

ACTIVITIES OF PROFESSIONAL ORGANIZATIONS

IASB Activities July 2014.....	3
International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA) Strategy and Work Plan, 2014-2018.	13

FINANCIAL ACCOUNTING

Vladan PAVLOVIC, Ph.D.

Financial and accounting aspects of own shares acquisition.....	30
--	-----------

Suncica MILUTINOVIC, M.Sc.

Degree of convergence between Serbian and international accounting regulations	40
---	-----------

MANAGEMENT ACCOUNTING

Ivana MEDVED, Master of Economics

Function and Importance of Accounting Responsibility Centers.....	56
--	-----------

CONTROL AND AUDIT

Stanislav MITROVIC, M.Sc.

Quantitative approach for assessment of the audit risk	69
---	-----------

PUBLIC FINANCE

Dejan MALINIC, Ph.D.

Financial strenght of state-owned companies.....	76
---	-----------

Slaven SAVIC, Master of Economics

Analysis of rights and obligations of VAT taxpayers in republic of Serbia.....	92
---	-----------

Извештај о раду IASB септембар 2014.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 22 до 24. септембра 2014. у седишту IASB у Лондону, у Великој Британији.

На дневном реду биле су следеће теме:

- **Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)**
- **Истраживачки пројекат (Документација о плану рада 8)**
- **Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)**
- **Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)**
- **Извештај о раду IFRIC (Документација о плану рада 12A)**
- **IAS 21 Ефекти промена девизних курса - Девизна ограничења и хиперинфлација (Документација о плану рада 12B)**
- **IAS 1 Презентација финансијских извештаја - Класификација обавеза (Документација о плану рада 12C)**
- **Разлика између промене рачуноводствене политике и промене рачуноводствене процене (Документација о плану рада 12D)**
- **Класификација хибридног финансијског инструмента од стране имаоца (Документација о плану рада 12E)**
- **Преглед после имплементације: IFRS 3 Пословне комбинације (Документација о плану рада 12F-12G).**

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

IASB је одржао састанак 22. септембра ради расправљања о следећим пројектима у оквиру Иницијативе за обелодањивање:

- а. материјалност, укључујући значајне рачуноводствене праксе;
- б. измене стандарда IAS 7 - *Извештај о токовима готовине*; и
- с. измене стандарда IAS 1 - *Презентација финансијских извештаја*.

Материјалност, укључујући значајне рачуноводствене политике

*Одговори националних тела
која постављају стандарде
(Документација о плану рада 11A(a))*

*Презентација питања и запажања
о материјалности
(Документација о плану рада 11A(b))*

IASB је одржао едукативну сесију о материјалности, на којој је резимирано следеће:

- а. одговори које смо добили од националних тела која постављају стандарде о примени материјалности (материјалног значаја) у њиховим законским системима; и
- б. истраживање које је предузело особље о материјалности, укључујући дискусију о:
 - и. општим начелима материјалности;
 - и. проблемима примене материјалности; и

iii. могућим одговорима IASB.

Није донета ниједна одлука.

*Материјалност - обелодањивање
рачуноводствене политике
(Документација о плану рада 11A(c))*

IASB је расправљао о проблемима који се одnose на обелодањивања рачуноводствене политике и о информацијама о рачуноводственим политикама које треба обелоданити.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

IASB ће дискутовати о материјалности у новембру 2014. и укључиће дискусију о обелодањивањима рачуноводствене политике у *Документ за дискусију о принципима обелодањивања*.

Измене стандарда IAS 7

*Обелодањивање о ограничењима готовине
и еквивалената готовине
(Документација о плану рада 11B(a))*

IASB је оквирно одлучио да предложи побољшања стандарда IAS 7 у вези са обелодањивањима о готовини и еквивалентима готовине, како би се одговорило на забринутост у вези са могућношћу коришћења готовине и еквивалентна готовине где и када је то неопходно. Такође је одлучио да предузме додатно истраживање о теми готовине и еквивалентна готовине као део истраживачког пројекта о начелима обелодањивања.

*Резиме процеса рада
(Документација о плану рада 11B(b))*

IASB је извршио преглед корака у процесу рада који су до тада предузети за развој Нацрта за излагање за *Иницијативу за обелодањивање: предложене измене стандарда IAS 7*.

Сви чланови IASB су потврдили да су задовољни што је IASB испунио све неопходне кораке у пројекту до тада и стога су дали упутство особљу да започне процес гласања за предложене измене. Један члан IASB је указао на намеру да изрази неслагање са објављивањем предложених измена стандарда IAS 7. Поред тога, IASB је оквирно одлучио да период за коментаре за Нацрт за излагање треба да буде најмање 120

дана. Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

Особље ће започети са процесом гласања о предложеним изменама.

Измене стандарда IAS 1

*Резиме повратних информација
(Документација о плану рада 11C)*

Особље је презентовало резиме повратних информација које су добијене у вези са Нацртом за излагање *Иницијативе за обелодањивање: предложене измене стандарда IAS 1*.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

IASB ће на састанку у октобру 2014. расправљати о значајним питањима која су поставили коментатори Нацрта за излагање.

**Истраживачки пројекат
(Документација о плану рада 8)**

Особље IASB је обезбедило општи извештај IASB о новинама у истраживачким пројектима. Конкретнија ажурирања обезбеђена су о пословним комбинацијама под заједничком контролом и примањима по престанку запослења.

*Пословне комбинације под заједничком
контролом (Документација о плану рада 8B)*

Особље је обавестило IASB о скорашњим активностима сарадње националних тела за постављање стандарда, истраживши информације о локалним захтевима у вези са почетним јавним понудама хартија од вредности.

*Примања по престанку запослења
(Документација о плану рада 8C)*

IASB је разматрао план за истраживачки пројекат рачуноводства примања по престанку запослења. Преглед ће бити широког спектра и биће усмерен на развијање модела који обезбеђује стабилно финансијско извештавање, из перспективе извештајног ентитета, планова који су у распону од дефинисаних доприноса до

дефинисаних примања. Све је већи распон концепата комбинованих планова који спајају и одлике дефинисаних доприноса и планова дефинисаних примања. Овакви планови нису били предвиђени када је IAS 19 - *Примања запослених* био у изради и постају спорни за IAS 19.

Чланови IASB су изразили подршку правцу у којем иду оба пројекта.

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

IASB је одржао састанак 23. септембра 2014. ради наставка дискутовања о уговорима о осигурању, Конкретно, IASB је наставио, у едукативној сесији, дискусију о питањима која се односе на уговоре са одликама учешћа разматрањем коришћења осталог укупног резултата (OCI) за представљање ефекта промена дисконтних стопа. Особље је такође тражило од IASB одлуке које се односе на приступ расподеле премија.

(Едукативна сесија IASB)

Одређивање расхода камате за уговоре са одлукама учешћа (Документација о плану рада 2A-2D)

IASB је дискутовао о приступима књигово-дственог приноса који би могли да се користе за одређивање расхода камате презентоване у билансу успеха и о ефектима промена дисконтних стопа презентованих у осталом укупном резултату (OCI).

Није донета ниједна оквирна одлука.

(Сесија доношења одлука IASB)

Приступ расподеле премија: шаблон признавања прихода (Документација о плану рада 2E)

IASB је разјаснио да када ентитет примењује приступ расподеле премија на рачуноводствено обухватање уговора о осигурању, треба да призна уговор о осигурању у билансу успеха:

- a. на основу протока времена; али
- b. ако се очекивани шаблон ослобађања ризика значајно разликује од протока времена, онда на основу очекиваног временског редоследа проистеклих штета и користи.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Одређивање расхода камате у приступу расподеле премија (Документација о плану рада 2F)

IASB је оквирно одлучио да када ентитет примењује приступ расподеле премија на уговоре за које ентитет:

- a. дисконтује обавезу за настала потраживања; и
- b. одабере да презентује ефекат промена дисконтних стопа у OCI;

расход камате у билансу успеха за обавезу за настала потраживања треба да се одреди помоћу дисконтне стопе која је „замрзнута“ на датум признавања обавезе за настала потраживања.

Ова оквирна одлука такође се примењује на презентацију расхода камате за било коју обавезу онерозног (штетног) уговора која се признаје када ентитет примењује приступ расподеле премија.

Свих четрнаест чланова IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB ће наставити са разматрањима пројекта Уговора о осигурању на састанку у октобру 2014.

Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)

IASB је 24. септембра наставио разматрања *Концептуалног оквира*. IASB је такође расправљао о:

- одмеравању;
- импликацијама дугорочних инвестиција по *Концептуални оквир*; и
- разлици између обавеза и капитала.

Одмеравање - Основе одмеравања (Документација о плану рада 10B)

IASB је расправљао о ревидираном радном нацрту описа и о основама одмеравања за Нацрт за излагање. IASB је дао упутства особљу да донесу документ на будућем састанку у којем:

- a. се категоризују основе одмеравања било као историјске или текуће. IASB је тражио од особља да размотре да ли разлика између историјске или текуће основе одмеравања може да буде заснована на првобитној цени трансакције; и
- b. описује амортизовани трошак као одмеравање историјског трошка.

Одмеравање—Примена јединствене или уобичајене стандардне основе одмеравања (Документација о плану рада 10D)

IASB је оквирно поновно потврдио своју одлуку да неће развијати појединачну или уобичајену основу одмеравања.

Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Одмеравање—Одабир основе одмеравања (Документација о плану рада 10C)

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање треба да наводи да:

- a. ће разматрање циља финансијског извештавања, квалитативних карактеристика корисних информација и ограничења исплативости вероватно имати за резултат да IASB одабере различиту основу одмеравања за различита средства и обавезе;
- b. фактори које треба размотрити при одабиру основе одмеравања за средство или обавезу треба да обухвате:
 - i. начин на који ће средство или обавеза допринети будућим токовима готовине. Ово делом зависи од природе пословних активности које се спроводе. Упркос томе, *Концептуални оквир* не мора (и не треба) експлицитно да се односи на било коју конкретну пословну активност, као што је дугорочно инвестирање; и
 - ii. карактеристике средства или обавезе (на пример, природу или обим променљивости токова готовине ставки, осетљивост вредности ставке на промене тржишних фактора или друге ризике својствене ставци);
- c. релативан значај сваког фактора који треба размотрити при одабиру основе одмеравања зависи од чињеница и околности; и
- d. може бити прикладно користити једну основу одмеравања за извештај о финансијској позицији, а другачију основу одмеравања за извештај о билансу успеха, када овакав приступ боље одражава природу пословних активности које се спроводе.

Сви чланови IASB су се сложили са овим одлукама.

Одмеравање - Почетно одмеравање (Документација о плану рада 10E)

IASB је оквирно одлучио да измени дискусију о почетном одмеравању које је било укључено у документ за дискусију путем:

- a. замене референци на три основе одмеравања описане у Документу за дискусију референцама на историјски трошак и текућу вредност;

- b. уклањања неких детаља на нивоу Стандарда, како би се постигла усклађеност са договореном стратегијом за одељак одмеравања;
- c. уклањања изјаве да су, за размене једнаке вредности, питања почетног одмеравања ретко кад значајна; и
- d. разјашњавања да су набавна цена и фер вредност једно исто само ако су трошкови трансакције искључени или занемарљиви.

Поред тога, IASB је напоменуо да уопштено, основа одмеравања која се користи при почетном признавању треба да буде у складу са основном одмеравања која се користи накнадно. IASB је оквирно одлучио да разјасни да ово не би требало да спречи:

- a. да се садашња вредност користи у неким околностима као претпостављена набавна вредност при почетном одмеравању; и
- b. промену основе одмеравања када таква промена повећава релевантност обезбеђених информација.

Сви чланови IASB су се сложили са овим одлукама.

Импликације дугорочних инвестиција по Концептуални оквир (Документација о плану рада 10F)

IASB је размотрио импликације дугорочних инвестиција по *Концептуални оквир* и оквирно је одлучио да:

- a. ће оквирне одлуке IASB о одмеравању и о билансу успеха и осталом укупном резултату (OCI) обезбедити довољно алата помоћу којих би IASB могао да доноси одговарајуће одлуке у постављању стандарда уколико будући пројекти треба да узму у обзир:
 - i. начин одмеравања дугорочних инвестиција (или обавеза) ентитета чије пословне активности укључују дугорочно инвестирање; и
 - ii. да ли такви ентитети треба да презентују промене књиговодствене вредности тих инвестиција (или обавеза) у билансу успеха или у OCI; (IASB нема активне или планиране пројекте о дугорочним инвестицијама);
- b. ниједна друга област у *Концептуалном оквиру* не треба да обухвата посебну референцу на извештајне ентитете чије пословне активности обухватају држање дугорочних инвестиција;
- c. *Концептуални оквир* садржи довољно адекватних дискусија о примарним корисницима и њиховим потребама у погледу информација, и

d. да ће приликом ажурирања за оквирне одлуке IASB у мају 2014. године, *Концептуални оквир* садржати довољно одговарајућих дискуссија о управљању и опрезности као адекватан одговор на потребе дугорочних инвеститора у извештајни ентитет.

Сви чланови IASB су се сложили са овим одлукама.

Капитал и обавезе

(Документација о плану рада 10G 10K)

IASB је дискутовао о дефиницијама обавезе и капитала, о разликама између обавеза и потраживања од капитала и разматране су могуће измене дефиниције обавезе за имплементацију комбинованог приступа измирења и вредности. IASB је оквирно одлучио да у овом тренутку не мења те дефиниције. Девет чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је дао инструкције особљу да објасне у Основи за закључивање за Нацрт за излагање *Концептуалног оквира* да ће додатно истражити начин разликовања обавеза од потраживања од капитала, укључујући разматрање да ли треба изменити дефиниције обавезе или капитала, у свом Истраживачком пројекту о финансијским инструментима са карактеристикама капитала. IASB очекује да ће додатно дискутовати о делокругу Истраживачког пројекта у октобру 2014.

Капитал-Класе и рачуноводствени

захтеви у оквиру капитала

(Документација о плану рада 10K)

IASB је оквирно одлучио да *Концептуални оквир* не треба ни да захтева ни да искључује рачуноводствене захтеве за класе потраживања у оквиру капитала.

Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у октобру, IASB планира да дискутује о следећем:

- преосталим аспектима одмеравања, укључујући трошкове трансакције;
- потенцијалним недоследностима између постојећих стандарда и Нацрта за излагање *Концептуалног оквира*; и
- ажурирању Иницијативе за обелодањивање.

Поред тога, IASB ће извршити преглед корака у процесу рада који су до тада предузети и

одлучиће да ли особље треба да започне процес гласања за Нацрт за излагање *Концептуалног оквира*.

Извештај о раду IFRIC-а

(Документација о плану рада 12A)

IASB је добио извештај са састанка одржаног у септембру 2014. Комитета за тумачење IFRS (Комитет за тумачење). Детаљи са овог састанка објављени су у *Извештају о раду IFRIC*.

IAS 21 - Ефекти промена девизних курсева -

девизна ограничења и хиперинфлација

(Документација о плану рада 12B)

IASB је обавештен о питању примене стандарда IAS 21 на извештавање о иностраном пословању у Венецуели. Питање се односило на то која девизна стопа треба да се користи за преношење нето инвестиције у иностраном пословању када постоји дугорочнији недостатак разменљивости. У јулу 2014. Комитет за тумачење је оквирно одлучио да не сврстава ово питање у свој план рада, будући да је сматрао да је потребан пројекат ширег делокруга који би се бавио тим питањем. Међутим, Комитет за тумачење је затражио да ово питање буде предочено IASB.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

Комитет за тумачење ће размотрити повратне информације које је добио о оквирним одлукама из плана рада на састанку одржаном у новембру 2014. године када ће разматрати да ли, и ако је одговор потврдан, како ће финализовати одлуку о плану рада.

IAS 1 - Презентација финансијских

извештаја - класификација обавеза

(Документација о плану рада 12C)

IASB је спровео преглед корака у процесу рада који су до тада предузети у вези са припремом за објављивање његових предлога за измене ограниченог обима IAS 1. Ови предлози би разјаснили када обавеза треба да буде класификована као текућа или дугорочна.

Сви чланови IASB су потврдили да:

- a. се слажу са препоруком особља да предлози треба да се примењују ретроспективно;
- b. се слажу да ранија примена треба да буде дозвољена;

- c. се слажу да нису неопходне посебне олакшице за ентитете који први пут усвајају IFRS;
- d. су сагласни да су до тада испуњени сви неопходни кораци у процесу рада; и
- e. не намеравају да изразе неслагање са објављивањем Нацрта за излагање.

Поред тога, сви чланови IASB су се сложили да рок за слање коментара о Нацрту за излагање треба да буде најмање 120 дана.

Они су стога дали инструкције особљу да започну са процесом гласања за Нацрт за излагање Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1).

Следећи кораци

Особље ће започети са процесом гласања о предложеним изменама. IASB очекује да ће Нацрт за излагање бити објављен у четвртном кварталу 2014. године.

Разлика између промене рачуноводствене професије и промене рачуноводствене процене (Документација о плану рада 12D)

IASB је обавештен о питању које се тиче разлике између промене рачуноводствене политике и промене рачуноводствене процене у IAS 8 *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, и строжих критеријума за процену када дође до промена рачуноводствене политике у поређењу са променама рачуноводствене процене.

У марту 2014. Комитет за тумачење је расправљао о овом питању и уочио да би било корисно да постоји јасно упутство о околностима у којима могу да се унесу промене у метод процене. Комитет за тумачење је сматрао да промена метода за развијање процене треба да се користи само ако та промена ствара поуздану и једнако релевантну или релевантнију процену.

IASB је оквирно одлучио да питање разликовања промене рачуноводствене политике и промене рачуноводствене процене, као и било којих важећих граница и обелодањивања, треба да се размотри као део Иницијативе за обелодањивање.

Сви чланови IASB су се сложили.

Класификација хибридног финансијског инструмента од стране имаоца (Документација о плану рада 12E)

IASB је обавештен о питању које се тиче класификације основног (матичног уговора) хибридног финансијског инструмента у складу са IAS 39 - *Финансијски инструменти: признавање и одмеравање*. Питање се односило на класификацију оваквог финансијског инструмента као капитала или као дужничког инструмента од стране имаоца. У јулу 2014., Комитет за тумачење је одлучио да не убацује ово питање у свој план рада, првенствено због тога што није широко распрострањено и зато што је финансијски инструмент који је описан у поднеску специфичан. Сходно томе, Комитет за тумачење је сматрао да не би било прикладно да обезбеђује упутство о овом конкретном питању. Међутим, Комитет за тумачење је тражио да ово питање и добијени коментари о оквирним одлукама плана рада, буду предочени IASB.

Није донета ниједна одлука.

Преглед после имплементације: IFRS 3 Пословне комбинације (Документација о плану рада 12F-12G)

IASB је 24. септембра разматрао повратне информације које је добио као одговор на *Преглед после имплементације: IFRS 3 Пословне комбинације*, као и преглед академске литературе релевантне за Преглед после имплементације IFRS 3. IASB је усмерио особље да припреме Извештај о повратним информацијама.

Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB ће разматрати на неком од будућих сасстанака налазе Прегледа после имплементације и потенцијалне области за даљи рад.

План рада—пројектовани циљеви на дан 26. септембар 2014.¹

Главни пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Предстојећи стандарди				
Уговори о осигурању	Поновна разматрања			
Лизинг	Поновна разматрања			
Свеобухватни преглед IFRS за СМЕ	Поновна разматрања			
Предстојећи нацрти за излагање				
Концептуални оквир		Циљни ЕД		
Објављени документи за дискусију				
Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: Приступ ревалуације портфолија макро хеџингу [рок за слање коментара је 17. октобар 2014.]	Јавне консултације			
Активности везане за прописивање цена [рок за слање коментара је 15. јануар 2015.]	Јавне консултације			
Предстојећи документи за дискусију				
Иницијатива за обелодањивање				
Принципи обелодањивања	Циљни ДП			
Иницијатива за обелодањивање је портфолио пројеката истраживања и имплементације				
Пројекти имплементације				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Измене ограниченог обима	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Годишња побољшања 2014-2016.			Циљни ЕД	
Разјашњавање класификације и одмеравања трансакција плаћања акцијама (Предложена измена стандарда IFRS 2)	Циљни ЕД			
Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1)	Циљни ЕД			
Иницијатива за обелодањивање				
Измене IAS 1 (Иницијатива за обелодањивање) http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Leases/Pages/Leases.aspx	Поновна разматрања и циљни IFRS			
Усаглашавање обавеза из финансијских активности	Циљни ЕД			
Елиминација добитака или губитака који настају из трансакција између ентитета и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата [Предложене измене стандарда IAS 28]	Циљни ЕД			
Одмеравање фер вредности: обрачунска јединица [Рок за слање коментара је 16. јануар 2015.]	Јавне консултације			
Инвестициони ентитети: Примена изузећа од консолидовања (Предложене измене Стандарда IFRS 10 и IAS 28) [рок за слање коментара био је 15. септембар 2014.]	Поновна разматрања			

1) Извор: http://media.ifrs.org/2014/IASB/September/IASB_pdate-September-2014.html

Признавање одложених пореских средстава за не-реализоване губитке (Предлог измена стандарда IAS 12) [Рок за слање коментара је 18. децембар 2014.]		Поновна разматрања		
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Прегледи после имплементације	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
IFRS 3 Пословне комбинације	Циљни извештај о повратним информацијама			
Истраживачки пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Краткорочни и средњорочни пројекти:				
Пословне комбинације под заједничком контролом	Дискусије Одбора			
Иницијатива за обелодањивање				
Општи преглед обелодањивања	Треба да буде одређен			
Материјалност (материјални значај)	Дискусија Одбора			
Принципи обелодањивања		Циљни ДП		
Дисконтне стопе	Дискусија Одбора			
Схеме за трговину емисијама гасова	Дискусија Одбора			
Рачуноводствени метод удела	Дискусија Одбора			
Финансијски инструменти са карактеристикама капитала	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Превођење/инфлација стране валуте	Дискусија Одбора			
Обавезе – измена Стандарда IAS 37	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Дугорочнији пројекти:				
Екстрактивне активности/нематеријална средства/активности истраживања и развоја				
Порез на добитак				
Примања по престанку запослења (укључујући пензије)				
Плаћања акцијама				
IASB развија своје истраживачке капацитете – за детаљније информације посетите Tomasso Padoa-Schioppa Memorial Lecture и IASB Research Forum Page				
Комплетирани IFRS				
Главни пројекти	Датум објављивања	Ступа на снагу	Година очекиваног почетка примене*	
IFRS 9 Финансијски инструменти	јул 2014.	1. јануар 2018.	Није одлучено	
IFRS 14 Регулаторни одложени рачуни	јануар 2014.	1. јануар 2016.	Није одлучено	
IFRS 15 Приходи од уговора са клијентима	мај 2014.	1. јануар 2017.	Није одлучено	
*Преглед после имплементације обично почиње након што су нови захтеви две године примењивани на међународном нивоу, што је обично око 30–36 месеци после датума ступања на снагу.				

Измене ограниченог обима	Датум објављивања	Ступа на снагу	
IAS 32: Финансијски инструменти: презентација – пребијање финансијских средстава и финансијских обавеза (Измене стандарда IAS 32)	децембар 2011.	1. јануар 2014.	
Инвестициони ентитети (Измене Стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 27)	октобар 2012.	1. јануар 2014.	
Обелодањивање надокнадивог износа за нефинансијска средства (Измене стандарда IAS 36)	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Замена старих деривата новим и наставак рачуноводства хеџинга (Измене IAS 39)	јун 2013.	1. јануар 2014.	
Планови дефинисаних примања: примања запослених (Измене стандарда IAS 19)	новембар 2013.	1. јул 2014.	
Годишња побољшања 2010–2012. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 2 <i>Плаћања акцијама</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Дефиниција услова стицања • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Рачуноводствено обухватање потенцијалне накнаде у пословној комбинацији • IFRS 8 <i>Сегменти пословања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Обједињавање сегмената пословања ▪ Усаглашавање салда имовине извештајних сегмената пословања са салдом имовине ентитета • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Краткорочна потраживања и обавезе • IAS 16 <i>Некретнине, постројења и опрема</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације • IAS 24 <i>Обелодањивања повезаних страна</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Услуге кључног руководства ентитета • IAS 38 <i>Нематеријална имовина</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
Годишња побољшања 2011–2013 <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 1 <i>Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Значење 'ефективних IFRS' • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Изузеци делокруга за заједничке подухвате • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Делокруг параграфа 52 (изузетак у вези портфолија) • IAS 40 <i>Инвестиционе некретнине</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Разјашњење међусобне везе између стандарда IFRS 3 и IAS 40 приликом класификације некретнине као инвестиционе некретнине или некретнине у којој борави власник 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
Рачуноводствено обухватање стицања учешћа у заједничком пословању (Измене стандарда IFRS 11)	мај 2014.	1. јануар 2016.	

Разјашњавање прихватљивих метода депресијације и амортизације (Измене стандарда IAS 16 и IAS 38)	мај 2014.	1. јануар 2016.	
Пољопривреда: вишегодишње пољопривредне културе (Измене IAS 16 и IAS 41)	јун 2014.	1. јануар 2016.	
Метод удела у појединачним финансијским извештајима (Предложене измене стандарда IAS 27)	август 2014.	1. јануар 2016.	
Продаја или улагање средстава између инвеститора и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене стандарда IFRS 10 и IAS 28)	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Годишња побољшања 2012-2014. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 4 - Стална средства која се држе за продају и прекид пословања Промене у начину отуђења <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 7 - Финансијски инструменти: Обелодањивања Услужни уговори Применљивост измена IFRS 7 на сажете периодичне финансијске извештаје <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 19 - Примања запослених Дисконтна стопа: питање регионалног тржишта <ul style="list-style-type: none"> • IAS 34 - Периодично финансијско извештавање Обелодањивање информација на другом месту у периодичном финансијском извештају	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Тумачења	Датум објављивања	Ступа на снагу	
IFRIC 21 - Дажбине	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Консултације о плану рада			
IASB је посвећен спровођењу редовних јавних консултација о плану рада са циљем тражења формалног инпута о стратешком правцу и укупног баланса програма рада. Повратне информације са наших првих формалних консултација објављене су у децембру 2012.			
Следећа прекретница у реализацији пројекта			
	2014.	2015.	2016.
Јавне консултације на трогодишњем нивоу [Извештај о повратним информацијама објављен 18. децембра 2012] [Следеће консултације заказане за 2015]		Иницирање других јавних консултација на трогодишњем нивоу	

Превела Маја Старчевић Јанковски

Одбор за Међународне етичке стандарде рачуновођа
(*IESBA - The International Ethics Standards Board for Accountants*)

Стратегија и план рада IESBA, 2014–2018.

Овај документ је развио и одобрио Одбор за Међународне етичке стандарде рачуновођа (International Ethics Standards Board for Accountants® - IESBA®).

IESBA је независно тело које развија и објављује висококвалитетне етичке стандарде и друга саопштења за професионалне рачуновође широм света. Кроз своје активности, IESBA развија Етички кодекс за професионалне рачуновође™, којим се успостављају етички захтеви за професионалне рачуновође.

Циљ IESBA је да служи јавном интересу, постављањем висококвалитетних етичких стандарда за професионалне рачуновође и омогућавањем хармонизације међународних и националних етичких стандарда, укључујући захтеве у вези са независношћу ревизора, кроз развој строгог етичког кодекса примереног међународној употреби.

Међународна федерација рачуновођа (IFAC – International Federation of Accountants) обезбеђује структуру и процесе који подржавају активности IESBA.

СТРАТЕГИЈА И ПЛАН РАДА IESBA, 2014–2018.

Саопштење привременог председника IESBA

1. Имам част да вам представим стратегију и план рада Одбора за Међународне етичке стан-

дарде рачуновођа (IESBA, Одбор или Одбор за етику) за период 2014-2018.

Мандат IESBA

2. Одбор за етику служи јавном интересу тако што поставља етичке стандарде високог квалитета за професионалне рачуновође (*professional accountant - PA*) у облику Етичког кодекса за професионалне рачуновође (Кодекс), омогућавајући хармонизацију међународних и националних стандарда етике. Одбор за етику сматра да ће јединствени сет висококвалитетних етичких стандарда побољшати квалитет и доследност услуга које пружају професионалне рачуновође широм света, чиме ће порасте поверење јавности у рачуноводствену професију. Одбор за етику поставља своје стандарде под надзором Одбора за надзор јавног интереса (Public Interest Oversight Board – PIOB) и уз саветодавну улогу Консултативне саветодавне групе IESBA (Consultative Advisory Group - CAG).

Стратегија и план рада, 2014 – 2018.

3. Стратегија и план рада одражавају резултат широког програма јавне расправе. Одбор за етику је одлучио да прошири своју циклус планирања стратегије са три на пет година, почев од 2014. године, признајући да је у начелу потребно најмање 18 месеци да се развију и доврше нова стратегија и план рада у складу са предвиђеним процесом. Одбор за етику сматра да ће продуже-

ње периода планирања стратегије стејкхолдери-ма омогућити боље разумевање средњорочних и дугорочних приоритета Одбора за етику.

4. Овако постављена граница планирања, међутим, не значи да Одбор неће омогућити додатне консултације заинтересованим странама ако се за њима укаже потреба, и да неће вршити измене стратегије и плана рада као одговор на промене од јавног интереса.

Будућа стратегија

5. Учесници јавне расправе о Плану рада и стратегије једногласно су подржали терминску стратегију Одбора за етику у периоду 2014-2018. изражену кроз наредне четири теме:

- (а) Одржавање висококвалитетног Етичког кодекса за глобалну примену од стране професионалних рачуновођа;
- (б) Подстицање и омогућавање усвајања и ефективне имплементације Кодекса;
- (ц) Развој Кодекса са циљем одржавања релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења;
- (д) Веће учествовање кључних стејкхолдера и унапређење сарадње.

6. Изражавајући своју подршку, велики број учесника у јавној расправи истакао је низ елемената које Одбор за етику сматра кључним за одређивање својих будућих приоритета, укључујући:

- проактивну сарадњу са стејкхолдерима са циљем бољег разумевања њихових потреба и тежњи;
- одржавање флексибилности реакција на промене у глобалном окружењу; и
- одговарајуће процењивање потреба и одмеравање потенцијалних трошкова и користи приликом одређивања приоритета у пројектима доношења стандарда.

7. Учесници у јавној расправи изнели су много предлога у вези са областима на које би Одбор за етику требало да обрати пажњу. Имајући у виду ограничене ресурсе, Одбор за етику је морао да донесе неке одлуке. Приликом доношења тих одлука, Одбор за етику се трудио да добро просуди приликом разматрања потенцијалних користи одређених активности за јавни интерес и колика је релативна важност и хитност одређених тема.

Одржавање висококвалитетног Етичког кодекса за глобалну примену од стране професионалних рачуновођа

8. Одбор за етику ће поставити као приоритет довршење следећих започетих пројеката који чине део текућег плана рада: Одговор на случајеве неусклађености за законима и регулативом (NOCLAR), Структура кодекса, Дугогодишње ангажовање, Услуге на основу којих се не пружа уверавање и Одељак С.

9. Одбор за етику сматра да је пројекат Структуре кодекса нарочито важан. Одбор за етику предвиђа да ће овај пројекат за резултат дати реструктурирани Кодекс који ће бити јаснији и лакши за коришћење, што ће омогућити доследнију примену и боље спровођење. Одбор за етику уважио је став који је изразило више стејкхолдера да не треба да се потцени сложеност овог задатка и време и ресурси потребни да се посао успешно приведе крају.

10. Поред поменутих пројеката, Одбор за етику планира да почетком 2015. године размотри предлог пројекта у вези са прегледом заштитних мера у Кодексу. Одбор за етику упознат је са примедбама из регулаторног сектора да велики број заштитних мера наведених у Кодексу није прикладан или ефективан. На пример, истакнуто је да поједине заштитне мере само удвостручују постојеће захтеве наметнуте од стране контроле квалитета и стандарда ревизије или најбољих пракси у ситуацијама које не укључују претњу по основу независности. Појединци су такође изразили забринутост да неке заштитне мере нису сразмерне потенцијалним претњама по независност које Кодекс треба да смањи. Поред тога, као део расправе о пројекту Одељак С, Одбор за етику идентификовао је потенцијалну потребу за већом јасноћом значења заштитних мера у Кодексу.

11. Концепт заштитних мера представља срж концептуалног оквира који се налази у основу Кодекса. Из тог разлога, Одбор за етику ће истражити могућност иницирања новог правца рада у координацији са пројектом Структура кодекса.

Подстицање и спровођење усвајања и ефективна имплементација Кодекса

12. Од марта 2014. године, више од 100 правних система је усвојило или је у процесу усвајања кодекса, заснива своје националне етичке стандарде на Кодексу или ради на уклањању разлика између својих стандарда и Кодекса. Даље, 25 ве-

ликих мрежа рачуноводствених фирми широм света које сачињавају Форум фирми¹ обавезало се да ће се придржавати Кодекса приликом рада на транснационалној ревизији. Одбор за етику намерава да уложи континуиран напор у наставак започетог и промовисање будућег усвајање Кодекса на глобалном нивоу. Одбор за етику је такође свестан чињенице да начини на које различити правни системи усвајају, примењују или на други начин усклађују националне захтеве етике са Кодексом могу да се разликују услед околности које су специфичне за дате законске системе.

13. Одбор за етику ће да настави да сарађује са члановима регулаторне заједнице као што су Међународна организација комисија за хартије од вредности (International Organization of Securities Commissions – IOSCO) и Међународни форум независних регулатора из области ревизије (International Forum of Independent Audit Regulators – IFIAR). Одбор за етику препознаје интерес регулаторне заједнице у питањима која се односе на усклађеност са Кодексом и његову применљивост. Одбор за етику предвиђа да ће његов рад на реструктурирању Кодекса допринети решавању тих питања.

14. Уколико ресурси буду довољни, Одбор за етику ће размотрити могућност штампања публикација које ће код стејкхолдера подићи свест и допринети бољем разумевању Кодекса, те промовисати његову ефективнију имплементацију. Уз то, Одбор за етику ће размотрити и потребу за вршењем прегледа после имплементације који би били усмерени ка појединим аспектима одређених стандарда како би се утврдило да ли се ти стандарди ефективно примењују.

Развој Кодекса у циљу континуиране релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења

15. Препознавши глобални значај и величину инструмената за заједничке инвестиције као што су отворени инвестициони фондови и заједнички фондови, Одбор за етику планира да 2016. године почне да анализира питања која се односе на инструменте за колективне инвестиције, као што је примена дефиниције „повезаног ентитета“ у Кодексу. Ову тему подржало је више стејкхолдера из регулаторне заједнице и Консултативне саветодавне групе. Одбор за етику спреман је да узме у обзир савете више учесника у јавној расправи који су истакли важност придржавања принципа имајући у виду разноликост

структуре инструмената за заједничке инвестиције у свету и сложеност ове теме.

16. Као одговор на реакције регулатора, Одбор за етику намерава да 2017. године истражи питања у вези са накнадама, укључујући и питање обезбеђења и смерница за случајеве непримереног притиска условљавањем плаћања. Одговарајућа истрага и анализа биће предуслови за одређивање да ли су неопходне измене Кодекса или би било прикладније да особље пружа потребне смернице.

17. Одбор за етику ће такође одвојити време за расправу о питањима утврђеним у иницијативи за Текућа питања и за разматрање да ли одређене активности треба рангирати по приоритету као одговор на нова питања или догађаје.

Повећање ангажовања и сарадње са кључним стејкхолдерима

18. Одбор за етику посвећен је својим активностима за ширење деловања и труди се да појача и продуби своје ангажовање и сарадњу са кључним заинтересованим странама. У том смислу, као водеће међународно тело за постављање стандарда, Одбор за етику препознаје да је важно да се ангажује у дијалогу са стејкхолдерима о конкретним темама и питањима која имају импликације по глобалну релевантност Кодекса и рада Одбора за етику. Поред тога, Одбор за етику ће се бавити више етичким питањима која имају потенцијал да доведу до веће разлике међу стандардима и трудиће се да утиче на усмеравање расправе ка повећању међународне хармонизације.

19. Одбор за етику такође ће испитати могућности ближе сарадње са научном заједницом, препознајући значајан допринос овог дела друштва раду Одбора.

Закључак

20. У име Одбора за етику, желео бих да изразим своју захвалност свим лицима и организацијама које су допринеле изради Стратегије и плана рада. Надам се да ће деловање Одбора за етику наставити да да буде у јавном интересу и да ће свим стејкхолдерима бити јасно да служи јавном интересу постављајући висококвалитетне етичке стандарде пред професионалне рачуновође широм света.

1) Видети <http://www.ifac.org/about-ifac/forum-firms>

21. Догађаји и околности могу да узрокују неопходне измене стратегије и плана рада Одбора за етику. Из тог разлога, Стратегија и план рада Одбора за етику задржавају динамички карактер.

Wui San Kwok

Привремени председник IESBA

СТРАТЕГИЈА И ПЛАН РАДА IESBA, 2014–2018.

I Стратешке теме за 2014–2018.

22. Стратешке теме одражавају визију Одбора у смислу средњорочних у дугорочних активности и помажу у управљању активностима Одбора у току периода стратегије 2014-2018, узимајући у обзир контекст у коме је стратегија постављена (видети Прилог 1). Ове стратешке теме ефективно успостављају свеобухватне циљеве који се испуњавају планираним правцима активности Одбора и осталим конкретним активностима током периода стратегије.

23. Одбор је свестан чињеница да Стратегија и план рада јесу и морају остати динамични зато што се контекст на који се стратегија односи може брзо променити, а нови догађаји могу налагати преиспитивање стратешких тема или активности, приоритета и временских оквира утврђених како би се одржале релевантност и брзина активности Одбора. Флексибилност је стога веома важна. Сходно томе, Одбор се залаже за активно праћење новонасталих питања и других активности које могу утицати на стратешки правац деловања или план рада, и извршиће измене стратегије и плана рада уколико буде потребно.

24. Стратешке теме на којима ће се заснивати активности и поступака Одбора за период 2014–2018. су:

- (a) одржавање висококвалитетног Етичког кодекса за глобалну примену од стране професионалних рачуновођа;
- (b) подстицање и омогућавање усвајања и ефективне имплементације Кодекса;
- (c) развој Кодекса са циљем одржавања релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења;
- (d) веће учешће кључних стејхолдера и унапређење сарадње.

Одржавање висококвалитетног Етичког кодекса за глобалну примену од стране професионалних рачуновођа

25. Суштинска улога Одбора у односу на јавни интерес подразумева доношење висококвалитетних етичких стандарда за професионалне рачуновође у јавној пракси, укључујући ревизоре и запослене професионалне рачуновође. Професионалне рачуновође имају различите улоге у јавној пракси и у пословању, па је важно да Кодекс наставља да поставља високе етичке стандарде за њих у сваком облику активности којом одлуче да се баве у својству професионалних рачуновођа.

26. Током протекле деценије или више, Одбор је углавном био фокусиран на развој строгих стандарда етике за професионалног рачуновођу у јавној пракси, посебно на развој стандарда независности при ревизији финансијских извештаја. То остаје стратешка усмереност Одбора, нарочито у смислу подршке квалитету ревизије. Међутим, средњорочна и дугорочна предвиђања Одбора такође обухватају и Кодекс који се свеобухватније бави посебним етичким питањима са којима професионалне рачуновође из области економије могу да се суоче при свом раду.

27. Истовремено, Одбор сматра да је важно да се приликом доношења стандарда разматрају и елементи стандарда из перспективе малих и средњих пракси (СМП) / малих и средњих ентитета (СМЕ). Зато Одбор за етику планира да блиско сарађује са Одбором IFAC-а за мале и средње праксе и очекује значајан допринос овог одбора у пројектима и иницијативама важним за поменуте праксе и ентитете.² У ширем смислу Одбор ће имати у виду однос између промена Кодекса и користи које те промене доносе јавном интересу.

28. Одбор је одлучан у својој намери да настави јачање Кодекса када је то прикладно, како би Кодекс остао водећи скуп етичких стандарда за глобалну професију. У том погледу ће бити посебно важно да се обезбеди да концептуални оквир којим се дефинишу претње и мере заштите, на којима је утемељен Кодекс, настави да буде строго дефинисан.

Подстицање и омогућавање усвајања и ефективне имплементације Кодекса

29. Глобално признати и прихваћени етички стандарди служе јавном интересу јер представ-

2) У октобру 2013. Одбор је завршио саопштење о принципима сарадње са Одбором IFAC за мале и средње праксе на којем ће се заснивати будућа сарадња.

љају заједничку референтну тачку за професионалне рачуновође где год да се налазе, у смислу високог нивоа етичког понашања које се очекује од њих при пружању услуга клијентима или испуњавању обавеза у организацији послодавца. Даље, уобичајени стандарди који дефинишу независност ревизора омогућавају инвеститорима, државним органима и осталима да стекну доследно разумевање о томе шта значи за ревизора да буде независан, што доводи до повећања поверења у извештаје ревизора.

30. Од марта 2014, више од 100 правних система је усвојило или су били у процесу усвајања Кодекса из 2009. године или касније верзије, заснивају своје националне стандарде етике на Кодексу или

раде на елиминацији разлика са Кодексом. Поред тога, у 25 највећих мрежа фирми широм света се захтева да политике и методологије за транснационалне ревизије буду у складу са Кодексом. Ове статистике представљају велико признање за Кодекс и његов приступ заснован на принципима.

31. Одбор, међутим, препознаје потребу да се промовише још већа прихваћеност Кодекса у свету. Док су неки законски системи већу потпуности усвојили Кодекс, остали напредују ка том циљу различитом брзином из више разлога. Међу најважнијим разлозима за то су капацитети и делимична одговорност за етичке стандарде на националном нивоу. Међутим, још важније је то што стејкхолдери обавештавају Одбор да тренутна структура и конвенције израде Кодекса представљају препреку бржем и ширем усвајању Кодекса и његовој ефикаснијој примени широм света. Поред тога, релевантни регулаторни стејкхолдери су нагласили потребу за стратешком усмереношћу на јасноћу и применљивост Кодекса.

32. Пошто су структура и израда Кодекса у оквиру надлежности Одбора, Одбор ће одредити приоритете током периода стратегије за које Одбор очекује да ће на дужи рок резултирати Кодексом које је структуриран и написан на јаснији начин, што ће омогућити бољу усклађеност и спровођење.

33. Препознавши значајне промене које су довеле до јачања Кодекса у последњих неколико година, велики број стејкхолдера подстакао је Одбор да се мање фокусира на издавање нових стандарда, а више на промовисање ревидираног Кодекса и подизање свести о његовом значају код стејкхолдера. С обзиром на значај сарадње са стејкхолдерима при усвајању и имплементацији Кодекса, Одбор је значајно повећао ресурсе и

време посвећено овим напорима током протеклих 18 месеци и намерава да тако и настави.

Развој Кодекса у циљу одржавања релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења

34. Одбор потврђује своју снажно уверење да Кодекс заснован на принципима пружа сет строгих стандарда који професионалним рачуновођама пружају одговарајући алат за снажање у етичким питањима са којима се срећу у разноврсним професионалним активностима које могу да обављају. Свестан овога, Одбор сматра да је важно да Кодекс остане релевантан у контексту у којем је усвојен и имплементиран, а који се континуирано развија. У том смислу, Одбор сматра да ће промене глобалног окружења директно утицати на Кодекс у погледу два аспекта:

- (а) регулаторне измене које могу утицати на природу и обим услуга које ревизорске куће пружају својим клијентима;
- (б) континуирана глобализација тржишта капитала која је довела до повећања сложености и недостатка транспарентности у неким областима у којима професионалне рачуновође врше праксу (нарочито у широкој области инструмената за колективне инвестиције), а самим тим до повећане потребе за смерницама о примени основних етичких принципа.

35. Одбор стога намерава да предузме одговарајуће мере са циљем разумевања етичких импликација измена регулативе на међународном нивоу и свих значајнијих измена или трендова у области економије који се ослањају на услуге професионалног рачуновође. То ће Одбору омогућити да превентивно и по потреби унапреди Кодекс како би се обезбедило да остане релевантан и поуздан.

Веће учествовање кључних стејкхолдера и унапређење сарадње

36. Одбор веома цени ангажовање кључних стејкхолдера у процесу постављања стандарда. Примедбе и различити погледи стејкхолдера значајно доприносе квалитету стандарде Одбора и већем прихватању. Интензивније ангажовање и сарадња са кључним стејкхолдерима стога представљају дугорочни стратешки циљ. То укључује дијалог са стејкхолдерима о специфичним темама или питањима која могу имати импликације по глобалну релевантност Кодекса и

рада Одбора. Сходно томе, у периоду обухваћеном стратегијом али и касније, Одбор намерава да уложи време и ресурсе у изградњу активне везе са најважнијим стејкхолдерима, укључујући и регулаторе, надзорна ревизорска тела, национална тела за доношење стандарда, чланове професије, инвеститоре и организације чланице IFAC-a.

37. Поред тога, Одбор за етику ће више јавно говорити о догађајима везаним за етику који имају потенцијал да доведу до веће разлике међу стандардима, и настојаће да подстакне расправе које воде ка све већој међународној хармонизацији.

38. Одбор је такође препознао значај доношења стандарда на основу доказа, то јест да активности везане за доношење стандарда буду засноване на одговарајућем истраживању и доказима који се односе на повезана питања. Академска заједница може играти значајну улогу у том погледу путем својих истраживачких активности, које могу произвести релевантан доказни материјал који ће послужити Одбору за етику као основа за разматрање будућих питања везаних за постављање стандарда. Одбор стога намерава да ради на средњорочном и дугорочном развоју и јачању односа са овом групом стејкхолдера.

II КЉУЧНА РАЗМАТРАЊА У ЦИЉУ ОДРЕЂИВАЊА МОГУЋИХ АКТИВНОСТИ, ПРИОРИТЕТА И РОКОВА

Нови правци деловања у 2012. години

39. Одбор пажљиво прати дешавања у регулаторном, економском и професионалном пољу са циљем процене да ли и како могу догађаји у тим пољима да утичу на текућу Стратегију и план рада. Сходно томе, Стратегија и план рада Одбора остају динамични и подложни изменама које Одбор одреди за неопходне, не само у циљу одржавања већи унапређења позиције Одбора као лидера у постављању етичких стандарда за професија на међународном нивоу.

40. Као одговор на промене до којих је дошло у окружењу, Одбор се сложио у фебруару 2012. да дода четири нова правца рада свом постојећем плану рада. Са знањем и подршком Одбора за

надзор јавног интереса, Одбор за етику је започео прелиминарне разговоре о овим правцима рада у 2012. и покренуо истраживање и консултације са заинтересованим странама о њима током 2012. и 2013. Та четири правца рада су:

- преглед одредби Кодекса који се односе на дугогодишње ангажовање кадрова вишег ранга (укључујући ротацију партнера) код клијента ревизије (Дугогодишње ангажовање);³
- преглед одредби Кодекса које се односе на пружање услуга на основу којих се не пружа уверавање како би се обезбедило да настављају да подржавају ригорозан приступ независности приликом пружања услуга осигурања (Услуге на основу којих се не пружа уверавање);⁴
- преглед Одељка С Кодекса који се односи на Одборе за надзор јавног интереса (Преглед Одељка С);⁵ и
- преиспитивање структуре Кодекса у циљу унапређење употребљивости, чиме би се омогућило повећано усвајање и ефикаснија примену (Структура Кодекса).⁶

41. Ови правци рада, који су сада одобрени пројекти, наставиће да се спроводе у периоду стратегије 2014–2018.

Кључни фактори

42. Одређивање активности и њихових приоритета и рокова за период 2014–2018. зависи од неколико кључних фактора, међу којима су:

- потенцијалне користи од одређене активности за јавни интерес;
- мера у којој ће одређена активност додатно појачати поверење јавности у професију, имајући у виду различите области у којима раде професионалне рачуновође у пракси и пословању;
- мера у којој ће одређена ће додатно појачати поверење јавности у Кодекс;
- степен хитности у решавању одређеног питања и потенцијалне импликације ако се активност не изврши или се одложи;
- релевантност конкретног питања на глобалном нивоу;

3) Видети <http://www.ifac.org/ethics/projects/long-association-senior-personnel-including-partner-rotation-audit-client>

4) Видети <http://www.ifac.org/ethics/projects/non-assurance-services>

5) Видети <http://www.ifac.org/ethics/projects/review-part-c-code>

6) Видети <http://www.ifac.org/ethics/projects/structure-code>

- мера у којој ће одређена активност додатно унапредити глобалну прихваћеност Кодекса и подржати његову ефикасну имплементацију.

Остали важни фактори

Капацитет програма рада и расположиви ресурси

43. При одређивању активности за период 2014-2018. и приоритета и временског оквира ових активности, Одбор је узео у обзир обим капацитет програма рада који ће бити на располагању током периода, и када се очекује да ће то да се деси. Одбор ће такође одредити приоритете у смислу реализације пројеката који су у току пре започињања нових пројеката, осим ако околности не налажу другачије.

44. На капацитет програма рада утиче више елемената, укључујући следеће:

- број састанака одбора годишње и трајање сваког састанка (видети *Кључне претпоставке* у наставку);
- расположивост људских ресурса (видети *Кључне претпоставке* у наставку);
- расположивост ресурса Одбора, и по потреби, ресурса техничких и специјалистичких служби, у погледу учешћа у радним групама и групама за специјалне задатке;
- рокове завршетка пројеката који су у току;
- потребу за чувањем резервних капацитета у случају појаве нових питања у току периода (видети *Значај флексибилности* у наставку).

45. Пошто се очекује да пројекти који су у току имају различите датуме завршетка, капацитет програма рада ће се мењати током периода стратегије. Међутим, с обзиром на време потребно за истраживање и по потреби за консултације са стејкхолдерима пре одобрења формалног пројекта, Одбор може да иницира нови правац рада пре коначног завршетка текућег пројекта. Илустративни План рада IESBA за 2014-2018. у Прилогу 3 показује када Одбор предвиђа увођење нових правца рада или других активности у току периода стратегије.

46. Илустративни план рада подложен је променама у зависности од напретка пројеката Одбора, правца рада и активности и као што је наведено у Одељку, као и од потребе да се реагује на промене у окружењу.

Процес рада

48. Потреба да се поштује процес рада је важан фактор који утиче на трајање и рокове пројеката. Ово укључује разматрање потребе за консултацијама са стејкхолдерима кроз јавну расправу или округле столове, или кроз објављивање консултантских чланака када је то прикладно, што може да повећа време потребно да се заврши пројекат.

Кључне претпоставке

48. У наставку су наведене кључне претпоставке на којима се заснива предложена Стратегија и план рада:

У периоду 2014-2018. Одбор ће се састати четири пута годишње у трајању од по три дана. Програм рада ће обезбедити довољно времена да се размотре питања која произилазе из иницијативе Одбора у вези са новим питањима и сарадњом.

Предвиђени ресурси Одбора, укључујући подршку особља, од 2014. ће бити довољни за реализацију утврђених активности током целог периода стратегије. У том смислу, не рачунајући техничког директора, претпоставља се да ће Одбор током тог периода имати подршку трочланог техничког особља, од којих сваки има капацитета да подржи у просеку два пројекта постављања стандарда (или еквивалент). Ово не укључује ад хок задатке као што су подршка сарадњи са стејкхолдерима или израда публикација што може бити додељено појединим запосленима. Поред тога, претпоставља се да ће Одбор наставити да користи користи ефекте учешћа техничког особља које ради код националног постављача стандарда за свој пројекат услуга које нису услуге уверавања.

Неће бити потребе да се поново изложи неки од предлога за постављање стандарда (осим евентуално у случају пројекта NOCLAR).⁷

Пројекти за постављање стандарда ће прати неопходну процедуру. Могу да трају 24-36 месеци, у зависности од њихове природе и сложености, као и од потребног истраживања и консултација са заинтересованим странама пре објављивања нацрта за излагање или документа за консултације.

Радне групе оформљене од чланова Одбора баве се детаљним радом на пројектима. Радне

7) Раније познат под именом Реаговање на сумњу на незаконито деловање

групе могу да обухватају техничке саветнике или спољне експерте.

Важност флексибилности

49. Одбор сматра да је флексибилност будуће Стратегије и плана рада веома важна јер може бити неопходно да се по хитном поступку расподеле или преусмере ресурси неопходни за решавање одређеног питања или иницира неки нови пројекат у светлу спољних дешавања или догађаја који проистичу из текућих пројеката. У том смислу, Одбор је издвојио резервно особље које има задатак да преузме бар један додатни правац рада доношења стандарда у периоду стратегије. Одбор ће одлучити да ли ће додатни правац рада бити инициран на основу пажљиве анализе конкретног питања. Одбор ће такође бити спреман за усклађивање приоритета и рокова већ постојећих обавеза ако се за тим укаже потреба.

III ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ, ПРИОРИТЕТИ И РОКОВИ

50. У овом одељку дат је преглед планираних активности и повезаних приоритета и временских оквира за које Одбор вјерује да ће најадекватније омогућити испуњавање стратешких тема у периоду 2014-2018. Предуслови који треба да се испуне да би Одбор започео пројекат доношења стандарда укључује адекватно истраживање питања, добру анализу потреба и разматрање формалног предлога пројекта.

Општи преглед активности приоритета и рокова за период 2014-2018.

Одржавање висококвалитетног Етичког кодекса за глобалну примену од стране професионалних рачуновођа

Текући пројекти

51. Одбор ће дати приоритет пројектима који су у текућем плану рада и за које се очекује да ће се наставити у периоду 2014-2018, односно Одговор на случајеве неусклађености за законима и регулативом (NOCLAR), Дугогодишње ангажовање, Услуге које нису услуге уверавања и Преглед Одељка С и Структура кодекса. Одељак 3 садржи оквирни приказ очекиваног напретка ових пројеката од 2014. па надаље, укључујући предвиђене рокове њиховог завршетка.

Мере заштите у кодексу

52. Као одговор на повратне информације из регулаторног сектора, Одбор планира да изврши свеобухватан преглед заштитних мера у Кодексу, а нарочито оних које се односе на независност ревизора. Представници регулативе су изнели примедбе у вези са сврсисходношћу и ефикасношћу мера заштите у целом Кодексу, са жељом да се обезбеди да мере заштите на одговарајући начин буду у корелацији са претњама и да буде јасно истакнуто да не може баш за сваку претњу да постоји заштитна мера. Одбор признаје да постоји један број практичних питања у вези мера заштите. Поред тога, ово питање се не односи само на фирме које се баве великим и сложеним ревизијама, већ и на мале и средње праксе, укључујући и самосталне практичаре.

53. Одбор планира да иницира нови правац рада уз разматрање предлога пројекта за усвајање у првом кварталу 2015.

Квалитет ревизије

54. Етички стандарди су важан фактор за квалитет ревизије. Одбор признаје да се последњих година пажња шире заједнице стејкхолдера све више усмерава на квалитет ревизије, нарочито у светлу глобалне финансијске кризе. Конкретно, регулаторна тела су упутила изазов фирмама да додатно побољшају квалитет ревизије. Поред тога, велики број законских система широм света је покренуо иницијативе, укључујући реформе система ревизије, са циљем побољшања квалитета ревизије. Даље, IESBA је имао свог представника у радној групи Одбора за Међународне стандарде ревизије и уверавања (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) који је развио међународни оквир за квалитет ревизије (Оквир квалитета ревизије), који је IAASB објавио почетком 2014.

55. Узимајући у обзир овај контекст, Одбор ће наставити да активно учествује у широј расправи о квалитету ревизије на међународном нивоу. Одбор сматра да свака активност коју предузме како би се ојачао Кодекс, укључујући оне које се односе на независност ревизора, подржава квалитет ревизије. Ипак, Одбор ће размотрити потребу за одговарајућим активностима које би допуниле додатне активности које IAASB може одредити за побољшање квалитета ревизије.

Подстицање и омогућавање усвајања и ефективне имплементације Кодекса

Применљивост и повезана питања

56. Повратне информације од одређених регулаторних тела и надзорних ревизорских тела указале су на то да применљивост Кодекса представља изазов, нарочито из перспективе инспекције. Питање применљивости је релевантно за глобално прихватање Кодекса и делом је повезано са јасноћом Кодекса. Као што је напоменуто у Одељку И изнад, Одбор планира нарочито да се бави овим питањем кроз свој пројекат Структуре Кодекса.

57. У вези са горепоменутиим, Одбор је свестан одређеног регулаторног скептицизма које се тиче приступа „претњи и мера заштите“ који подржава концептуални оквир Кодекса, питање које је такође повезано са глобалним прихватањем Кодекса. Одбор чврсто верује у снагу овог приступа будући да се на тај начин професионалне рачуновође подстичу да пажљиво размисле о томе какво њихово етичко понашање треба да буде у различитим околностима.

58. Ова питања наглашавају потребу да Одбор додатно сарађује са регулаторним телима-стејкхолдерима на међународном плану, и на националном, ради бољег разумевања њихових забринутости уз истовремену размену становишта Одбора о овим питањима са њима. Сходно томе, Одбор планира активности сарадње са регулаторним телима-стејкхолдерима као континуирано настојање током целог периода стратегије.

Надзор и документовање обима усвајања кодекса

59. Усаглашавањем рада IFAC-овог саветодавног панела за усклађеност у погледу усклађености организација чланица са Изјавом о обавезама чланства 4 (SMO 4)⁸ Одбор планира да настави са надзором и документовањем обима усвајања Кодекса на глобалном плану.

60. Одбор такође планира блиско да сарађује са IFAC-овим Саветодавним панелом о усклађености у вези са питањем да ли организације чланице IFAC-а могу да се подстакну да обаве упоредни преглед својих националних стандарда етике са Кодексом, нарочито у циљу идентификовања евентуалних националних захтева који

су мање или строжи од захтева Кодекса, као и ради разумевања разлога зашто је то тако.

Активности сарадње са стејкхолдерима и друге активности које помажу усвајање и имплементацију

61. Одбор наставља да одржава посвећеност активностима сарадње у оквиру својих настојања да промовише и омогући усвајање и ефективну имплементацију Кодекса. Одбор сматра да је важно да стејкхолдери у целом свету буду свесни стриктности Кодекса и кључне улоге коју он има у подржавању улоге професије у глобалној привреди. Сходно томе, Одбор ће посветити значајне ресурсе и време остваривању активног програма сарадње током периода стратегије, узимајући у обзир директивне инпуте из иницијативе за нова питања и за активности сарадње (видети пододељак „Развој Кодекса у циљу одржавања релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења“ испод).

62. Одбор ће такође бити спреман да одобри додатне публикације, када је то неопходно и прикладно, у оквиру даљих настојања ка омогућавању усвајања и ефективне имплементације Кодекса на међународном плану. Конкретно, Одбор ће размотрити овлашћење публикација особља ради подизања свести и бољег разумевања Кодекса међу инвеститорима и другим стејкхолдерима.

Повратне информације после имплементације

63. У складу са повратним информацијама од стејкхолдера и његовој Иницијативи за нова питања, Одбор ће размотрити да ли постоји потреба за сакупљањем информација од релевантних стејкхолдера као што су регулаторна тела, фирме и лица овлашћена за управљање у погледу питања колико ефективно се одабрани аспекти одређених стандарда имплементирају у пракси. Овакве информације могу се добити на низ различитих начина, као на пример путем анкета и састанака фокус група.

Развој Кодекса у циљу одржавања релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења

Инструменти за колективне инвестиције

64. Одбор планира да истражи као нови правац рада, тему инструмената за колективне инвестиције (CIV), узимајући у обзир да је глобални

8) Погледати „Стабилну основу међународних стандарда етике“ у Прилогу 1.

утицај инструмената за колективне инвестиције наставио да се повећава, у смислу не само износа који су инвестирани, већ и ширења инвеститора на глобалном плану. Ова специфична тема означена је или подржана као значајна од стране великог броја стејкхолдера, укључујући регулаторна тела, као и низа чланица организација САГ. Фокус иницијативе биће на налажењу бољег разумевања примене дефиниције „повезаног ентитета“ у Кодексу на овакве инструменте за инвестиције када фирме обављају ревизију основних фондова, спонзора/саветника фондова, или оба.⁹

65. Одбор признаје да велики број коментатора на консултације о претходној стратегији Одбора није подржао пројекат који се односи на инструменте за колективне инвестиције (CIV) узимајући у обзир забринутости за разноврсност структура управљања и руковођење овим инструментима широм света, као и тешкоће које ово ствара за одређивање заједничког приступа. Међутим, узимајући у обзир величину и домет глобалне индустрије инструмената за колективне инвестиције и чињеницу да регулаторна тела настоје да прецизније пропишу овакве инструменте, Одбор сматра да постоји потреба у јавном интересу да ка овој области усмери стратешку пажњу.

66. Предуслов за разматрање пројеката у овој области биће одговарајуће истраживање у циљу потпуног разумевања питања. Сходно томе, Одбор ће наставити да наступа опрезно пре утврђивања да ли су промене у Кодексу неопходне. Одбор очекује да ће почетна дискусија о новом правцу рада почети у првом кварталу 2016. године, уз разматрање предлога пројекта у другом кварталу 2016. године.

Питања која се односе на накнаду

67. Одбор планира да истражи број питања која се односе на накнаду као одговор на регулаторне повратне информације са циљем утврђивања да ли постоји потреба за додатним побољшањима Кодекса или упутством за особље.

68. Одбор очекује да би почетна дискусија могла да почне у другом кварталу 2017. године.

Иницијатива за нова питања

69. Одбор је установио стални одбор, Одбор за нова питања и активности сарадње (EIOS), који ће консултовати да ли су неопходне било какве мере као одговор на нова питања мимо свог уобичајеног процеса стратешког планирања, као и да ли је неопходно да коригује своју стратегију и план рада (SWP). Одбор очекује полугодишње дискусије о релевантним питањима које проистичу из ове иницијативе током периода стратегије.

70. Једно од питања која је EIOS скоро нагласио за разматрање Одбора односи се на значење одговорности професионалног рачуновође за деловање у јавном интересу. Без обзира на то што је Одбор спроводио обимне расправе о овој теми у прошлости, Одбор планира да надгледа релевантне развоје преко Одбора за нова питања и активности сарадње (EIOS) са циљем одређивања потребе за додатним упутством или другим одговарајућим активностима.

Веће ангажовање и сарадња са кључним стејкхолдерима

71. У прилог овој стратешкој теми, Одбор планира да предузме следеће активности, током трајања периода стратегије:

- настојаће да проширује и продубљује своје ангажовање и сарадњу са кључним стејкхолдерима, признајући да је дијалог са њима, као и њихов допринос, важан састојак у квалитету и глобалној прихваћености стандарда. У том смислу, као водеће интернационално тело за постављање стандарда, Одбор за етичка питања признаје да је важно учествовати у дијалозима са стејкхолдерима о специфичним темама или питањима која имају импликације по глобалну релевантност Кодекса и рада Одбора. Поред тога, Одбору ће и даље бити приоритет ближи радни односи са међународним и националним регулаторним телима и телима за надзор ревизора као што су IOSCO и IFIAR;
- више ће јавно говорити о развојима на пољу етике који потенцијално могу водити ка већој разноврсности стандарда, и настојаће у дебатама да утичу на већу хармоназацију на међународном плану;

9) Дефиниција повезаног ентитета у Кодексу заснована је на контроли и значајном утицају. Овај концепт не функционише добро код инструмената за колективне инвестиције (CIV) као што су инвестициони фондови. На пример Фонд (као што је trust), лице које управља средствима и његов Повереник можда нису повезани финансијским интересима, и стога не морају бити „повезани ентитети“ у оквиру дефиниције повезаног ентитета у Кодексу. У овом случају, питање је да ли треба да постоји додатно упутство о начину на који дефиниција треба да се примењује у одређеним заједничким односима на релацији Фонд - лице које управља средствима - Повереник.

- као део континуираних дијалога са регулаторном заједницом, Одбор ће тежити ка бољем разумевању природе регулаторних забринутости које се односе на дефиницију PIE, ентитета са портфолио инвестицијама (Portfolio investment entity) у Кодексу, и разматраће да ли постоји потреба да се ревидира дефиниција. IOSCO, конкретно, је напоменуо да многи законски системи изгледа немају капацитета да „установе“ дефиницију према својим специфичним националним околностима. Поред тога, Базелски комитет за супервизију банака (BCBS) такође је предложио да Одбор преиспита дефиницију из перспективе банака;
- Одбор ће такође настојати да ојача своје радне односе са групом тела за постављање стандарда на националном нивоу (NSS), препознајући ширину и важност искустава и стручности које они доносе. У том смислу, Одбор ће истраживати прилике за сарадњу са NSS о иницијативама од заједничког интереса, из усклађивање ресурса који су им на располагању;
- наставиће активно да комуницира са IAASB-ом, Одбором за Међународне рачуноводствене образовне стандарде (IAESB), Форумом фирми и Комитетом за мале и средње праксе, Комитетом за професионалне рачуновође у пракси (PAIB), као и са другим релевантним комитетима IFAC-а, у налажењу инпута и мишљења о релевантним пројектима, правцима рада или иницијативама током периода стратегије.

72. Одбор такође планира да детаљније искористи везе са академском заједницом, признајући доприносе које ова група стејкхолдера може имати кроз своје истраживање или други рад на подстицању активности Одбора за постављање стандарда.

Резиме пројекта, праваца рада и активности, и план рада 2014-2018.

73. У Прилогу 2 резимирани су пројекти, правци рада и активности које Одбор планира да предузме током трајања периода стратегије и, када је прикладно, када се очекује почетак сва-

ког пројекта, правац рада или активност и када се очекује да буде завршен.

74. У прилогу 3 представљен је илустративни план рада за период који приказује начин на који Одбор намерава да спроводи своје пројекте, правце рада и иницијативе.

Прилог 1

Контекст за стратегију и план рада Одбора за етичка питања, 2014-2018.

Стабилна основа Међународних стандарда етике

1. Током последњих неколико година, стратешка настојања Одбора била су фокусирана на даљи развој Кодекса у строги сет етичких стандарда за примену од стране професионалних рачуновођа на глобалном плану. Ова настојања, која су обухватала пројекте Независности I¹⁰ и Независност II¹¹, као и пројекат конвенција за израду нацрта¹², достигла су максимум објављивањем ревидираног Кодекса у јулу 2009. који је разјаснио захтеве за све професионалне рачуновође и значајно ојачао захтеве за независношћу ревизора. Ревидирани Кодекс, који је ступио на снагу 1. јануара 2011. године, задржао је приступ Одбора на бази принципа за постављање стандарда етике, који су, по потреби, допуњени детаљним захтевима.
2. Од тада, па до данас, настојања Одбора су фокусирана на испуњавање низа обавеза у вези са текућом стратегијом и планом рада која има за циљ да додатно ојача Кодекс. Ова настојања довела су до објављивања ревидираних стандарда у марту 2013. године који се баве темама сукоба интереса и кршења захтева Кодекса. Настојања се настављају једнаким темпом путем рада Одбора у даљој области потребе од високог јавног интереса, нарочито путем установљавања одговарајућих стан-

10) Независност I је пројекат који је довео до низа побољшања Кодекса који се односе на професионалне рачуновође који обављају ангажовања на основу којих се пружа уверавање, укључујући проширење захтева који се односе на независност за ревизије ентитета који су котирани на берзи на све ентитете од јавног интереса, и побољшавање великог броја одредби које се односе на пружање услуга на основу којих се не пружа уверавање клијентима ревизије.

11) Пројекат Независност II је резултирао додатним побољшањима Кодекса, нарочито у погледу пружања услуга интерне ревизије клијентима ревизије, и додатног упутства у погледу релативног износа укупних накнада које се добијају од клијента ревизије и условљених накнада.

12) Пројекат конвенција за израду нацрта довео је до побољшања Кодекса као резултат усвајања нових конвенција за израду нацрта од стране Одбора.

дарда за понашање професионалних рачуновођа када се сусретну са идентификованом неусклађеношћу са законима и регулативом или сумњом на неусклађеност.¹³

3. У исто време, Одбор ради на активном програму активности сарадње који има за циљ, између осталог, да подрже усвајање¹⁴ ревидираног Кодекса у целом свету. Одбор је такође фокусиран ка развијању и додатном побољшању односа са међународним и националним регулаторним и телима за надзор ревизора, као и са националним телима која постављају стандарде (NSS), међу осталим стејкхолдерима.

Екстерно окружење – кључни трендови, утицаји и изазови

4. Иако је велики број законских система већ усвојио верзију Кодекса из 2009, и оне напредне, предузимају се проактивни кораци у многим другим законским системима широм света за усвајање ревидираног кодекса. Овај покрет нескромно помаже изјава о обавезама чланства 4 (SMO 4) Међународне федерације рачуновођа (IFAC), која од организација чланица IFAC-а захтева да предузму мере како би се Кодекс усвојио и имплементирао у њиховим законским системима у складу са њиховим нивоима одговорности за етичке стандарде. Ово такође представља потврду снажне основе етичких стандарда установљених ревидираним кодексом. Одбор, међутим, не потцењује изазове који прате усвајање, узимајући у обзир разноврсност националних законских и регулаторних оквира, делимичну одговорност за доношење етичких стандарда на националном нивоу у многим законским системима и потребу за превођењем, између осталих разлога.

Ови изазови наглашавају значај континуиране усмерености Одбора на омогућавање усвајања и имплементације Кодекса широм света.

5. Још један релевантни тренд је све веће настојање регулаторних и тела за надзор ревизора како на међународном, тако и на националном нивоу, усмерених ка побољшању квалитета ревизије, у складу са њиховим улогама заштите јавног интереса. Ова настојања манифестовала су се кроз активне планове рада који се односе на политике у низу већих законских система као што су Европска унија, САД и Канада, чији циљ је реформа тржишта ревизије или побољшање квалитета ревизије, између осталог, путем мера за додатно повећање независности ревизора. Поред тога, организације које су основане за подстицање сарадње у регулаторној активности, као што је IFIAR, усмеравају своја настојања ка омогућавању боље размене знања и практичних искустава регулаторне активности независне ревизије међу својим члановима, укључујући и испитивања усклађености рачуноводствених фирми са етичким стандардима. Активности сарадње (и тесне сарадње) са регулаторним и заједницама за надзор ревизора биће нарочито значајне за разумевање очекивања те заједнице у вези са стандардима и активностима Одбора.
6. Коначно, на стандарде такође утиче развој као што су технолошки напредак, већа глобализација, смањење препрека за токове готовине и континуирани развој финансијског извештавања. Развој може, конкретно, да утиче директно или индиректно на потражњу за услугама које пружају професионалне рачуновође, као и на њихову природу.

13) Видети <http://www.ifac.org/ethics/projects/responding-suspected-illegal-act>

14) IFAC-ов SMO 4, IAESBA-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође, дефинишу усвајање на следећи начин:

Прилог 2
Пројекти, правци рада и активности за период 2014-2018.

Пројекат/Правац рада/Активност	Очекивани почетак ¹⁵	Очекивани завршетак ¹⁶
Одржавање високог квалитета Етичког кодекса за професионалне рачуновође на глобалном нивоу		
Текући пројекти Реаговање на неусклађеност са законима и регулативом ¹⁷ <ul style="list-style-type: none"> Развој одговарајућих захтева и упутстава за професионалне рачуновође у вези са начином реаговања у ситуацијама када се суоче са сумњом на неусклађеност са законима и регулативом. 	Започето у 4. кварталу 2009.	1. квартал 2016.
Дугогодишње ангажовање <ul style="list-style-type: none"> Преглед одредби које се односе на дугогодишње ангажовање у Одељку 290 Кодекса како би се обезбедило да оне настављају да обезбеђују јаке и адекватне мере заштите против претњи по основу блискости и личног интереса које проистичу из дугогодишњег ангажовања код клијента ревизије. Питања која се разматрају у овом пројекту обухватају: <ul style="list-style-type: none"> начин на који треба ојачати општи оквир принципа који се односе на дугогодишње ангажовање; да ли, и ако је одговор потврдан, у којој мери, треба продужити период паузирања у односу на тренутне две године за ротирани водеће партнере ревизије у смислу ревизије РІЕ ентитета са портфолио инвестицијама; допуштене активности које може да предузме ротирани појединац у односу на клијента ревизије током периода паузирања; ко треба да буде подвргнут ротирању, и природу и обим учествовања лица овлашћених за управљање у одлуци која се односи на ротирање. 	Започето у 4. кварталу 2012.	2. квартал 2015.
Услуге које не спадају у услуге уверавања <ul style="list-style-type: none"> Преглед одредби које се односе на услуге на основу којих се не пружа уверавање у Одељцима 290 и 291 Кодекса како би се обезбедило да они настављају да подржавају ригорозан приступ независности услуга на основу којих се пружа уверавање, нарочито ревизије финансијских извештаја. Конкретно, овај правац рада биће усредсређен на следеће теме: <ul style="list-style-type: none"> додатно упутство и разјашњење одредби у Одељку 290, Независност – ангажовања ревизије и прегледа, који се односи на одговорности руководства; боље упутство и разјашњење концепта „рутинских или механичких“ услуга, које се односи на састављање рачуноводствених евиденција и финансијских извештаја; и преглед одредби ванредног изузимања у Кодексу које се односе на рачуноводствене и књиговодствене услуге, и на услуге опорезивања. 	Започето у 3. кварталу 2013.	1. квартал 2015.

15) Датум почетла представља датум када је предлог пројекта званично одобрен или се очекује да ће бити одобрен, или, у супротном, почетак дискутовања одбора о датој теми.

16) Реални датум завршетка може да варира у зависности од напредовања пројекта или правца рада и потребе за придржавањем процеса рада.

17) Званични назив Реаговање на сумњу на незаконито деловање

<p>Део Ц Кодекса</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Предузимање прегледа Дела Ц Кодекса како би се обезбедило да његове одредбе које се примењују на професионалне запослене рачуновође наставе да буду одговарајуће и строге.</i> • Конкретно, овај правац рада ће бити усредсређен на следеће теме: <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>притисак надређених и других за учествовање у неетичким или незаконитим радњама (Фаза I);</i> ▪ <i>одговорност професионалних запослених рачуновођа за састављање финансијских извештаја који представљају верни приказ трансакција и повезаних питања (Фаза I); и</i> ▪ <i>плаћања за добијање олакшица и подмићивање (Фаза II).</i> 	<p>Започето у 1. кварталу 2013.</p>	<p>Фаза I – 2. квартал 2016. Фаза II – 4. квартал 2017.</p>
<p>Нови правац рада <i>Мере заштите у Кодексу</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Преглед мера заштите у целом Кодексу са становишта адекватности и ефективности, и разматрање да ли треба унети промене и да ли треба назначити додатне мере заштите или постојеће мере заштите треба уклонити.</i> 	<p>Почиње у 1. кварталу 2015.</p>	<p>1. квартал 2017.</p>
<p>Континуирана активност Квалитет ревизије</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Разматрање потребе за одговарајућим активностима које би допуниле активности које IAASB може предузети ради доприноса побољшању квалитета ревизије.</i> 	<p>У току</p>	
<p>Подстицање и омогућавање усвајања и ефективне имплементације Кодекса</p>		
<p>Текући пројекат Структура Кодекса</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Преглед структуре Кодекса са циљем унапређења његове јасноће и употребљивости, чиме се омогућавају усвајање, ефективна имплементација и примена.</i> 	<p>2.квартал 2014.</p>	<p>1.квартал 2017.</p>
<p>Континуиране активности Применљивост¹⁸ и повезана питања</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Сарадња са регулаторним телима – стејкхолдерима ради бољег разумевања њихових мишљења о применљивости и повезаним питањима, и ради саопштавања становишта Одбора о тим темама.</i> 	<p>У току</p>	
<p>Наставак праћења и документовања обима усвајања Кодекса на глобалном плану.</p>	<p>У току</p>	
<p>Остварење планиране сарадње са стејкхолдерима.</p>	<p>У току</p>	
<p>Подложно повратним информацијама стејкхолдера и ЕИОС-а, разматрање да ли постоји потреба за сакупљањем информација од релевантних стејкхолдера као што су регулаторна тела, фирме и лица овлашћена за управљање у вези са тим колико ефективно се одабрани аспекти одређених стандарда примењују у пракси.</p>	<p>У току</p>	
<p>Разматрање израде одговарајућих публикација документације особља као подршка усвајању и ефективној имплементацији Кодекса и ради подизања свести и разумевања Кодекса међу инвеститорима и другим стејкхолдерима.</p>	<p>У току</p>	
<p>Развој Кодекса са циљем континуиране релевантности у глобалном окружењу које се непрестано мења</p>		
<p>Нови правац рада Инструменти за колективне инвестиције</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Преглед примене дефиниције „повезаног ентитета“ у Кодексу на инструмента за колективне инвестиције када фирме врше ревизију основних фондова, спонзора/саветника фондова, или оба, и разматрање да ли су неопходне промене или треба развинути додатно упутство.</i> 	<p>Почиње у 2.кварталу 2016.</p>	<p>2.квартал 2018.</p>

15) Датум почетла представља датум када је предлог пројекта званично одобрен или се очекује да ће бити одобрен, или, у супротном, почетак дискутовања одбора о датој теми.

16) Реални датум завршетка може да варира у зависности од напредовања пројекта или правца рада и потребе за придржавањем процеса рада.

17) Званични назив Реаговање на сумњу на незаконито деловање

18) Тема применљивости ће такође бити поменута у неким аспектима у правцима рада Структура Кодекса и Услуга на основу којих се не пружа уверавање.

<p>Нова активност</p> <p>Питања која се односе на накнаде</p> <ul style="list-style-type: none"> Истраживање питања која се односе на накнаде, а која је поставила регулаторна заједница и утврђивање да ли има потребе за додатним побољшањима Кодекса или за објављивањем упутства за особље. 	Почиње у 2. кварталу 2017.	Природа резултата подложна је истраживању и дискусијама Одбора
<p>Континуирана активност</p> <p>Нова питања</p> <ul style="list-style-type: none"> Разматрање нових питања која је поставио ЕИОС и одређивање одговарајућих активности. Разматрање да ли постоји потреба да Одбор додатно разматра тему одговорности професионалног рачуновође за деловање у јавном интересу. 	У току	
Веће учествовање и сарадња са кључним стејкхолдерима		
<p>Континуиране активности</p> <ul style="list-style-type: none"> Активна блиска сарадња са кључним стејкхолдерима, укључујући међународна регулаторна тела, тела за надзор ревизора, национална тела за постављање стандарда (укључујући мале и средње праксе, СМП), професионалне запослене рачуновође и остале стејкхолдере. Више јавног иступања о новим догађајима из области етике који имају потенцијала да воде ка већој различитости стандарда и настојање да се путем дебата утиче на већу хармонизацију на међународном плану. Коришћење прилика за ближу сарадњу са кључним стејкхолдерима, нарочито са националним телима за постављање стандарда. Тесна сарадња са регулаторном заједницом, а нарочито са IOSCO и BCBS, са циљем бољег разумевања природе регулаторних забринутости у смислу дефиниције PIE, ентитета са портфолио инвестицијама у Кодексу и разматрања да ли постоји потреба да се та дефиниција преиспита. Развијање и ојачавање веза са академском заједницом 	У току	

Прилог 3
Илустративни план рада IESB за период 2014-2018.²²

ПРОЈЕКТИ/ ДРУГЕ СТАВКЕ	CAG септ 2014.	РІОВ сред. септ. 2014.	Октобар 2014.	РІОВ нов. 2014.	Јануар 2015.	РІОВ феб./ март 2015. ²³	CAG март 2015. ²⁴	Април 2015.	Јун 2015.	РІОВ крај јуна 2015.
Реаговање на неусклађеност за законима и регулативом			Друго читање ре-ЕД ²⁵		Одобравање ре-ЕД				Потпуни преглед	
Дуготрајна сарадња					Потпуни преглед			Прво читање пост-ЕД	Одобравање коначне верзије	
Услуге које не спадају у услуге уверавања			Потпуни преглед и прво читање пост-ЕД		Одобравање коначне верзије					
Део С – Фаза I			Друго читање		Одобравање ЕД				Потпуни преглед	
Део С – Фаза II								Дискусија	Дискусија	

22) Реални план рада је подложен промени, у зависности од напретка постигнутог у различитим пројектима и активностима IESBA, као и екстерних догађаја. Активности редовне и текуће природе као што су сарадња са стејкхолдерима нису приказане. План рада за наредних четири квартала ажурира се квартално и можете му приступити на: www.ifac.org/ethics/project-timetable.

23) Време састанака РІОВ-а од 2015. на даље је оквирно и треба да га одреди РІОВ.

24) Време састанака CAG-а од 2015. на даље је оквирно.

25) Подложно одређивању од стране IESBA да ли је поновно излагање неопходно.

Структура Кодекса			Одобравање ЦП		Дискусија			Потпуни преглед одговора на ЦП	Прво читање ЕД	
Нови правац рада (Мере заштите)					Одобравање предлога пројекта			Питања	Питања	

ЕД: Нацрт за излагање; ЦП: Документ за консултације

ДРУГА ИНИЦИЈАТИВА	Октобар 2014.	Јануар 2015.	Април 2015.	Јун 2015.
Нова питања и сарадња	Дискусија		Дискусија	

Октобар 2015. – јун 2016.

ПРОЈЕКТИ/ДРУГЕ СТАВКЕ	САГ септ 2015.	РЈОВ сред. септ. 2015.	Октобар 2015.	РЈОВ сред. нов. 2015.	Јануар 2016.	РЈОВ феб./ март 2016.	САГ март 2016.	Април 2016.	Јун 2016.	РЈОВ крај јуна 2016.
Реаговање на неусклађеност за законима и регулативом			Прво читање пост-ре-ЕД		Одобравање коначне верзије					
Део С – Фаза I			Прво читање пост-ре-ЕД		Друго читање пост-ЕД			Одобравање коначне верзије		
Део С – Фаза II								Питања	Прво читање	
Структура Кодекса			Друго читање ЕД		Одобравање ЕД				Потпуни преглед	
Нови правац рада (Мере заштите)			Прво читање		Одобравање ЕД				Потпуни преглед	
Нови правац рада (инструменти за колективне инвестиције)					Дискусија			Одобравање предлога пројекта	Дискусија	

ДРУГА ИНИЦИЈАТИВА	Октобар 2015.	Јануар 2016.	Април 2016.	Јун 2016.
Нова питања и сарадња	Дискусија		Дискусија	

Октобар 2016.- јун 2017.

ПРОЈЕКТИ/ДРУГЕ СТАВКЕ	САГ септ 2016.	РЈОВ сред. септ. 2016.	Октобар 2016.	РЈОВ крај нов. 2016.	Јануар 2017.	РЈОВ феб./ март 2017.	САГ март 2017.	Април 2017.	Јун 2017.	РЈОВ крај јуна 2017.
Део С – Фаза II			Одобравање ЕД					Потпуни преглед	Прво читање пост-ЕД	
Структура Кодекса			Прво читање пост-ЕД		Одобравање коначне верзије					

Нови правац рада (мере заштите)			Прво читање пост-ЕД		Одобравање коначне верзије				
Нови правац рада (инструменти за колективне инвестиције)			Питања		Прво читање		Одобравање ЕД		
Нова активност (питања која се односе на накнаду)								Дискусија	
Стратегија и план рада за период 2019-2023.			Одобравање анкете				Потпуни преглед	Прво читање	

ДРУГА ИНИЦИЈАТИВА	Октобар 2016.	Јануар 2017.	Април 2017.	Јун 2017.
Нова питања и сарадња	Дискусија		Дискусија	

Превели:
Маја Старчевић Јанковски
Игор Аџић

Међународни стандарди финансијског извештавања

Садржи нове Међународне стандарде финансијског извештавања, измењене Међународне рачуноводствене стандарде и нова и допуњена Тумачења. Примењује се од 01.01.2010.

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

Владан
ПАВЛОВИЋ*

Финансијско - рачуноводствени аспекти стицања сопствених акција**

Резиме

Експанзија откупа сопствених акција јавља се у Сједињеним Америчким Државама након 80-тих година двадесетог века, пре свега као механизам исплате новца акционарима. Разлози за стицање сопствених акција су бројни, а различити мотиви доминирају у појединим периодима. Популарност стицања сопствених акција у англосаксонском свету није изненађујућа, имајући у виду да ово окружење карактерише ликвидно и развијено тржиште капитала, доминација дисперзованих акционара, веома развијено непријатељско преузимање и развијено радничко акционарство. Услед све значајније улоге финансијских тржишта у Европи, дошло је до приближавања правне регулативе ЕУ англосаксонској регулативи и сходно томе до значајног либерализовања режима стицања сопствених акција. У складу са поменутиим трендовима, и законодавац у Србији се определио за либералан режим стицања сопствених акција. Услед чињенице да се стицањем сопствених акција умањује сопствени капитал друштва, као и да је стицање сопствених акција често праћено злоупотребама, прописан је низ ограничења усмерених ка отклањању опасности и штета које прете друштву или настају у самом друштву, осталим његовим акционарима (инвеститорима) и тржишту капитала.

Будући да се Србија определила за непосредну примену Међународних рачуноводствених стандарда, билансни третман сопствених акција уређен је МРС 32. Према овом стандарду, сопствене акције исказују се као одбитна ставка капитала, а поступак стицања и отуђивања или поништавања сопствених акција не сме имати утицаја на биланс успеха, већ искључиво на биланс стања.

Кључне речи: сопствене акције, мотиви стицања, методе стицања, рачуноводствени аспект.

Уводна разматрања

Акција представља део основног капитала акционарског друштва и подразумева чланство

у акционарском друштву. Из чланства проистичу следећа права: (а) управљачко право; (б) имовинска права (право на учешће у расподели добитка, право на аликвотни део остатка ликвидаци-

* Редовни професор Економског факултета Универзитета у Приштини (Косовска Митровица)

** Овај напис је објављен у Зборнику 45. симпозијума "Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора"

ционе масе друштва и право на приоритетни упис нових акција при повећању основног капитала друштва) и (в) право на информисаност. Будући да је акционарско друштво, друштво капитала, чланство се не темељи на субјективитету члана друштва и његовим особинама, већ на извршеном улогу. „Те околности, тј. капитални карактер друштва, вишезначност појма акције уз нагласак да је чланство у акционарском друштву везано за улог у основни капитал, резултирају не само покретљивошћу чланства у друштву, његовом подобношћу буде предмет берзанске трговине као осамостаљено комерцијално добро, него и наизглед апсурдном правно-техничком могућношћу да друштво само у себи буде чланом" (Параћ, 2009).

Правна доктрина је дуго пружала отпор прихватању могућности да се акционарско друштво појављује као стицалац сопствених акција, сматрајући да би таква правна конструкција била у супротности са суштином акционарског друштва и са основном тезом према којој се акционарско друштво, као ентитет који је по својој правној особености одвојен од својих чланова, не би могао истовремено налазити у обе улоге, односно да је стицање сопствених акција супротно начелу одвојености друштва и чланова као различитих правних субјеката (Параћ, 1999). „Међутим, прави разлог за негативан став доктрине али и законодавства према стицању сопствених акција био је у злоупотребима, због којих је примера ради немачки законодавац већ 1870. прописао апсолутну забрану стицања сопствених акција“ (Параћ, 1999).

У правној науци данас је општеприхваћено да је стицање сопствених акција прихватљиво, наравно, уз суспендовање чланских права која из таквих акција проистичу. „Главна питање које данас заокупља пажњу правне науке и законодавства, нарочит у контексту унификације европског корпоративног права и хартија од вредности, односи се на идентификацију и проналажење адекватних инструмената за отклањање у првом реду опасности и штете које прете друштву или настају у самом друштву, осталим његовим акционарима (инвеститорима) и тржишту капитала због стицања сопствених акција“ (Према: Benckendorf, A: *Erwerb eigener Aktien im deutschen und US-amerikanischen Recht*, Baden-Baden, 1998, стр. 36. Према: Параћ, 1999). Из наведеног разлога сва законодавства прописују низ ограничења, усмерених на отклањање опасности и штета које би нерегулисаним откупом друштва могла да снесе и причине. Поменута ограничења међутим не значе да су злоупотребе и сузбијене.

Све већи значај тржишта капитала и либерализација прописа допринели су све интензивнијем откупу сопствених акција. Сопствене акције могу се стицати ради смањења основног капитала, када је реч о посебном стицању акција, или из било ког другог разлога, и тада је реч о општем стицању акција, при чему се те акције морају отуђити или поништити у законски предвиђеном року.

Експанзија откупа сопствених акција настала је у Сједињеним Америчким Државама након 80-тих година двадесетог века, пре свега као механизам исплате новца акционарима, што је довело до тога да се програми откупа сопствених акција посматрају као средство за исплату вишка готовине инвеститорима. Заступљеност откупа сопствених акција у САД као алтернатива исплате дивиденди има за последицу и то да у литератури из тог подручја буде проширен појам „политике дивиденди“, под којим се више не означава само политика расподеле добитка, већ и новац који се исплаћује акционарима путем откупа сопствених акција (Павловић, 2010, стр. 67). Ипак, поменути мотив откупа није преовлађујући.

Поједине процене указују на то да се у дужем низу година више акција откупљује него што се емитује (Тодоровић, 2009). Као последица све значајније улоге финансијских тржишта и на простору континенталне Европе дошло је до приближавања правне регулативе англосаксонској регулативи и, сходно томе, до значајног либерализовања режима стицања сопствених акција.

Популарност стицања сопствених акција у англосаксонском свету последица је либерализованог режима стицања сопствених акција и специфичности окружења, које карактеришу ликвидно и развијено тржиште капитала, доминација дисперзованих акционара, веома развијено непријатељско преузимање и развијено радничко акционарство. Како истиче *Henry*, стицање сопствених акција представља данас у Сједињеним Америчким Државама најчешће расправљану тему из области финансија у салама за састанке (2004). Актуелна криза покренула је нови талас откупа сопствених акција и покренула живу расправу о преиспитивању оправданости стицања сопствених акција у новонасталим условима, не само међу стручњацима у салама за састанке, већ и у широј јавности (опширније у: Павловић, 2010 и Павловић, Муминовић, 2011).

1. Разлози стицања сопствених акција

Бројни су разлози услед којих друштва стичу сопствене акције. Бројност различитих класификација разлога за стицање сопствених акција у литератури не изненађује када се има у виду неуниформност права у вези са предметном материјом, као и различите праксе условљене не само законским ограничењима већ и различитим степеном развијености финансијских тржишта. Уколико не постоје законска ограничења, компаније откупљују сопствене акције из следећих разлога: (1) повраћај новца акционарима; (2) стимулисање запослених, пре свега менаџмента компаније без повећања укупног броја акција (stock – options); (3) повећање берзанске вредности акција; (4) стицање удела у капиталу других компанија при чему се откупљене акције користе као плаћено средство или као покриће емитованих конвертибилних хартија од вредности, односно обвезница које се могу конвертовати у капитал (конвертибилне обвезнице), односно као покриће за емитоване варанте; (5) остваривање капиталног добитка након накнадне продаје; (6) спречавање непријатељског преузимања; (7) по основу института права несагласних акционара; (8) принудни откуп акција мањинских акционара; (9) ради подржавања уговора о одржавању ликвидности акција (опширније у: Павловић, 2010, стр. 66-67).

Када је у питању материја стицања сопствених акција у Србији, актуелни Закон о привредним друштвима („Сл. гласник РС“, бр. 36/3011 и 99/2011) представља најлибералнији закон до сада. Законодавац је усвојио мешовити систем стицања сопствених акција (јавног или нејавног), при чему нису таксативно наведени допуштени разлози, чиме се придружио савременим трендовима непрописивања основе за стицање сопствених акција (прописана су законска ограничења). Закон наиме омогућава акционарским друштвима стицање сопствених акција: (1) непосредно на основу одлуке скупштине друштва, у ком случају се не наводе посебни разлози за стицање сопствених акција, и изузетно (2) на основу одлуке одбора директора, односно надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно, али само ако за стицање сопствених акција постоји један од разлога таксативно наведен у одредби члана 282 Закона. Тако је стицање сопствених акција дозвољено: (1) уколико је то неопходно за спречавање веће и непосредне штете у друштвима; (2) ако се сопствене акције стичу

ради расподеле запосленима у друштву или повезаном друштву, или за награђивање чланова одбора директора, односно извршног и надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно, уз прописивање посебних услова који морају бити испуњени.

Сопствене акције друштво може стећи и без посебних услова (дефинисаних чланом 282) у следећим случајевима:

- кроз институт заштите права несагласних акционара, у следећим случајевима (члан 474)¹:
 - приликом промене статута друштва којом се умањују права акционара дефинисани статутом или законом;
 - приликом статусне промене;
 - приликом промене правне форме;
 - доношењем одлуке о промени времена трајања друштва;
 - доношењем одлуке о одобравању стицања, односно располагања имовином велике вредности;
 - доношењем појединих одлука којом се мењају одређена права дефинисана статутом друштва;
 - доношењем одлуке о повлачењу једне или више класа акција са регулисаног тржишта, односно мултилатералне трговачке платформе.
- као последица искључења акционара:
 - приликом бестеретног стицања сопствених акција;
 - као последица статусне промене;
 - по основу одлуке суда;
 - ако се акције стичу ради спровођења поступка смањења капитала друштва; и
 - принудним откупом акција мањинских акционара (члан 515)

Према томе, наведени су само разлози који омогућавају стицање сопствених акција без одлуке скупштине акционара, односно разлози стицања сопствених акција на која се не односе законом прописана ограничења.

Бројна истраживања којима је установљено (Dittmar, 2000; Dittmar, 2000; Weston и Sui, 2003) да различити мотиви доминирају у појединим раздобљима, а *Albouy* и *Morris* (2006) су потврдила да ниво привредне активности утиче на заступљеност појединих мотива, односно да су мотиви откупљивања сопствених акција под утицајем привредних циклуса (опширније у: Павловић, Муминовић, 2011). Актуелна економ-

1) Закон о привредним друштвима из 2011. године учинио је знатан помак у решавању проблема који су се јављали у примени овог института. Видети детаљније у: Рајчић, 2011.

ско финансијска криза довела је до промене у обиму стицања сопствених акција, као и до промена у преовлађујућим мотивима. У највећем броју случајева, компаније су се под снажним дејством финансијске кризе на финансијска тржишта, одлучивале на стицање сопствених акција са циљем спречавања штете по друштво услед пада берзанске вредности акција.

Треба имати у виду да у појединим државама није дозвољено стицање сопствених акција услед одређених разлога. Међу њима, једни таксативно наводе дозвољене разлоге, док друге апострофирају поједине разлоге услед којих стицање сопствених акција није дозвољено. Интересантно је решење хрватског законодавца, према коме се наводе разлози услед којих друштва могу да стичу сопствене акције, а истовремено експлицитно забрањује стицање сопствених акција да би друштво њима трговало (члан 233. Закона о трговачким друштвима, *Zakon o trgovačkim društvima*, NN br. 113/93, 34/99, 52/00, 118/03).

2. Методе откупа сопствених акција

Компаније могу откупљивати сопствене акције на два начина: путем (а) типичног откупа сопствених акција (*equity repurchase*) и (б) терминског откупа сопствених акција (*forward contract*). Типичан откуп може се остварити: (1) јавном понудом за откуп акција по фиксној цени (*fixed price tender offer*), (2) холандском аукцијом самосталне јавне понуде (*Dutch auction share repurchase*); (3) откупом на отвореном тржишту (*open market repurchase*) и (4) непосредном погодбом (*privately negotiated repurchases*).

Одабир методе условљен је разлогом стицања сопствених акција, бројем акција које друштво намерава да откупи и временским периодом у коме друштво намерава да акције откупи.

Уколико компанија намерава да у краћем временском периоду откупи значајнији део акција, или уколико се откуп спроводи премијом како би се инвеститорима указало на потцењеност акција, откуп се по правилу спроводи јавном понудом по фиксној цени. Ценовна премија је уобичајена, будући да се другачије акционари не би ни могли подстицати да акције понуде друштву уместо да их продају на берзи, поготово што није ни извесно да ће друштво откупити све понуђене акције. Формална понуда акционарима по правилу садржи фиксну цену по којој компанија откупљује акције, број акција које намерава да откупи и временски период у коме важи понуда за откуп. Недостатак јавне понуде је пре

свега организационе природе, нарочито ако се ради о друштву са великим бројем акционара. У развијеним економијама је уобичајено да за стицање акција јавном понудом, компаније користе услуге инвестиционих банака. По правилу, трошкови трансакција су већи од оних који настају куповином акција на отвореном тржишту. (Видети опширније у: Павловић, 2010).

Холандска аукција самосталне јавне понуде слична је претходној методи, с том разликом што се одређује минимална и максимална цена откупа. Акционари се тада изјашњавају о броју акција које су вољни да продају и о минималној цени коју су вољни да прихвате у оквиру одређеног распона, што значи да откупна цена неће бити иста и да компанија не зна унапред цену по којој ће се откуп реализовати. Холандску аукцију по правилу чешће примењују веће компаније, те је у појединим годинама заступљенија од откупа по фиксним ценама (према: Van Horne, J.C., Wachowicz J.M.).

Откуп акција на отвореном тржишту по правилу се спроводи када компаније намеравају да откупе мали проценат акција. Наведена метода подразумева куповину акција преко брокера по берзанским ценама. Имајући у виду да ова метода пружа већу слободу при одлучивању о броју акција које се желе откупити и времену трајања откупа, не изненађује што је ово на англосаксонском простору најчешћа примењивана метода стицања сопствених акција. За разлику од англосаксонског права, континентално право је дуго зазирано од откупа акција на отвореном тржишту. Међутим, последњих година и континентално право прихвата стицање сопствених акција на отвореном тржишту. Ипак, поједина законодавства омогућавају њену примену искључиво ради спровођења откупа усмереног на спречавање штете по друштво због насталих поремећаја на финансијском тржишту. У литератури је широко расправљано да ли се откупом сопствених акција на организованом тржишту крши начело једнаког положаја акционара, које се убраја у темељне постулате на коме је заснована догматика акционарског друштва. Правна наука је заузела становиште да једнакост положаја акционара подразумева једнакост њиховог положаја као чланова друштва, а не као стварних правних или физичких особа, из чега проистиче да законодавац треба да осигура једнакост шанси, а не једнакост резултата (Параћ, 2009). Када је реч о стицању сопствених акција на организованом тржишту, сматра се да слобода приступа тржишту осигурава једнакост шанси. „Разуме се, говоримо ли о акционарима као конкретним особама, ова законска претпоставка је у ствари фикција, јер

сасвим сигурно да тзв. мали акционар (поготово ако је физичка особа) неће редовно пратити обавештења друштва, неће имати 'свог' брокера или ће му трошкови провизије бити неприхватљиви, неће правовремено реаговати, итд." (Параћ, 2009).

Следећа могућност је да компанија непосредно преговара са акционаром који поседује значајнији проценат акција. Откуп на основу непосредне (личне) погодбе најређе је примењивани метод откупа. Стицање сопствених акција непосредном погодбом тешко је спојиво са захтевима који проистичу из начела једнаког положаја акционара. „Да би ова метода била прихватљива морају постојати изузетно озбиљни разлози који ће оправдати да очекивања акционара у вези са једнаким третманом устукну пред битним више ранжираним интересима друштва. Тако нешто би још могло бити замисливо у затвореним или породичним акционарским друштвима. У друштвима која су увршћена на берзи, начело једнаког положаја акционара ће бити у предности“ (Параћ, 2009). Међутим, чак и када је ова метода дозвољена, у пракси се ретко проналази већински акционар који је вољан да прода све или већину акција компанији. Поред тога, откуп акција овом методом је често праћен злоупотребима менаџмента, који на овај начин покушавају да консолидују контролу над компанијом.

3. Да ли стицање сопствених акција представља позитиван сигнал инвеститорима?

У овом делу се неће разматрати стицање сопствених акција праћено злоупотребима, као што је манипулисање ценама, злоупотреба повлашћених информација или недопуштено интервенисање на тржишту. Наиме, треба имати у виду да су манипулације сопственим акцијама учестала појава, како на развијеним тржиштима, тако и на тржиштима у развоју. Злоупотребе при стицању и отуђењу сопствених акција често су биле присутне и у нашој досадашњој пракси. (Наведено представља и став Комисије за хартије од вредности, видети Мишљење Комисије за ХоВ број: 2/0-03-117/2-12 од 07.05.2012). Откупљивање сопствених акција у сврху манипулисања ценама, стварањем привада повећане потражње за акцијама често је присутно као последица издавања опција на акције менаџменту (*Stock-Option-Programs*). Издавање опције и акције, или припрема емисије нове акције неретко има за последицу доношење пословних одлука искључи-

во усмерених ка максимизацији резултата у кратком року. Неретко се такође откупом сопствених акција уз премију шаље сигнал тржишту о потцењености акција, а да за то не постоји реална подлога у економском стању и успеху друштва.

Стицање сопствених акција, односно најаву откупа сопствених акција, само по себи не представља ни позитиван ни негативан сигнал инвеститорима. Будући да се основним циљем привредних субјеката сматра максимизација вредности акција, не изненађује велико интересовање за истраживање утицаја најаве, односно откупа сопствених акција на њихову берзанску вредност (детаљније у: Павловић, Муминовић, 2011, стр. 273).

Начелно посматрано, на висину промене берзанске вредности акција утиче разлог због којег друштво откупљује сопствене акције: процентуални удео акција који се откупљује, величина компаније, начин финансирања откупа и финансијски положај компаније. Наиме, уколико је разлог стицања сопствених акција сигнализовање тржишту да је акција потцењена, откуп акција ће се вршити јавном понудом по фиксној цени (про-рата методом) уз одређену премију. Природно је да је ефекат откупа на берзанску вредност одређен висином утврђене премије. Ова премија се у ЕУ генерално креће између 5 и 15%, мада су забележени случајеви и у којима је премија била и 52% у односу на пондерисани годишњи просек (детаљније у: исто). С друге стране, ако се акције стичу од несагласних акционара, чињеница да друштво откупљује сопствене акције нема готово никаквог значаја у односу на значај информације о битном догађају који је несагласним акционарима омогућио продају акција друштву.

Ефекат откупа сопствених акција на берзанску вредност акције увек је индивидуалног карактера. Чак и стицање акција мотивисано истим разлогом може да буде у једном случају позитивно, а у другом негативно. Примера ради, откуп сопствених акција мотивисан исплатом готовине акционарима, може се оцењивати као позитивна појава, у смислу избегавања погрешних одлука располагања вишком готовине, као што су, на пример, нерационалне аквизиције, а посебно када је вишак готовине последица неког неубичајеног пословног догађаја (или посебно повољног периода који се неће поновити), али и као негативна појава, у смислу указивања на недостатак развојних могућности компаније. Откуп сопствених акција мотивисан спречавањем штете по друштво такође се може позитив-

но оценити, уколико се тиме стабилизује берзанска вредност акција, али се може оценити и као изразито неповољан догађај, уколико нема за последицу заустављање тренда пада берзанске вредности акција, а посебно уколико је у питању неликвидна акција, што је случај са бројним компанијама на Београдској берзи.

Донедавно је откуп сопствених акција често спровођен као средство повраћаја готовине акционарима, док је последњих година све учесталија пракса да компаније финансирају откуп сопствених акција из дуга. Ни наведена чињеница сама по себи није ни позитивна ни негативна. Уколико супституција сопственог капитала обавезама има за последицу оптимизацију структуре пасиве, односно повећање стопе приноса на сопствени капитал, финансирање откупа обавезама може се позитивно оценити, док је ова појава изразито негативна уколико има за последицу угрожавање ликвидности и солвенности компанија.

Неопходно је имати у виду да на берзанску вредност акција утиче низ чинилаца, те да промена берзанске вредности акција не мора нужно бити последица искључиво извршене најаве, односно откупа сопствених акција.

4. Билансно исказивање стечених сопствених акција

Питање билансног исказивања стечених сопствених акција није решено на униформан начин. За нас је од значаја билансни третман сопствених акција предвиђен релевантним директивама ЕУ и биланси третман предвиђен Међународним рачуноводствени стандардима (МРС).

4.1. Билансни третман сопствених акција према директивама ЕУ

Следећим директивама ЕУ уређено је питање билансирања сопствених акција:

- Директива 2013/34/EU Европског парламента и Савета од 26. јуна 2013. Овом директивом стављене су ван снаге IV директива (78/660/СЕЕ) и VII директива (83/349/СЕЕ), а модификована Директива 2006/43/СЕ (која је заменила VII директиву - 84/253/ЕЕС);
- Директива 2012/30/EU Европског парламента и Савета од 25 октобра 2012. која замењује Другу директиву (77/91/ЕЕС) са директивама које су је модификовали, од којих је за ову област меродавна Директива 2006/68/СЕ од 6. септембра 2006 (Директива о формирању от-

ворених акционарских друштава и одржавању капитала и променама на капиталу).

Питање садржине и форме финансијских извештаја друштава капитала уређено је Директивом 2013/34/EU којом је стављена ван снаге IV директива, која је уређивала питање годишњих рачуна одређених друштава капитала и VII директива, која је уређивала материју консолидовања, односно рачуна групе.

По питању билансних шема, новодонета Директива, попут IV директиве понудила је две билансне шеме. Према члану 10 директиве, државе чланице могу прописати једну или обе билансне шеме предвиђене Анексом III - хоризонтални приказ биланса, односно Анексом IV - вертикални приказ биланса (IV директива је билансне шеме прописивала члановима, а не анексима). Ако држава пропише обе шеме, треба да омогући друштвима да бирају између њих.

Директива (Анекс III и IV) налаже исказивање сопствених акција (са назнаком њихове номиналне вредности, односно књиговодствене вредности у случају одсуства номиналне вредности) до износа који се по националном законодавству може билансно исказати, у оквиру обртних средстава (циркулирајуће активе) у одељку III – Пласмани (Investments/ Valeurs mobilières), који следи одељак Потраживања, а претходи одељку Готовине и готовинских еквивалената. Члан 12 став 2 Директиве налаже да се сопствене акције могу исказати искључиво у оквиру позиције која је за то предвиђена.

С друге стране, у пасиви се у оквиру сопственог капитала исказују „резерве за сопствене акције“ (Reserve for own shares/ Réserve pour actions propres), уколико се то захтева националним прописима, а без наношења штете одредбама члана 24, параграф 1, тачка б) Директиве 2012/30/EU.

Четврта директива је налагала да се у зависности од намене, сопствене акције билансно исказују или под сталном имовином (Имобилизованом активом) у оквиру Финансијских имобилизација, тј. дугорочних пласмана (Financial assets /Immobilisations financières), или у оквиру циркулирајуће активе (обртних средстава) у оквиру Пласмана (Investments /Valeurs mobilières).

4.2. Билансни третман сопствених акција према МРС

Билансни третман сопствених акција дефинисан је МРС 32 - *Финансијски инструменти: обелодањивање и презентација*. Попут директива ЕУ, ни Међународни рачуноводствени стандарди не прописују начин књиговодственог евиден-

тирања поступка стицања сопствених акција, већ уређује питање билансирања сопствених акција. Параграф 33 налаже да се стечене сопствене акције исказују као одбитна ставка капитала и да се не може признати никакав добитак или губитак настао као последица откупа, а затим продаје, односно поништавања сопствених акција. Другим речима, поступак стицања и отуђивања или поништавања не сме утицати на биланс успеха, већ искључиво на биланс стања. Чињеница да се сопствене акције исказују као одбитна ставка капитала сама по себи значи да се сопствене акције не могу исказати у активи као финансијско средство. Наведено је међутим, и експлицитно назначено у Упутству за примену МРС 32. Наиме, АГ 36 гласи: „Инструменти сопственог капитала ентитета се не признају као финансијско средство без обзира на разлог због ког су поново стечени“. Не признавање сопствених акција за финансијско средство проистиче из става да једно друштво не може бити власник дела самог себе.

Обелодањивање сопствених акција уређено је параграфом 34. који налаже да се износ стечених сопствених акција обелодањује или засебно у Билансу стања, или у Напоменама уз финансијске извештаје, сагласно са МРС 1 – *Презентација финансијских извештаја*.

4.3. Основне разлике између захтева Директиве 2013/34/ЕУ и МРС 32

Из претходно наведеног увиђа се да упркос иницијативи за хармонизацијом МРС/МСФИ са директивама ЕУ и упркос чињеници да је новодонетом директивом мењан билансни третман сопствених акција круцијалне разлике и даље нису отклоњене. Док Директива 2013/34/ЕУ признаје сопствене акције као финансијске инструменте и налаже њихово исказивање у оквиру краткорочних пласмана, МРС 32 налаже да се стечене сопствене акције исказују као одбитна ставка капитала. Следећа разлика састоји се у томе што МРС 32 забрањује исказивање добитка, односно губитка проистеклог из трансакција са сопственим акцијама кроз биланс успеха, док се Директива тим питањем не бави, што значи да државама чланицама оставља могућност да саме одлуче хоће ли трансакције са сопственим акцијама утицати на биланс успеха или не. Решења појединих земаља ЕУ се разликују. Примера ради, законодавац у Француској се определио да друштва кроз биланс успеха исказују добитак (у оквиру ванредних прихода), односно губитак (у оквиру ванредних расхода) на продаји сопствених акција стечених са циљем

регулисања берзанског курса акција, док с друге стране обавезује друштва да разлику између номиналне вредности акција и откупне цене сопствених акција у случају поништавања сопствених акција исказују у оквиру капиталних резерви (емисионе премије, према: *Le plan comptable général français*).

Даље, МРС 32 не обавезује друштва да исказу сопствене акције као засебну билансну позицију (омогућава обелодањивање у Напоменама), док Директива друштвима експлицитно налаже да сопствене акције исказују на засебној билансној позицији, из чега проистиче да су и предмет Напомена уз финансијске извештаје. Осим тога, Директивом 2013/34/ЕУ, односно Директивом 2012/30/ЕУ (члан 24, параграф 2) на коју се члан 19(2) Директиве 2013/34/ЕУ позива, обавезују се друштва да обелодањују таксативно наведене информације у вези са сопственим акцијама у Извештају о пословању (*Management report/Le rapport de gestion*). Друштва изузета из обавезе састављања Извештаја о пословању, обавезују се да захтеване информације о сопственим акцијама обелодањују у Напоменама.

Наведене разлике имају за последицу да државе чланице ЕУ, односно државе које су у поступку придруживања ЕУ, а које су прихватиле непосредну примену МРС/МСФИ исказују сопствене акције супротно захтевима Директиве 2013/34/ЕУ. С друге стране и државе ЕУ које нису прихватиле непосредну примену МРС/МСФИ, налажу друштвима чије се ХоВ јавно котирају на берзи да састављају своје консолидоване извештаје у складу са МРС/МСФИ.

5. Књиговодствено обухватање и билансно исказивање сопствених акција у Србији

Будући да друштва у Србији непосредно примењују МРС/МСФИ, сопствене акције се билансно исказују као одбитна ставка сопственог капитала, а добитак, односно губитак настао у трансакцијама са сопственим акцијама се исказује кроз капиталне резерве (емисиону премију).

Правилником о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике (“Службени гласник РС, бр. 111/06, 119/08, 9/09, 4/10 и 3/11), предвиђено је решење да се сопствене акције књиже у оквиру дугорочних финансијских пласмана (на рачуну 037), уколико је друштво стекло сопствене акције са намером да их отуђи у року дужем од годину дана од дана стицања, односно у оквиру краткорочних финансијских пласмана (на рачуну 237) уколико је сопствене акције стекло са циљем

љем њихове поновне продаје или поништавања. Према томе, сопствене акције се евидентирају на рачунима имовине али салдо ових рачуна не чини садржину билансних позиција краткорочних (Краткорочни финансијски пласмани), односно дугорочних пласмана (Остали дугорочни финансијски пласмани), већ бивају искључене.

Новим Правилником о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике ("Службени гласник" РС, бр. 62/2013) предвиђено је да се на рачунима групе 04 – Дугорочни финансијски пласмани (на рачуну 047 – Откупљене сопствене акције и откупљени сопствени удели) евидентирају сопствене акције и откупљени сопствени удели у номиналној вредности, које су правно лице и предузетник дужни да отуђе у року дужем од годину дана од дана стицања, док се на рачунима групе 23 - Краткорочни финансијски пласмани (на рачуну 237 – Откупљене сопствене акције намењене продаји и откупљени сопствени удели намењени продаји или поништавању) исказује улагање у откупљене сопствене акције или сопствене уделе по номиналној вредности намењени продаји или поништавању. Уочава се да осим ознаке рачуна, нема разлике између новог и старог правилника.

Питање класификације сопствених акција у оквиру краткорочних, односно дугорочних пласмана није решено на униформан начин. Овде треба имати у виду да поједина национална законодавства и не дозвољавају стицање сопствених акција сем услед законски дефинисаних разлога. Примера ради, у Француској се у оквиру краткорочних пласмана евидентирају сопствене акције стечене са намером регулисања берзанског курса акција и сопствене акције стечене са намером њихове доделе запосленима, док се у оквиру финансијских имобилизација разврставају сопствене акције које испуњавају услове евидентирања у оквиру имобилизација, и на које се односе правила вредновања и билансног исказивања као и за остале дугорочне финансијске инструменте, и сопствене акције које је друштво стекло са циљем смањења основног капитала (прописани су обавезни четвороцифрени рачуни). Питање прописане садржине рачуна на којима се евидентирају сопствене акције нема увек исти значај. Док у Србији питање садржаја рачуна није од великог значаја (јер се сопствене акције исказују као одбитна ставка капитала, те се у активи и не појављују), у Француској је ово питање веома важно, не само стога што је билансни третман одређен у зависности од тога да ли је сопствена акција евидентирана у оквиру краткорочних пласмана или финансиј-

ских имобилизација, већ и због тога што трансакције са сопственим акцијама евидентираним у оквиру краткорочних потраживања тангирају рачуне успеха, а тиме и биланс успеха (прописана је обавезна примена ФИФО методе), док трансакције са сопственим акцијама евидентираним у оквиру финансијских имобилизација тангирају искључиво рачуне стања.

Донедавно, законска регулатива Србији није експлицитно захтевала обелодањивање низа информација у вези са сопственим акцијама. Доношењем новог Закона о привредним друштвима („Сл. гласник“ бр. 36 и 99/2011) извештавање о сопственим акцијама усклађује се са релевантним директивама ЕУ. Данас је у Србији извештавање о сопственим акцијама уређено Законом о привредним друштвима („Сл. гласник“ бр. 36 и 99/2011), Законом о рачуноводству („Сл. гласник“ бр. 62/2013) и Законом о тржишту капитала („Сл. гласник“ бр. 31/2011), који се односи на јавна друштва. Према актуелној законској регулативи, друштва су у обавези да обелодањују следеће информације: (1) разлоге стицања; (2) врсту, класу, број и номиналну вредност, односно рачуноводствену вредност код акција без номиналне вредности, сопствених акција стечених и отуђених током те године, као и њихово учешће у основном капиталу; (3) цену по којој су те акције стечене односно отуђене; (4) врсту, класу, укупан број и номиналну вредност, односно рачуноводствену вредност код акција без номиналне вредности, сопствених акција друштва на крају те пословне године, као и њихово учешће у основном капиталу друштва, док јавна друштва имају обавезу обелодањивања и имена лица од којих су сопствене акције стечене.

Закључна разматрања

Чини се да се питање стицања и располагања сопственим акцијама налази у жижи интересовања како правне и економске науке, тако и пословних кругова већ дужи низ година. Учестале промене законских одредби којима је ова област уређена, како у ЕУ тако и у нашој земљи, као и учесталост стицања сопствених акција, сведоче у прилог овој тврдњи. Под притиском финансијских тржишта, данас је преовладао концепт англосаксонског права који омогућава слободнији режим стицања сопствених акција у континенталној Европи. Доношењем Закона о привредним друштвима из 2004. законодавац у Србији такође се декларативно определио за прописивање слободнијег режима стицања сопствених акција, мада је тек доношењем новог Закона о

привредним друштвима из 2011. год. ова област адекватно законски уређена.

Бројни су мотиви стицања сопствених акција, при чему поједини мотиви доминирају у појединим временским периодима. Установљено је такође да је значајан утицај привредних циклуса на доминирајуће мотиве. Уколико нема законских ограничења, компанијама стоји на располагању више метода стицања сопствених акција, при чему је одабир методе, пре свега, условљен мотивом стицања.

Распрострањен је став да откуп стицања сопствених акција представља добар знак за инвеститоре. Међутим, стицање сопствених акција, односно најаву откупа сопствених акција, сама по себи не представља ни позитиван ни негативан сигнал. Ефекат стицања сопствених акција на берзанску вредност акција условљен је разлогом стицања, процентуалним уделом акција које се стичу, величином компаније, начином финансирања откупа, финансијским положајем компаније, али и општом привредно-финансијском ситуацијом.

Питање билансног исказивања сопствених акција није униформно решено. Док Директива 2013/34/EU признаје сопствене акције као финансијске инструменте и налаже њихово исказивање у оквиру краткорочних пласмана, те у складу с тим налаже формирање резерви за сопствене акције и њихово исказивање у оквиру капитала, како се откупом сопствених акција не би умањило фиксни капитал друштва, МРС 32 налаже исказивање сопствених акција као одбитне ставке капитала. Поред тога, за разлику од Директиве 2013/34/EU, МРС 32 онемогућава признавање добитака, односно губитака остварених у трансакцијама са сопственим акцијама.

Литература

1. Brealey, R., Myers, S., Principles of Corporate Finance, seventh ed. McGraw-Hill Irwin, New York, 2003.
2. Van Horne, J.C., Wachowicz J.M., Fundamentals of Financial Management 12 ed., Pearson Education, Inc, New Jersey, 2005. Prevod: Data status Beograd, 2007
3. Вукашиновић, Ј., Вукашиновић, А. (2011): Рачуноводствено обухватање стицања сопствених акција. Рачуноводство, 55(5-6), 21-33.
4. Damodaran, A., Corporate Finance – Theory and Practice, 2 ed., John Wiley & Son, Inc. Prevod MODUS – Centar za statistička istraživanja i prognoze, Podgorica, 2005.

5. Малешевић, Ђ., Павловић, В., Економско-финансијска анализа као инструмент креирања пословних извештаја корпорација, Национални симпозијум са међународним учешћем, „Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања“, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, 29-31 мај 2008, стр. 82-95.
6. Павловић, В. (2010): Откупљивање сопствених акција - циљеви, методи и ефекти, Рачуноводство, вол. 53(3/4), СРРС, Београд, стр. 63-79
7. Павловић, В., Муминовић, С. (2011): Међузависност берзанске вредности акција, мотива и обима откупа сопствених акција, Економика пољопривреде 58 (2), стр. 265-280.
8. Павловић, В., Муминовић, С., Грбић, В. (2011): Ефекти откупа сопствених акција на берзанску вредност и финансијски положај млекара у Србији, Економика пољопривреде 58(4), стр. 577-594.
9. Parać, Z. Stjecanje i raspolaganje vlastitim dionicama i načelo jednakog položaja dioničara, Zbornik 47. susreta pravnika, Opatija, Hrvatska, 20-22.05.2009, str. 109-128
10. Parać, Z. (1999): Nedopusteno stjecanje vlastitih dionica njegove pravne posljedice, Pravo u gospodarstvu, 38(4), str. 587-597.
11. Рајчић, Н. (2011): Процедура остваривања права несагласних акционара на иступање из друштва. Право и привреда, 48(10-12), 203-222.
12. Ранковић, Ј., Теорија биланса, седмо издање, Економски факултет, Београд, 2003
13. Шогоров, С. (2010). Правни статус сопственог удела друштва с ограниченом одговорношћу. Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 44(3), 27-36.
14. Шогоров, С. (2010). Стицање сопственог удела од стране друштва с ограниченом одговорношћу. Право и привреда, 47(4-6), 43-52.

Законска и подзаконска регулатива:

1. Le plan comptable général français www.plancomptable.com
2. Directive 2012/30/CE du Parlement Européen et du Conseil
3. Directive 2013/34/CE du Parlement Européen et du Conseil
4. Мишљење Комисије за хартије од вредности број: 3/0-04-617/8-05, од 19.01.2006.

5. Мишљење Комисије за хартије од вредности број:2/0-03-117/2-12 од 07.05.2012.
 6. Правилник о садржини, форми и начину објављивања годишњих, полугодишњих и кварталних извештаја јавних друштава ("Сл. гласник РС", бр. 14/2012).
 7. Правилник о контном оквиру и садржини рачуна у контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике, („Сл. Гласник РС“ бр. 118/2013
 8. Закон о привредним друштвима („Сл. Гласник РС“ бр.125 /2004)
 9. Закон о привредним друштвима („Сл. Гласник РС“ бр.36/3011 и 99/2011
 10. Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената („Службени гласник РС“, бр. 47/06),
 11. Закон о рачуноводству („Сл. Гласник“ бр. 62/2013)
 12. Закон о тржишту капитала („Сл. Гласник“ бр. 31/2011)
- Сајтови:**
1. Комисија за хартије од вредности: www.sec.gov.rs

ПРИМЕНА КОНТНОГ ОКВИРА

за привредна друштва, задруге и предузетнике

У приручнику је објашњена комплетна проблематика рачуноводственог евидентирања пословних промена привредних друштава у складу са МСФИ, са применом свих релевантних важећих прописа из области пореза и других јавних прихода, девизног пословања, евиденције промета робе и услуга, платног промета, тржишта хартија од вредности и др.

Приручник је намењен практичној примени Правилника о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике. Приручник садржи детаљна објашњења свих класа, група рачуна и појединачних рачуна на којима се евидентирају пословне промене, са бројним практичним примерима. Основни циљ приручника је да објаснимо поступак рачуноводственог евидентирања различитих пословних промена. Међутим, текстови нису ограничени само на рачуноводствено обухватање пословних промена, већ садрже и сва потребна објашњења у вези са пореским и другим аспектима.

мр Сунчица
МИЛУТИНОВИЋ*

Степен конвергенције рачуноводствене регулативе у Србији са међународном регулативом**

Резиме:

У раду је анализирана конвергенција међународне и националне регулативе у области рачуноводства и финансијског извештавања, у моменту када је Србија отпочела преговоре о придруживању Европској унији. Период који следи доноси нашој земљи активности у области усвајања правних тековина Европске уније, у које спада и процес хармонизације финансијског извештавања са регулативом и праксом Уније. У раду је извршено поређење тренутно актуелне законске регулативе са важећом професионалном регулативом Европске уније. Констатовано је да уочени недостаци националне рачуноводствене регулативе не уливају поверење да се применом исте може остварити основни циљ, а камо ли постићи одговарајући квалитет финансијског извештавања. Једно од могућих решења било би доношење новог сета закона и израда стратегије развоја рачуноводствене професије и националног система финансијског извештавања, уз обавезно поштовање начела професије и актуелне рачуноводствене регулативе у Европској унији.

Кључне речи: рачуноводствена регулатива, конвергенција, Европска унија, директиве, стандарди.

Увод

Област финансијског извештавања обележена је значајним новинама на пољу рачуноводствене регулативе средином 2013. године. На међународном нивоу донета је нова рачуноводствена директива Европске уније која је заменила до тада важеће, IV и VII директиву, док је нешто раније, почетком 2013. године, отпочела примена новодонетих Међународних стандарда финансијског извештавања (МСФИ 10-13). На националном нивоу донети су Закон о рачуноводству, Закон о ревизији и Закон о факторингу, а

две године пре њих и Закон о привредним друштвима. Стога је прави тренутак да се у светлу ових новина изврши анализа конвергенције међународне и националне регулативе у овој области, нарочито у моменту отпочињања преговора о придруживању Србије Европској унији. Овај рад на систематизован и експлицитан начин приказује сличности и разлике поменутих регулатива, али и добре и лоше стране актуелних законских прописа, како са аспекта рачуноводствене професије, тако и са аспекта процеса интеграције Србије у Европске токове.

*) Асистент, Економски факултет у Суботици, Универзитет у Новом Саду

**) Овај напис је објављен у Зборнику 45. симпозијума "Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора"

Рад је подељен на пет поглавља, не рачунајући увод и закључак. У првом поглављу описани су актуелни процеси, преузете обавезе и очекивања од рачуноводствене професије на путу приближавања Србије Европској унији. У другом поглављу наглашак је стављен на конвергенцију рачуноводствене регулативе која је, као свеопшти тренд у свету, отпочела пре дванаест година у домену приближавања двеју најзаступљенијих група рачуноводствених стандарда – МСФИ и америчких GAAP, а тај процес и даље траје. С друге стране, процес конвергенције међународне и националне рачуноводствене регулативе актуелан је у свим земљама, па и у земљама кандидатима за чланство у Европској унији. У трећем поглављу истакнуте су најважније одреднице актуелне рачуноводствене регулативе у унији, односно у Србији, у четвртом поглављу. Пето поглавље сумира уочене неусклађености између националног законодавства и регулативе Европске уније из области рачуноводства. Рад се завршава предлозима могућих праваца деловања у будућем периоду, заснованих на пракси високоразвијених земаља чланица Уније, које су и саме прошле кроз период у којем се наша земља сада налази.

1. Процес приближавања Србије Европској унији

Европски савет доделио је Србији (као и Црној Гори, Македонији, Турској и Исланду) статус државе кандидата за чланство у Европској унији (ЕУ) 1. марта 2012. године, а 28. јуна 2013. године донео је одлуку о покретању приступних преговора и позвао Европску комисију да сачиних преговарачки оквир за вођење преговора о приступању Србије. Наша земља је, одредивши се за стицање пуноправног чланства у ЕУ¹, прихватила, између осталих, и обавезу спровођења потпуне хармонизације процеса финансијског извештавања са регулативом и праксом ЕУ, а у оквиру остваривања стабилног финансијског окружења. Ова и остале активности реализују се спровођењем Националног програма за усвајање правних тековина ЕУ (*EUacquis*). Како

би у најкраћем року били испуњени сви потребни политички, економски, правни и институционални критеријуми за чланство у ЕУ, пажњу треба посветити успостављању одрживог развоја и повећању конкурентности привреде Србије кроз спровођење економских и друштвених реформи, завршетак процеса привредне транзиције, развијање економије засноване на знању и остваривање стабилног финансијског и макроекономског окружења².

Најважнију улогу у процесу хармонизације из области рачуноводства и финансијског извештавања има Савез рачуновођа и ревизора Републике Србије (СРПС), пуноправни члан Међународне федерације рачуновођа (IFAC) и, сходно овом статусу, једина институција у Србији која има дозволу IFAC-а за превод и објављивање међународне професионалне регулативе. СРПС успешно реализује задату мисију још од 1998. године³, када је својом одлуком прогласио непосредну примену Међународних рачуноводствених стандарда када се за то стекну законски услови⁴, допринећи на тај начин примени професионалне рачуноводствене регулативе на овим просторима.

Имплементација Међународних стандарда финансијског извештавања (МСФИ) у национално законодавство јесте потребан, али не и довољан услов хармонизације финансијског извештавања. Неопходно је у наредном периоду поради на сегменту контроле квалитета финансијског извештавања, који је до сад био неоправдано запостављен. Контрола квалитета је, уосталом, једна од чланских обавеза СРПС. Наиме, све организације чланице IFAC-а имају обавезу да испуне захтеве у вези са укупно седам **чланских обавеза**. То су: (1) контрола квалитета, (2) Међународни стандарди едукације професионалних рачуновођа, (3) Међународни стандарди ревизије, (4) Етички кодекс за професионалне рачуновође, (5) Међународни рачуноводствени стандарди за јавни сектор, (6) истраживање и дисциплиновање, (7) Међународни стандарди финансијског извештавања⁵. Нарочито ћемо се осврнути на *чланску обавезу 1 – контролу квалитета*. Наиме, према овој обавези, све стручне услуге које обављају професионалне рачуно-

- 1) Подношењем захтева за пријем у чланство Србије у Европску унију, 22. децембра 2009. године, потврђен је стратешки циљ наше земље да постане пуноправна чланица Европске уније. Споразум о стабилизацији и придруживању између европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране и Србије, са друге стране, ступио је на снагу 1. септембра 2013. године.
- 2) Детаљније: *Резолуција о улози Народне скупштине и начелима у преговорима о приступању Републике Србије Европској унији*, Народна скупштина Републике Србије
- 3) Прописивање директне примене стандарда проистекло је управо из рада СРПС на усаглашавању националне са међународном професионалном регулативом, чиме је потврђена визионарска одлука СРПС од 29. децембра 1998. године о непосредној примени МРС и МСР (извор: <http://www.srrs.rs>).
- 4) Практична примена Међународних рачуноводствених стандарда почела је 01.01.2004. године.
- 5) Обавезе чланица Међународне федерације рачуновођа у имплементацији међународне професионалне рачуноводствене регулативе. Часопис *Рачуноводствена пракса*, бр. 20, октобар 2013. године, СРПС, Београд, прилог.

вође треба да буду предмет програма контроле квалитета. Ова контрола врши се на три нивоа: на нивоу делатности, на нивоу фирме и на нивоу организације чланице.

Не занемарујући остале чланске обавезе, треба истаћи и значај *чланске обавезе 2 – Међународни стандарди едукације професионалних рачуновођа*, због тога што актуелно национално законодавство уопште не познаје област едукације професионалних рачуновођа⁶. Обављање послова из области рачуноводства и финансијског извештавања захтева врхунску стручност потврђену од компетентног међународног професионалног тела. Професионалним рачуновођама неопходна је шира глобална перспектива да би боље разумели контекст у којем послују пословни субјекти. Разлог овог захтева заснива се на чињеници да рачуноводствена професија од свих професија највише подлеже јавном интересу, нарочито у данашњим условима глобализације и интернационализације пословања. Финансијско извештавање све више постаје предмет интересовања много ширег круга појединаца и институција једног региона, па и шире. У таквим условима расте одговорност носиоца рачуноводствене професије, те је стога сасвим оправдано настојање потпуне хармонизације и стандардизације и из области професионалне рачуноводствене едукације.

Обавеза едукације професионалних рачуновођа уграђена је и у IFAC-ов Етички кодекс (који представља *чланску обавезу 4*) у којем се нарочито наглашава неопходност стицања и одржавања професионалне оспособљености рачуновођа и ревизора. *Стицање* професионалне оспособљености захтева првобитно висок ниво општег образовања и након тога посебно образовање, обуку и полагање испита из предмета значајних за рачуноводствену професију. Уобичајен поступак формирања професионалног рачуновође допуњен је и одговарајућим радним искуством. *Одржавање* професионалне оспособљености захтева стално праћење напретка и развоја рачуноводствене професије, као и доследну примену рачуноводствене, ревизорске и друге релевантне регулативе и захтева које намећу законски прописи.

У актуелном националном законодавству не помиње се Етички кодекс за професионалне рачуновође. На тај начин се индиректно врши неприз-

навање рачуноводствене и ревизорске професије, чији углед и јавни значај не доводи у питање ни једна друга земља у свету. Излишно је говорити о значају етике за ову професију, али ћемо на овом месту још једном истаћи да „етички кодекси представљају један од основних механизма за формирање здраве етичке климе у пословном субјекту, која ће се позитивно одразити и на квалитет финансијског извештавања. Специфичност рачуноводствене професије се огледа у томе да се она (као и право и медицина) разликује од осталих занимања по степену одговорности, мудрости и бриге за друштвену добробит, која се не захтева, нити препознаје код других занимања која се називају професијом. Кодекси рачуноводствене или било које друге професије специфични су у односу на етичке кодексе појединца из разлога што док нарушавање прописаних минималних етичких стандарда од стране припадника професије чини читаву професију неетичком, дотле нарушавање етичких стандарда од стране појединца – обичног грађанина, лаика, неприпадника професије, чини само тог појединца неморалним. Из овог разлога, дужности које кодекси професије налажу иду далеко изван уобичајених дужности грађана.“⁷

Услед нарушавања етичке, а нарочито законске одговорности, доводи се у питање испуњеност основног циља финансијског извештавања – истинитог и објективног приказа финансијске позиције, резултата пословања и промена финансијске позиције. Злоупотребе, као последица одсуства етичке одговорности, могу озбиљно нарушити овај основни циљ, чак и када нису у оквирима кршења законске одговорности, јер стварају „искривљену слику“ о пословном субјекту кроз нетачне и/или непотпуне информације садржане у финансијским извештајима.

Генерално посматрано, предности које постигну из процеса хармонизације финансијског извештавања у Србији могу се посматрати као директне и као индиректне користи. **Директне користи** су прерастање националне рачуноводствене регулативе у наднационалну регулативу, поједностављење међународних поређења и ревизије финансијских извештаја, лакша израда консолидованих финансијских извештаја, смањење трошкова прилагођавања захтевима квалитетног финансијског извештавања, континуирано унапређење финансијског извештавања,

6) Детаљније: Милутиновић, С. (2007). „Професионална едукација рачуновођа и ревизора“. часопис *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 17, Економски факултет у Суботици, стр. 135-147.

7) Дмитровић, Љ., Милутиновић, С. (2010). „Могућности унапређења квалитета финансијског извештавања у Србији“. Зборник радова 41. симпозијума *Могућности и ограничења развоја рачуноводствене регулативе у Србији*, Савез рачуновођа и ревизора Републике Србије, Златибор, 27–29.05.2010, стр. 82.

расположивост и примена актуелне међународне рачуноводствене регулативе и слично. **Инди-ректне користи** огледају се у подстицању прилива страних инвестиција, смањењу ризика улагања, смањењу цене капитала, повећању могућности учешћа и наступа на међународним тржиштима капитала, повећање укупне ефикасности на финансијском тржишту, итд.

Пут којим је Србија пре 18 година⁸ кренула у правцу хармонизације финансијског извештавања био је добро усмерен, али је у последњих десетак година тај добар курс нарушен. Повратак на прави пут могуће је постићи уз даље унапређење (посебно националног законодавства), већу сарадњу државних органа и професионалне организације (где, при том, не мањка заинтересованост са ове друге стране) и едукацију учесника у креирању и примени рачуноводствене регулативе о значају и користима процеса хармонизације финансијског извештавања, а што ће допринети бржем и лакшем превазилажењу бројних препрека⁹ које процес хармонизације неминовно доноси.

2. Значај конвергенције рачуноводствене регулативе

Хармонизација финансијског извештавања у свету одвијала се у етапама. Сада већ далеке 1973. године, представници професионалних рачуноводствених организација Аустралије, Француске, Јапана, Канаде, Мексика, Холандије, Немачке, Велике Британије и Ирака, а затим и САД, потписују уговор о оснивању Комитета за Међународне рачуноводствене стандарде¹⁰ (IASB у наставку текста). Следећа етапа одиграла се 1978. године, доношењем Четврте директиве (78/660/ЕЕС), док је Седма директива (83/349/ЕЕС) била донета 1983. године. Иако је директивама постигнут значајан напредак у процесу хармонизације, њихова примена није довела до нивоа упоредивности финансијских извештаја који је првобитно очекиван. Уследила је нова етапа која почиње 01.01.2005. године, обавезном применом МСФИ код свих пословних субјеката који састављају консолидоване финансијске

извештаје и котирају се на уређеном финансијском тржишту.

Доношење нове Директиве ЕУ¹¹ представља део последње етапе у процесу хармонизације рачуноводствене регулативе у Европи. Реч је о фази која обухвата усклађивање МСФИ са америчким *Општеприхваћеним рачуноводственим принципима* (US GAAP). Нова Директива би требало да смањи јаз између старих директива (IV и VII) и МСФИ, са једне стране, и US GAAP, на другој страни. Конвергенција у области рачуноводствених стандарда означава процес званично започет пре дванаест година са циљем развоја висококвалитетних и компатибилних рачуноводствених стандарда који ће моћи да се користе у међународном финансијском извештавању.

После заједничког састанка одржаног 12. септембра 2002. године, амерички Одбор за стандарде финансијског рачуноводства (Financial Accounting Standards Board – FASB у наставку текста) и већ поменути IASB потписали су **Norwalk споразум**¹² у ком су оба одбора изразила властиту посвећеност развоју висококвалитетних, компатибилних рачуноводствених стандарда, који ће моћи да се користе како за домицилно, тако и за међународно финансијско извештавање. На том састанку, FASB и IASB (у наставку текста: одбори) су обећали да ће уложити напоре да постојеће стандарде финансијског извештавања у потпуности учине компатибилним што је пре могуће и да ће координирати програме свог будућег рада како би обезбедили да се једном постигнута компатибилност одржи.

У фебруару 2006. године, одбори су издали Меморандум о споразумевању (*Memorandum of Understanding*), познат и као **Први план конвергенције** (*The First Roadmap*) о сарадњи и усклађивању МСФИ и америчких GAAP (у наставку текста: стандарди). Меморандум обухвата пројекте усаглашавања стандарда за које одбори сматрају да су им најпотребнија побољшања у блиској будућности. Одбори су се сложили у намери да развију план за решавање сваког од идентификованих пројеката, пре свега кроз развој нових стандарда у настојању да се побољша квалитет оба сета стандарда и постигне већа конвергенција америчких GAAP и МСФИ.

8) Савез рачуновођа и ревизора Србије је од 1996. године пуноправан члан Међународне федерације рачуновођа – IFAC (преузето са <http://www.srrs.rs>).

9) Детаљније о препрекама хармонизације видети у: Кликовац, А. (2009). *Финансијско извештавање у Европској унији*, „Мате“ д.о.о., Загреб, стр. 46-53.

10) International Accounting Standards Committee – IASC, касније преименован у International Accounting Standards Board – IASB

11) *Directive 2013/34/EU* of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013

12) Назив је добио по месту где је састанак одржан – Norwalk у савезној држави Connecticut, САД.

Меморандум је био заснован на следећа три принципа¹³:

- (1) конвергенција рачуноводствених стандарда најбоље се може постићи развојем висококвалитетних заједничких стандарда током времена;
- (2) покушај елиминисања разлика између два регулаторна оквира која изискују значајна унапређења не представља најбоље искоришћење FASB – IASB-ових ресурса, те је уместо тога потребно развити нов заједнички регулаторни оквир који инвеститорима обезбеђује квалитетне финансијске информације;
- (3) задовољење информационих потреба инвеститора значи да одбори, у жељи за унапређењем, конвергенцију треба да траже у замени стандарда заједнички развијеним новим стандардима.

Други план конвергенције (*The Second Roadmap*) је договорен новембра 2008. године. Циљ овог плана био је да компанијама омогући да поднесу годишње финансијске извештаје припремљене у складу са МСФИ и да их прихвати Америчка комисија за хартије од вредности и берзе (U.S. Securities and Exchange Commission – SEC). Ово је уследило након саопштења из 2007. године према којем SEC више не захтева да поднесу финансијски извештаји усаглашени са МСФИ такође садрже и усаглашеност са америчким GAAP.

Већа конвергенција двају, тренутно најзаступљенијих, сетова стандарда – МСФИ и америчких GAAP, најбоље се постиже кроз развој нових, заједничких стандарда који замењују постојеће стандарде и на тај начин побољшавају квалитет и компатибилност оба сета стандарда. Једна од генералних разлика између две групе стандарда јесте то што амерички GAAP садрже детаљније захтеве у односу на МСФИ. У неким случајевима, МСФИ не садрже одговарајуће смернице, док у другим МСФИ садрже опште смернице или смернице вишег нивоа које нису директно упоредиве са америчким GAAP захтевима. У другим случајевима, МСФИ садрже тематске смернице за које не постоје одговарајуће смернице садржане у америчким GAAP. Уочене разлике не морају нужно значити да исте имају директну и конзистентну повезаност са квалитетом МСФИ. Такође, уочене

разлике не би требало да значе да је њихово елиминисање неопходно пре било каквог разматрања од стране SEC-а у вези са укључивањем МСФИ у амерички систем финансијског извештавања.

Фундаменталне разлике између два сета стандарда проистичу, пре свега, из следеће две чињенице¹⁴:

- 1) МСФИ садрже шире принципе и начела који се односе на трансакције у оквиру индустрије са ограниченим специфичним смерницама и изузецима од општих смерница. Већ је било речи о томе да ови стандарди не садрже специфичне смернице које кореспондирају са детаљним америчким GAAP захтевима;
- 2) постоје фундаменталне разлике између IASB-овог Радног оквира за састављање и приказивање финансијских извештаја (*Концептуални оквир финансијског извештавања* из 2010. године) и FASB-ових Дефиниција концепата финансијског рачуноводства (у наставку текста *Дефиниције концепата*). Оквири се разликују по основним концептима и овлашћењима за примену концепата. Основне разлике које тренутно постоје између концептуалних оквира јављају се у области степена овлашћења и дефинисања и признавања имовине и обавеза.

Поред два претходно наведена оквира, Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) 2013. године објављује *Оквир финансијског извештавања за мале и средње ентитете*¹⁵ који немају обавезу да припреме своје финансијске извештаје према америчким GAAP. Оквир је дизајниран тако да буде мање обиман и једноставнији од америчких GAAP, омогућавајући ентитетима да уштеде новац на припреми финансијских извештаја, а опет пруже банкама и другим корисницима финансијских извештаја информације које су им потребне. Оквир је неауторитативан (што значи да AICPA нема овлашћење да затражи његово коришћење од стране било ког ентитета) и самосталан (што значи да се може користити од стране ентитета у свакој индустријској грани). Иако стандардна дефиниција малих и средњих ентитета не

13) *Memorandum of Understanding Between the FASB and the IASB* (2006). U.S. Financial Accounting Standards Board & International Accounting Standards Board, London (преузето са: <http://www.fasb.org>)

14) Према: *Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers* (2011). Staff Paper, U.S. Securities and Exchange Commission, New York, page 10-11.

15) *Детаљније видети: Financial Reporting Framework for Small- and Medium-sized Entities* (2013). American Institute of Certified Public Accountants, New York (преузето са <http://www.aicpa.org>)

постоји у САД, ови термини су широко признати и ефикасно описују делокруг ентитета којима је Оквир намењен.

Међународну конвергенцију су покренуле високоразвијене земље преко професионалних организација, јер оне имају највише користи од тог процеса. Утицајне професионалне организације на светској сцени (IASB, IFAC, FASB, SEC, AICPA, IOSCO) замислиле су међународну конвергенцију као процес који води рачуна¹⁶:

- *инвеститорима и другим кредиторима*: нови, заједнички развијени стандарди требало би да олакшају овој, са аспекта задовољења информационих потреба, најважнијој интересној групи информисање о финансијској позицији, приносном и имовинском положају пословног ентитета о коме се извештава;
- *пословним ентитетима*: у смислу добијања једнообразних, поједностављених и трошковно ефикаснијих рачуноводствених стандарда на основу којих ће моћи креирати само један сет финансијских извештаја који ће задовољити информационе потребе свих интересних група;
- *стејкхолдерима*: који се редовно извештавају о до сада завршеним етапама, реализованим краткорочним и дугорочним плановима, те даљим корацима у конвергенцији рачуноводствених стандарда у свету.

Уложени напори, ангажовање и активности поменутих утицајних међународних професионалних тела у процесу међународне конвергенције потврђују да се примена МСФИ увелико шири ван ЕУ, као матичног подручја настанка и примене. На тај начин, овај сет стандарда оправдава свој статус распрострањеног, висококвалитетног „језика“ међународног финансијског извештавања. Европска комисија¹⁷ је, у оквиру процеса међународне конвергенције, током протеклих година развила неколико регулаторних дијалога¹⁸ са трећим земљама. Осим већ поменутих САД, дијалози су вођени и са представницима Канаде, Јапана, Кине, Индије и Русије. Искуства су показала да овај нов начин сарадње може бити

веома ефикасан у решавању или спречавању проблема, у циљу појачане отварања тржишта и мање регулаторног оптерећења за предузећа која делују на више тржишта.

3. Актуелна рачуноводствена регулатива у Европској унији

Рачуноводствену регулативу у ЕУ чине: Концептуални оквир финансијског извештавања, МСФИ и МСФИ за МСП, те тумачења ових стандарда издата од стране IFRIC (односно SIC до 2002. године), као и сва остала упутства и смернице, МРС за јавни сектор, Међународни стандарди ревизије, Међународни стандарди ангажовања на прегледу, Међународни стандарди ангажовања на основу којих се пружа уверавање, Међународни стандарди контроле квалитета, Међународни стандарди едукације, IFAC-ов Етички кодекс и индиректно Директиве ЕУ.

Актуелан модел рачуноводствене регулативе у ЕУ био је под утицајем бројних фактора својствених свакој земљи, као што су доминантни извори капитала, правни и порески систем, национална култура и историјске околности, као и развијеност рачуноводствене професије и теорије. Уважавајући критеријум модела рачуноводствене регулативе, све земље чланице ЕУ могу се класификовати на¹⁹:

- земље које су задржале рачуноводствени модел који су имале пре 1992. године, односно проглашења ЕУ и
- земље које су промениле свој модел рачуноводствене регулативе након 1992. године и великог проширења ЕУ из 2004. године.

Тренд развоја и унапређења рачуноводствене регулативе у ЕУ усмерен је на мала и средња правна лица. У појединим земљама развија се и рачуноводствена регулатива усмерена искључиво на сектор микро правних лица. Шта је узрок оваквог тренда? Наиме, закључак је лако изводљив када се анализирају подаци из Табеле бр. 1.

Велика и средња правна лица чине свега 1,3 % укупног броја правних лица у ЕУ, док 91,8%

16) Dmitrović, Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013). „International Convergence in Professional Accounting Regulation“. Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference *Contemporary Issues in Economics, Business and Management* (edited by Verica Barać, Ph.D.), Faculty of Economics – University of Kragujevac, page 479.

17) Видети детаљније: http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/third_countries/index_en.htm

18) Регулаторни дијалози: Европска унија и њене институције одржавају редовне разговоре о финансијској регулацији (а, понекад и о макроекономским проблемима) са својим кључним економским партнерима, као што су САД, Јапан, Кина, Индија, Русија, Бразил и друге земље.

19) Гулин, Д. (2013). „Преглед рачуноводствене регулативе и професије у чланицама ЕУ“. Часопис *Рачуноводство и финансије*, бр. 6, Хрватска заједница рачуновођа и финансијских дјелатника, Загреб, стр. 34.

правних лица у ЕУ чине она микро величине. Трећина запослених у ЕУ ради у великим правним лицима, док две трећине запослених раде у малим и средњим правним лицима. Структура по појединим земљама чланицама ЕУ је слична или још више иде у корист микро правних лица, у смислу да она чине између 95% и 99% укупног броја правних лица. Овом статистиком доказана је оправданост да се прилагођавање рачуноводствене регулативе у ЕУ врши првенствено према величини правних лица.

Табела бр. 1 - Структура правних лица у ЕУ (Србији) према величини и броју запослених²⁰

Величина правних лица у ЕУ	Број правних лица у ЕУ (Србији)	Процентуално учешће по величини	Процентуално учешће по броју запослених у ЕУ
Микро	19.279.555 (108.935)	91,8 (90,5)	29,6
Мала	1.450.000 (9.649)	6,9 (8,0)	20,8
Средња	228.209 (1.283)	1,1 (1,0)	16,8
Велика	45.184 (552)	0,2 (0,5)	32,8
Укупно	21.002.956 (120.419)	100,0 (100,0)	100,0

Уколико се анализира рачуноводствена регулатива у земљама ЕУ (видети Табелу бр. 2), уочава се да је један део рачуноводствене регулативе и даље у надлежности сваке земље, а други део у надлежности институција ЕУ и међународних професионалних организација. Такође се уочава да се развој рачуноводствене регулативе у земљама ЕУ одвијао у оквиру прописа о пословању правних лица, односно закона о трговачким друштвима. Свака земља има најмање једну признату професионалну асоцијацију, односно ни у једној земљи ЕУ рачуноводствена регулатива није ван деловања професије, нити је у искључивој надлежности државе и њених органа. У већини земаља (18 од 22 земље) уважавају се професионална звања, као што су овлашћени рачуновођа – ревизор, ревизор рачуноводствених исказа, порески саветник и слично.

У вези са националним законодавством у области рачуноводства, све земље чланице ЕУ могу се поделити на:

- земље у којима ову област регулише један закон – Закон о трговачким друштвима (Аустрија, Ирска, Велика Британија, Луксембург, Немачка, Румунија, Словенија итд.);
- земље у којима постоји више закона из области рачуноводства – Закон о трговачким друштвима, Закон о (финансијском) рачуноводству, Закон о финансијском извештавању и разни правилници, уредбе, одлуке (Белгија, Данска, Шведска, Финска, Естонија, Чешка, Мађарска итд.).

Табела бр. 2 - Преглед професионалних организација, професионалних звања и рачуноводствене регулативе у земљама чланицама ЕУ²¹

Земља ²²	Професионалне организације ²³	Професионална звања	Законска регулатива	Рачуноводствена регулатива
Аустрија	Асоцијација ревизора Аустрије Асоцијација овлашћених рачуновођа – ревизора	Сертификовани књиговођа Порески саветник Рачуновођа Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима	Аустријски рачуноводствени стандарди (РС) и МСФИ за котирајуће компаније
Белгија	Асоцијација овлашћених рачуновођа и пореских саветника Асоцијација ревизора компанија	Овлашћени рачуновођа Ревизор	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству	Белгијски РС и МСФИ за банке и друге кредитне институције и котирајуће компаније

20) Ibidem, стр. 35, допуњено подацима за Србију које је користио предлагач Закона о рачуноводству у образложењу Закона.

21) Табела допуњена и коригована према: Дмитровић, Љ., Граворац, С., Милутиновић, С. (2013). „Значај хармонизације рачуноводствене регулативе у процесу придруживања Републике Србије Европској унији”. Зборник радова VIII Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе, Институт сертификованих рачуновођа Црне Горе, Подгорица, стр. 228-230 (По идеји аутора заснованој на чланку Гулин Д. (2013). Преглед рачуноводствене регулативе и професије у чланицама ЕУ. Часопис „Рачуноводство и финансије”, бр. 6, Хрватска заједница рачуновођа и финансијских дјелатника, Загреб, стр. 34–36 и публикацији „Глас рачуновођа”, бр. 22, СРРС, Београд, 2013., стр. 1–11 (прилог)).

Чешка	Асоцијација рачуновођа Чешке Републике Асоцијација ревизора Чешке Републике	Овлашћени рачуновођа	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству Правилник о финансијским извештајима	Чешки РС и МСФИ за котирајуће компаније
Данска	Асоцијација ревизора Данске	Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству Закон о ф. извештавању	Дански РС и МСФИ за финансијске институције и котирајуће компаније
Естонија	Асоцијација ревизора Естоније	-	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству	Естонски РС и МСФИ за финансијске институције и котирајуће компаније
Финска	Асоцијација овлашћених јавних рачуновођа Асоцијација ревизора Фински рачуноводствени одбор	-	Закон о рачуноводству Рачуноводствени декрет	Фински РС и МСФИ за котирајуће компаније
Француска	Асоцијација овлашћених рачуновођа Национална асоцијација контролора рачуноводствених исказа	Овлашћени рачуновођа Контролор рачуноводствених исказа	Закон о трговачким друштвима Национални закон о рачуноводству Уредба о контном плану	Француски РС и МСФИ за котирајуће компаније
Грчка	Асоцијација овлашћених рачуновођа и ревизора Грчке	Пословни рачуновођа Овлашћени јавни рачуновођа	Закон о трговачким друштвима Закон о пословним књигама и документима Општи рачуновод. план	Грчки РС и МСФИ за котирајуће компаније
Италија	Национални савет овлашћених рачуновођа и рачуноводствених експерата	Овлашћени стручни рачуновођа Регистровани рачуновођа Ревизор рачуноводствених исказа	Грађански законик Статутарни право Закон о порезу на добит Уредбе Националне комисије за предузећа и берзе	Италијански РС и МСФИ за финансијске институције и котирајуће компаније
Литванија	Асоцијација ревизора Литваније	-	Закон о рачуноводству Закон о консолидованим ф. извештајима Закон о годишњим ф. извештајима	Литвански РС и МСФИ за финансијске институције и котирајуће компаније
Луксембург	Асоцијација ревизора компанија	Овлашћени рачуновођа Ревизор	Закон о трговачким друштвима	Луксембуршки РС и МСФИ за котирајуће компаније
Мађарска	Асоцијација ревизора Мађарске Национални рачуноводствени одбор	Овлашћени јавни рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству	Мађарски рачуноводствени прописи и МСФИ за котирајуће компаније
Холандија	Асоцијација овлашћених рачуновођа Холандије	Регистровани рачуновођа Рачуновођа – пословни саветник	Грађански законик Судска пракса Смернице Већа за ф. извештавање	Холандски РС и МСФИ за котирајуће компаније
Немачка	Асоцијација овлашћених рачуновођа Асоцијација ревизора	Порески саветник Опуномоћени рачуновођа Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима	Немачки РС и МСФИ за котирајуће компаније

Португал	Асоцијација овлашћених ревизора Комисија за стандардизацију рачуноводства	Овлашћени рачуновођа Званични ревизор рачуна	Закон о трговачким друштвима Службени рачуноводствени план	Португалски РС и МСФИ за банке, финан. институције и котирајуће компаније
Румунија	Тело професионалних и овлашћених рачуновођа Румуније Асоцијација финансијских ревизора Румуније	Овлашћени рачуновођа Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима	Румунски РС и МСФИ за котирајуће компаније и ентитете с јавним интересом ²³
Република Ирска	Асоцијација овлашћених рачуновођа Ирске Асоцијација овлашћених јавних рачуновођа Ирске	Овлашћени рачуновођа Овлашћени јавни рачуновођа	Закон о трговачким друштвима	Ирски РС и МСФИ за котирајуће компаније
Словачка	Асоцијација ревизора Словачке	Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима Закон о рачуноводству Правилник о ф. извештајима	Словачки РС и МСФИ за котирајуће компаније и ентитете с јавним интересом
Словенија	Асоцијација ревизора Словеније	Овлашћени рачуновођа – ревизор	Закон о трговачким друштвима Закон о предузећима	Словеначки РС и МСФИ за банке, осигуравајуће и котирајуће компаније
Шпанија	Асоцијација овлашћених рачуновођа Шпаније	-	Закон о трговачким друштвима Трговински кодекс Општи рачуно-водствени план	Шпански РС и МСФИ за котирајуће компаније
Шведска	Асоцијација рачуновођа, ревизора и саветника	Регистровани јавни ревизор – рачуновођа Овлашћени јавни ревизор – рачуновођа	Закон о рачуноводству Закон о финансијским извештајима	Шведски РС и МСФИ за котирајуће компаније
Велика Британија	Преко 8 професионалних организација	Рачуноводствени техничар Овлашћени рачуновођа	Закон о трговачким друштвима	Британска рачуноводствена начела и МСФИ за котирајуће компаније

У већини земаља рачуноводствену регулативу за правна лица мале и средње величине уређују национални рачуноводствени стандарди (прописи, начела), док у свим земљама ЕУ, без изузетка, МСФИ представљају регулативу за котирајуће пословне субјекте. У највећем броју ЕУ земаља не постоји обавеза да некотирајући пословни субјекти примењују МСФИ, већ имају право да самостално одлуче да ли ће своје финансијске извештаје састављати у складу са МСФИ или у складу са националним рачуноводственим стандардима у које су уграђени захтеви ЕУ директива и МСФИ.

Сходно наведеном, земље ЕУ могу се поделити на три велике групе, у зависности од распрострањености примене МСФИ²²:

- 1) земље које примењују МСФИ за сва правна лица (*Кипар и Малта*),
- 2) земље које примењују националне рачуноводствене стандарде и МСФИ, али се с обзиром на слободу избора могу поделити у две подгрупе:
 - а) земље које забрањују некотирајућим пословним субјектима да користе МСФИ, осим ако не састављају консолидоване извештаје. За састављање појединачних финансијских извештаја, некотирајући пословни субјекти су обавезни да користе национално законодавство (*Аустрија, Белгија, Чешка,*

22) Детаљније видети у: Кликовац, А. (2009). *Финансијско извештавање у Еуропској унији*, „Мате“ д.о.о., Загреб, стр. 133-177.

23) У ентитете који имају јавни интерес спадају: банке, финансијске институције, осигуравајуће компаније и велики пословни субјекти.

Француска, Мађарска, Немачка, Летунија, Румунија, Шпанија и Шведска).

- b) земље у којима некотирајући пословни субјекти могу да бирају између примене МСФИ и националног законодавства при састављању појединачних финансијских извештаја (Бугарска, Данска, Естонија, Ирска, Холандија, Хрватска, Литванија и Словенија дозвољавају свим категоријама некотирајућих пословних субјеката да користе МСФИ, док Финска, Грчка, Италија, Луксембург, Пољска, Португал и Словачка дају могућност примене МСФИ само одређеним категоријама пословних субјеката – средњим и великим, обвезницима ревизије и оним која први пут излазе на берзу);
- 3) земље које су развиле посебне националне стандарде за мала и средња правна лица (на пример, FRSSSE²⁴ у Великој Британији), а користе МСФИ само за пословне субјекте који се котирају на берзама.

Србија би се, сходно актуелној рачуноводственој регулативи, могла сврстати у другу групу друге подгрупе којој припадају и суседне земље – Хрватска и Бугарска. Наиме, у нашој земљи су у примени МСФИ, МСФИ за МСП и Правилник²⁵, као део националног законодавства.

Најзначајнију новину у рачуноводственој регулативи ЕУ представља доношење нове Директиве 2013/34/EU јуна 2013. године. Државе чланице своју регулативу треба да ускладе са новодонетом Директивом до 20. јула 2015. године, док би примена почела 1. јануара 2016. године. Два основна разлога иницирала су доношење ове директиве:

- до сада важеће, IV и VII директива биле су тешко разумљиве због усвојених бројних амандмана и нису успеле да постигну задовољавајући ниво упоредивости чинећи финансијско извештавање комплексним;

- тренд развоја и унапређења рачуноводствене регулативе у ЕУ усмерен је ка средњим и малим правним лицима, односно ка унапређењу информација које интересују кориснике финансијских извештаја поменутих правних лица. Разлог овог тренда је централна улога средњих и малих правних лица у привреди ЕУ, што и доказују подаци о структури правних лица према величини, а што је било приказано (Табела бр. 1) и раније објашњено у овом раду.

Циљеви које треба остварити применом нове директиве су смањење административних трошкова, побољшање пословног окружења средњих и малих правних лица, као и њихово укључење у токове интернационализације. Ово су уједно и циљеви „Стратегије развоја Европе до 2020. године“²⁶. Планирани ефекти примене нове Директиве су уштеде које би требало да се постигну на нивоу привреде ЕУ, смањењем обавезе састављања и суженог обелодањивања одређених информација средњих и малих правних лица. Такође се тежи већој упоредивости, јер су Директивом сада прописане две шеме биланса стања (уместо раније четири) и две шеме биланса успеха. Остали детаљи Директиве 2013/34/EU биће приказани у Табели бр. 3 у оквиру тачке која следи.

4. Актуелна

рачуноводствена регулатива у Србији

Рачуноводствена регулатива јавља се у облику професионалне, законске и интерне регулативе. *Професионалну рачуноводствену регулативу* у Србији, према Закону²⁷, чине:

- МСФИ, у које спадају: Оквир за припремање и приказивање финансијских извештаја, Међународни рачуноводствени стандарди, Међународни стандарди финансијског извештавања и са њима повезана тумачења (издата од стране Комитета за тумачење рачуноводствених стандарда), накнадне измене тих стандарда и са њима повезана тумачења (одобрена од стране Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде) чији је превод утврдило и објавило надлежно министарство;

24) *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013). Financial Reporting Council, London (преузето са <https://www.frc.org.uk>)

25) Правилник о начину признавања, вредновања, презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима микро и других правних лица, „Службени гласник РС“, бр. 118/13.

26) Детаљније видети: Кроња, Ј. (2011). *Водич кроз стратегију Европа 2020*. Европски покрет у Србији, Београд. Електронско издање књиге доступно на: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>

27) Закон о рачуноводству, члан 2, став 4), 5), „Службени гласник РС“, бр. 62/13.

- МСФИ за МСП, који се дефинише као рачуноводствени стандард финансијског извештавања за мала и средња правна лица, одобрен од Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде, чији превод је утврдило и објавило надлежно министарство.

Законска рачуноводствена регулатива подразумева Закон о рачуноводству и све подзаконске прописе донете на основу овог закона.

Пошто је јул 2013. године био у знаку новодонете Директиве 2013/34/EU и новодонетог Закона о рачуноводству, у Табели бр. 3 извршен

Табела бр. 3 - Упоредни приказ најважнијих делова из Директиве 2013/34/EU и Закона о рачуноводству²⁸

	Директива 2013/34/EU	Закон о рачуноводству
Гласило и датум објављивања	The Official Journal of the European Union (29.06.2013.)	„Службени гласник РС“ бр. 62/2013 (17.07.2013.)
Дан ступања на снагу	19.07.2013. године	25.07.2013. године ²⁹
Делокруг	Акционарска друштва, друштва са ограниченом одговорношћу, командитна друштва, ортачка друштва ³⁰	Правна лица (привредна друштва, НБС, банке, финансијске институције и др.), друга правна лица и предузетници ³¹
Одговорност и дужност за израду и објављивање финансијских извештаја	Чланови административних ³² , управних и надзорних органа правног лица имају колективну одговорност	Законски заступник, орган управљања, надзорни орган правног лица и лице одговорно за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја
Консолидовани финансијски извештаји	Обавеза сачињавања за врсте матичних правних лица наведених у Анексу I (и у одређеним околностима у Анексу II)	Обавеза састављања, приказивања, достављања и обелодањивања за сва матична правна лица ³³
Прагови разврставања група правних лица	Мале групе правних лица Средње групе правних лица Велике групе правних лица (<i>видети Табелу бр. 3.1.</i>)	Не постоји. Постоје само критеријуми за разврставање правних лица (<i>видети Табелу бр. 3.2.</i>)
Елементи финансијског извештавања	Годишњи финансијски извештаји, менаџмент извештај (извештај управе) и извештај о корпоративном управљању ³⁴	Редовни годишњи финансијски извештаји и годишњи извештај о пословању (само за велика правна лица и јавна друштва)
Редовни (основни) финансијски извештаји	Биланс стања, биланс успеха и напомене уз финансијске извештаје	Биланс стања, биланс успеха, извештај о осталом резултату, извештај о променама на капиталу, извештај о токовима готовине и напомене ³⁵
Обавезност ревизије финансијских извештаја	Велика, средња и правна лица од јавног интереса (изузеће малих и микро правних лица)	Велика, средња правна лица, јавна друштва и сва правна лица чији пословни приход прелази 4.400.000 €

28) Иако је Закон о рачуноводству донет у време када је усвојена Директива 2013/34/EU, у његовом образложењу је истакнуто да је он усаглашен са захтевима Четврте и Седме Директиве ЕУ, а нова директива се нигде у закону нити у образложењу не спомиње.

29) Стари Закон о рачуноводству и ревизији (“Службени гласник РС”, бр. 46/2006 и 111/2009) престаје да важи ступањем на снагу Закона о рачуноводству и Закона о ревизији (“Службени гласник РС”, бр. 62/2013), осим одредаба члана 37, члана 38, став 15, члана 40, став 3. и члана 45. тог закона које престају да важе 31. децембра 2013. године, одредаба члана 2. став 5, чл. 15, 26, 30. и 31. тог закона које престају да важе 30. децембра 2014. године и одредбе члана 2. став 6. тог закона која престаје да важи 30. децембра 2015. године.

30) Непрофитна правна лица су искључена из делокруга Директиве.

31) Непрофитна правна лица су укључена у делокруг Закона. Детаљније видети: Закон о рачуноводству, члан 2, тачке 1), 2), 3), “Службени гласник РС”, бр. 62/13.

32) Административни орган, у овом контексту, представља организациони део пословног субјекта који се бави вођењем пословних књига и састављањем финансијских извештаја (нпр. служба рачуноводства, финансијско – рачуноводствено одељење, рачуноводствена функција и слично).

33) Детаљније видети: Закон о рачуноводству, члан 27, “Службени гласник РС”, бр. 62/13.

34) Директива прописује и Извештај о екстрактивним индустријама (Извештај о плаћањима према владама), који састављају велика и правна лица од јавног интереса активна у екстрактивним индустријама (рударство, шумарство). Сврха овог годишњег извештаја је обелодањивање извршених уплата националној, регионалној и локалној управи од стране ових правних лица, али већих од 100.000 € у појединачном износу за једну извештајну годину (без обзира да ли је уплата извршена једнократно или у периодичним ануитетима).

35) Структура редовног годишњег финансијског извештаја разликује се за различите категорије правних лица. Детаљније видети у: Закон о рачуноводству, члан 2, тачке 7), 8), 9), 10), “Службени гласник РС”, бр. 62/13.

је компаративан приказ најважнијих делова ових двају, за рачуноводствену професију у Србији, кључних сегмената регулативе.

*Интерна рачуноводствена регулатива*³⁶ подразумева општа акта која доноси правно лице, а која садрже посебна упутства и смернице за организацију рачуноводства и вођење пословних књига, рачуноводствене политике, као и друга питања вођења пословних књига и састављања финансијских извештаја за која је овим законом прописано да се уређују општим актом правног лица. У вези са применом интерне рачуноводствене регулативе у Србији, запажа се да правна лица не користе или не користе довољно ову регулативу у свом пословању, при том не схватајући значај добро организоване и постављене интерне рачуноводствене регулативе и не схватајући домете и користи адекватно постављене и организоване рачуноводствене функције.

Табела бр. 3.1. - Прагови разврставања група правних лица према Директиви 2013/34/EU

Групе правних лица	Број запослених	Приход (€)	Актива (€)
Мале	до 50	до 8.000.000	до 4.000.000
Средње	до 250	до 40.000.000	до 20.000.000
Велике	од 251	од 40.000.001	од 20.000.001

Правна лица се према Закону у рачуноводству³⁷ сврставају у једну од четири групе правних лица када испуњавају два од три критеријума из Табеле бр. 3.2. Правна лица према новој Директиви 2013/34/EU улазе у одређену категорију ако на дан биланса не прелазе границе најмање два од три наведена критеријума. Исти критеријуми важе и за групе правних лица.

Табела бр. 3.2 - Упоредни прагови разврставања правних лица ЕУ и Србије

Величина правног лица	Број запослених	Приход (€)	Актива (€)
Микро по ЕУ директиви	до 10	до 700.000	до 350.000
Микро по Закону	до 10	до 700.000	до 350.000
Мало по ЕУ директиви	од 11 до 50	700.001 – 8.000.000	350.001 – 4.000.000

Мало по Закону	од 11 до 50	700.001 – 8.800.000	350.001 – 4.400.000
Средње по ЕУ директиви	од 51 до 250	8.000.001 – 40.000.000	4.000.001 – 20.000.000
Средње по Закону	од 51 до 250	8.800.001 – 35.000.000	4.400.001 – 17.500.000
Велико по ЕУ директиви	од 250	од 40.000.001	од 20.000.001
Велико по Закону	од 250	од 35.000.001	од 17.500.001

Најзначајније карактеристике рачуноводствене регулативе у Србији су:

- 1) Законска регулатива има приоритет у односу на професионалну рачуноводствену регулативу, што је супротно од праксе привредно високоразвијених земаља.
- 2) Примењена рачуноводствена регулатива првенствено зависи од величине пословног субјекта, што је у складу са праксом земаља чланица Европске уније.
- 3) Посебним законом уређена је област рачуноводства, а посебним област ревизије, што је први такав случај у Европи. У Србији не постоји чврсто правно утемељење у виду трговачког законика као најпознатије кодификације трговачког права, као у већини земаља ЕУ. Стиче се утисак као да се од 1991. године до данас није пуно порадило на трговачком праву, иако је пре 23 године дошло до напуштања социјалистички уређене државе, што је довело до промена у друштвеном, политичком и привредном животу на овим просторима.
- 4) Не постоје више национални рачуноводствени стандарди, као у 25 земаља ЕУ. Ако немају обавезу да примењују МСФИ, пословни субјекти у Србији се опредељују за МСФИ за МСП или недовољно јасан правилник прописан од стране надлежног министарства.
- 5) Законска регулатива није усклађена са Директивом 2013/34/EU. Иако је Закон о рачуноводству донет у јулу 2013. године, његово усклађивање вршено је са IV и VII директивом, које су већ тада увелико престале да важе.

С обзиром на наведене карактеристике, рачуноводствена регулатива у Србији не улива поверење да се њеном применом може постићи квалитетно финансијско извештавање и упоре-

36) Закон о рачуноводству, члан 2, став 13), „Службени гласник РС“, бр. 62/13.

37) Детаљније видети у: Закон о рачуноводству, члан 6, „Службени гласник РС“, бр. 62/13.

дивост на међународном нивоу, а још мање остварити основни циљ финансијског извештавања³⁸. Стога је неопходно у наставку рада идентификовати присутне неуједначености, те упозорити јавност, законодавца и професију на њихове могуће узроке и последице.

5. Могући узроци и последице неуједначености регулативе за Србију

На свом путу ка пуноправном чланству у ЕУ, Србија мора рачуноводствену регулативу усагласити са рачуноводственом регулативом ЕУ. Присутна неусклађеност Закона о рачуноводству и важеће рачуноводствене регулативе у ЕУ (пре свих, Директиве 2013/34/EU и одредаба МСФИ) може се уочити нарочито у погледу питања наведених у наставку.

Контрола квалитета финансијских извештаја. Директива 2013/34/EU захтева да се у националним законодавствима држава чланица уреди питање одговорности за састављање, презентацију и обелодањивање финансијских извештаја. Под уређењем се подразумева доношење конкретних законских одредби којима се дефинишу одговорност и обавезе управних, надзорних и административних органа, али исто тако и санкције за њихово непоштовање. У Закону о рачуноводству нису прописане ове обавезе, као ни санкције за привредне преступе, како правних лица, тако ни носилаца ове врсте одговорности. Ако не постоји санкционисање за привредне преступе, квалитет финансијских извештаја постаје стално угрожена категорија.

Одговорност за састављање, презентацију и обелодањивање финансијских извештаја. Одговорност је законски подељена између законског заступника, органа управљања, надзорног органа правног лица и лица задуженог за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја. Новину представља проширење одговорности и на лице задужено за вођење пословних књига. Међутим, опасност од неодговорности значајно увећавају чињенице наведене у претходном пасусу. Ипак, одговорност за састављање лажног биланса постоји у националном законодавству³⁹.

Садржај обавезног сета финансијских извештаја. У нашој земљи је прописано чак шест обавезних финансијских извештаја. Увођењем новог

финансијског извештаја губи се упоредивост, како на међународном плану (јер МСФИ не прописују овај извештај као засебан извештај у обавезном сету финансијских извештаја), тако и на националном плану – међу правним лицима различите величине. Мала, средња и велика правна лица ће на билансни дан 31.12.2014. године имати обавезу састављања потпуно новог извештаја – Извештаја о осталом резултату, који садржи ставке расхода и прихода које нису укључене у биланс успеха, већ се углавном признају као компоненте капитала. Остаје спорно како ће се у новим обрасцима финансијских извештаја попуњавати колона за претходну годину, јер је дошло до промене како садржаја обавезног сета финансијских извештаја, тако и броја позиција у финансијским извештајима.

Обимност финансијских извештаја. Од истог датума важе нове званичне шеме биланса, што проширеним садржајем (биланс стања свих правних лица у Србији садржи 137, а МСФИ захтевају 31 ставку, док се биланс успеха састоји од 92 ставке, а према МСФИ овај биланс обухвата 30 ставки) чини финансијске извештаје из Србије неупоредивим са финансијским извештајима земаља које примењују МСФИ. Осим тога, ове шеме немају већу исказну моћ од старих шема, јер значајним повећањем АОП позиција није повећана прегледност, нити аналитичка вредност финансијских извештаја, већ је постигнут управо супротан ефекат: дошло је до губитка сажетости и јасности. У овом случају биће потврђено да детаљност није увек предност, већ доводи до непрегледности, неупоредивости и већих трошкова него користи.

Прагови разврставања правних лица. Присутна неусклађеност прагова разврставања правних лица ЕУ и Србије (видети Табелу бр. 3.2.) и непостојање прагова разврставања за групе правних лица, што су уочени недостаци наше регулативе, остају у сенци чињенице да се новом класификацијом значајно смањује број правних лица обавезних да примењују МСФИ. Резултат нове класификације правних лица у Србији је да ће мање од 5%⁴⁰ свих састављених финансијских извештаја бити у потпуности усклађено са међународном рачуноводственом регулативом. МСФИ (п) остаје обавезан за велика правна лица, матична правна друштва, јавна друштва и друштва која се припремају да постану јавна. Дакле, број оних који су имали обавезу да примењују МСФИ сма-

38) Према Концептуалном оквиру финансијског извештавања из септембра 2010. године, основни циљ финансијског извештавања је пружање финансијских информација о извештајном ентитету, корисних за постојеће и потенцијалне инвеститоре, зајмодавце и друге повериоце приликом доношења одлука о обезбеђивању ресурса ентитету.

39) Кривични законик, "Службени гласник РС", бр. 85/05... 121/12, члан 238.

40) Слободна процена аутора на основу доступних података о броју ових правних лица у Србији.

њен је по две основе: променом обавезности примене МСФИ⁴¹ и увођењем нових прагова разврставања правних лица. Све ово јасно упућује на закључак да једино што се постигло применом новог Закона о рачуноводству јесте поништавање до сада постигнутог нивоа хармонизације финансијског извештавања.

Извештајне основе. Бројност основа за састављање финансијских извештаја према новом Закону у рачуноводству само потврђује наведене закључке. Правна лица у Србији од сада имају на располагању пет различитих извештајних основа: МСФИ, МСФИ за МСП, Правилник о начину признавања, вредновања, презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима за микро и друга правна лица, готовинска основа рачуноводства коју користе буџетски корисници и просто књиговодство које могу да користе предузетници, који су сада сврстани у микро правна лица. Поред тога, код велике већине правних лица остављена је могућност слободног избора између две (средња правна лица), односно три извештајне основе (микро правна лица).

Статус и положај професионалног рачуновође. Нови Закон о рачуноводству игнорише професионалног рачуновођу, тако што прописује да школску спрему, радно искуство и друге услове за лице које обавља послове вођења пословних књига и састављања финансијских извештаја уређује правно лице, односно предузетник, општим актом. Сви услови су питање слободног избора правног лица, односно предузетника. Институција професионалног рачуновође се не помиње, иако у Србији постоји преко 40.000 професионалних рачуновођа. Слично је уређено и регистрације агенција, односно правних лица којима пружање рачуноводствених услуга представља претежну делатност. Компетентност (потребно знање, искуство и професионална оспособљеност) лица која директно раде на припреми и састављању финансијских извештаја није законски дефинисана, па је самим тим учињена ирелевантном.

Етички кодекс и професионална едукација. Два важна сегмента међународне професионалне регулативе без којих је немогуће постићи квалитетно финансијско извештавање – Етички кодекс за професионалне рачуновође и Међународни стандарди едукације – потпуна су непознаница за доносиоце Закона о рачуноводству⁴². Осим свега наведеног, у нашем законодавству не

постоји јавна демонстрација заштите јавног интереса која би се огледала у постојању процедура којима се предвиђа могућност губљења права бављења рачуноводственом професијом и пружања професионалних услуга.

Припрема годишњих финансијских извештаја пословних субјеката изузетно је велики и одговоран посао за целу рачуноводствену професију. Додатни проблем представља то што свака, па и најмања промена у пратећим прописима, као што су, рецимо, нове шифре књиговодствених рачуна, измене група рачуна у контном оквиру или неке термилошке промене назива билансних позиција, захтева корекцију рачуноводственог софтвера, измену шема књижења и доноси пословним субјектима додатне трошкове, који најчешће не превазилазе користи од тих измена.

Уколико је циљ наше земље изградња поузданог и објективног система финансијског извештавања, у наредном периоду било би неопходно више уважавати ставове професионалне организације која окупља представнике рачуноводствене професије, будући да су они ти који непосредно примењују законска решења у својој пословној пракси. Томе нарочито доприноси чињеница да је у скоро свим привредно високоразвијеним земљама професионална регулатива доминантна у односу на законску регулативу. Негативна искуства у вези са доношењем новог Закона о рачуноводству, где мишљења професије и стручњака из рачуноводствене праксе нису била уважена, а корисни, конструктивни и продуктивни предлози били одбачени, у наредном периоду би требало превазићи.

Закључак

Национално оријентисани системи финансијског извештавања земаља кандидата за чланство у Европској унији налазе се тренутно у процесу конвергенције са међународном регулативом из најмање два разлога. Први разлог је чињеница да опстанак пословних субјеката у данашњим условима привређивања у већој или мањој мери зависи од међународног тржишта на ком важе иста правила комуницирања за све – када међународну рачуноводствену регулативу посматрамо као једнообразан информационо–пословни „језик“ таквог окружења. Други разлог је прихваћена обавеза спровођења потпуне хармонизације процеса финансијског извештавања са регулативом и прак-

41) Средња правна лица могу да бирају између МСФИ и МСФИ за МСП, док друга правна лица више примењују МСФИ за МСП уколико је такво опредељење у њиховом интерном акту.

42) Помиње се само у Закону о ревизији.

сом Европске уније од стране свих земаља са статусом кандидата за чланство у Унији.

Протекла година била је поприлично бурна у смислу доношења рачуноводствене регулативе, како на националном, тако и на међународном нивоу. Током 2013. године отпочиње примена измењених и нових Међународних стандарда финансијског извештавања (МСФИ 10–13), АИСПА доноси Оквир финансијског извештавања за мале и средње ентитете, док на старом континенту IV и VII директива бивају замењене новодонетом Директивом 2013/34/EU. За то време, у Србији се доносе три нова закона из области рачуноводства, ревизије и факторинга, који садрже бројне новине као што су: измене категоризације правних лица, нови Контни оквир и званичне шеме финансијских извештаја, Извештај о осталом резултату као нови, шести по реду финансијски извештај и коначно долази до дуго очекиваног усвајања МСФИ за МСП.

С обзиром да уочени недостаци у националној рачуноводственој регулативи не уливају поверење да се њеном применом може постићи квалитетно финансијско извештавање и упоредивост на међународном нивоу, а најмање остварење основног циља финансијског извештавања, у наредном периоду било би неопходно превазићи негативна искуства у процесу доношења закона из ове области. Недопустиво би било даље игнорисање „стубова“ квалитетног финансијског извештавања, као што су: Етички кодекс, улога и место професионалне организације, компетентност лица која припремају и састављају финансијске извештаје, њихова професионална едукација и контрола процеса финансијског извештавања. Стога је неминовно доношење новог закона о рачуноводству у наредном периоду, али овај пут у складу са начелима професије и у складу са актуелном рачуноводственом регулативом у Европској унији.

У контексту преузетих обавеза као кандидата за чланство у унији, Србија би требало да приступи изради озбиљне и стручно утемељене стратегије развоја рачуноводствене професије и националног система финансијског извештавања, а која би одредила правце деловања у будућем периоду и прецизирала ефекте који се очекују од овог процеса. Наведено захтева много озбиљнији приступ овом процесу, ако је циљ укупан друштвени и привредни развој и просперитет наше земље у будућности.

Литература

1. *Annual Improvements to IFRSs: 2010–2012, 2011–2013, and 2012–2014 Cycle*. IFRS Foundation, London (преузето са <http://www.ifrs.org>)
2. *Глас рачуновођа*, бр. 22/2013, Савез рачуновођа и ревизора Републике Србије, Београд, стр. 1–11 (прилог)
3. Гузина, В. (2013). „Закон о рачуноводству“, часопис *Ревизија*, бр. 26, ДСТ д.о.о., Београд, стр. 5-11.
4. Гулин, Д. (2013). „Преглед рачуноводствене регулативе и професије у чланицама ЕУ“, часопис *Рачуноводство и финансије*, бр. 6, Хрватска заједница рачуновођа и финансијских дјелатника, Загреб, стр. 34-36.
5. *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC*
6. Дмитровић, Љ., Граворац, С., Милутиновић, С. (2013). „Значај хармонизације рачуноводствене регулативе у процесу придруживања Републике Србије Европској унији“. Зборник радова VIII конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе, Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, Подгорица, стр. 222-236.
7. Дмитровић, Љ., Милутиновић, С. (2010). „Могућности унапређења квалитета финансијског извештавања у Србији“, Зборник радова 41. симпозијума *Могућности и ограничења развоја рачуноводствене регулативе у Србији*, Савез рачуновођа и ревизора Републике Србије, Златибор, 27–29.05.2010., стр. 71–95.
8. Dmitrović, Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013). „International Convergence in Professional Accounting Regulation“. Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference *Contemporary Issues in Economics, Business and Management* (edited by Verica Barać, Ph.D.), Faculty of Economics – University of Kragujevac, page 467-480.
9. *Закон о рачуноводству* (2013), „Службени гласник РС“, бр. 62/13, Београд.
10. Зборник радова XIV јесењег семинара *Примена МСФИ и актуелних прописа*. Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 25-28. септембар 2013. године, Златибор
11. Званична страница *Европске комисије*: <http://ec.europa.eu>
12. Званична страница *Приступ законодавству Европске уније*: <http://eur-lex.europa.eu>

13. Кликовац, А. (2009). *Финансијско извештавање у Еуропској унији*, Мате д.о.о., Загреб
14. *Кривични законик* (2012), „Службени гласник РС“, бр. 85/05... 121/12, Београд.
15. Кроња, Ј. (2011). *Водич кроз стратегију Европа 2020*. Европски покрет у Србији, Београд. Електронско издање књиге доступно на <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>
16. *Memorandum of Understanding between the FASB and the IASB* (2006). U.S. Financial Accounting Standards Board & International Accounting Standards Board, London (преузето са <http://www.fasb.org>)
17. Милутиновић, С. (2007). „Професионална едукација рачуновођа и ревизора“. Часопис *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 17, Економски факултет у Суботици, стр. 135-147.
18. Milutinović, S. (2010). „The Role of Institutions and Their Contribution to Financial Statements Quality“. Proceedings of the International Scientific Conference *The Challenges of Economic Science and Practice in the 21st Century*, University of Niš, Faculty of Economics, Niš, 14–15th October 2010, page 557–566.
19. Обавезе чланица Међународне федерације рачуновођа у имплементацији међународне професионалне рачуноводствене регулативе, приручник *Рачуноводствена пракса*, бр. 20, октобар 2013. године, СРРС, Београд, прилог.
20. Одар, М. (2013). „Усвојена је нова Директива Европске уније о рачуноводству“, часопис *Привредни саветник*, бр. 17-18, Београд, стр. 40-50.
21. Павићевић, И. (2013). „Захтеји нове Директиве ЕУ за рачуноводствену професију“. Зборник радова VIII конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе, Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, Подгорица, стр. 171-182.
22. Петровић, П. (2014). „Донети су нови правилници из области рачуноводства и усвојен МСФИ за МСП“, приручник *Рачуноводствена пракса*, бр. 2/3, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, стр. 323-325.
23. Пољашевић, Ј. (2014). „Нова рачуноводствена директива ЕУ 2013/34/ЕУ у функцији јачања финансијског извештавања?“, часопис *Финрар*, бр. 2, Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске, Бања Лука, стр. 4-8.
24. *Правилник о начину признавања, вредновања, презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима микро и других правних лица* (2013), „Службени гласник РС“, бр. 118/13, Београд
25. *Резолуција о улози Народне скупштине и начелима у преговорима о приступању Републике Србије Европској унији* (2013), Народна скупштина Републике Србије (преузето са <http://www.parlament.gov.rs>)
26. *Решење о утврђивању превода Концептуалног оквира за финансијско извештавање и основних текстова МРС, односно МСФИ* (2014), „Службени гласник РС“, бр. 35/14, Београд
27. *Roadmap for the Potential Use of Financial Statements Prepared in Accordance with International Financial Reporting Standards by U.S. Issuers*, SEC Release No. 33-8982 (2008), U.S. Securities and Exchange Commission, New York
28. Стојановић, Р. (2014). „Нова директива Европске уније“, приручник *Рачуноводствена пракса*, бр. 6, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, стр. 26-37.
29. Sweetman, T. (2009). „Convergence Between IFRS and US GAAP“. *Student Accountant – the magazine for ACCA Qualification and Foundations in Accountancy students*, No. 11/2009, ACCA, London
30. Tysiac, K. (2012). „AICPA Reporting Framework for SMEs Expected Early in 2013“. *Journal of Accountancy*, June 7, AICPA, New York York (преузето са <http://www.journalofaccountancy.com>)
31. *Financial Reporting Framework for Small and Medium-sized Entities* (2013). American Institute of Certified Public Accountants, New York (преузето са <http://www.aicpa.org>)
32. *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013). Financial Reporting Council, London (преузето са <https://www.frc.org.uk>)
33. *Commission Statement in Support of Convergence and Global Accounting Standards ("2010 Statement")*, SEC Release No. 33-9109 (2010). U.S. Securities and Exchange Commission, New York
34. Шкобић, Т. (2013). „Потребе и могућности имплементације Међународног стандарда финансијског извештавања за мале и средње ентитете“, часопис *Рачуноводство*, бр. 7-8, Савез рачуновођа и ревизора Републике Србије, Београд, стр. 12-22.
35. *Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers* (2011). Staff Paper, U.S. Securities and Exchange Commission, New York, page 4-11.

Ивана
МЕДВЕД*
мастер екон.

Функције и значај рачуноводствених центара одговорности

Резиме

Идентификовање центара одговорности захтева јасну разграниченост права, обавеза и надлежности у управљању и одлучивању, како би остварења центара одговорности представљала резултат сопствених управљачких активности. Адекватно дефинисање центара одговорности различитих по правима и одговорностима од изузетног је значаја за реалан обрачун њихових остварења. Менаџмент преузима одговорност за одлуке на основу чега, у суштини, преузима одговорност за остварење планираних резултата по центрима одговорности. Ужи делови организације се могу одредити као центри одговорности у складу са организационом структуром, хијерархијским положајем и могућностима контроле остварења. У раду се истичу функције и значај дефинисања центара одговорности за приходе, трошкове, буџетиране трошкове, профитабилност и стопу приноса на ангажовани капитал. Такође, разматрају се организационе претпоставке за формирање центара одговорности и наглашава се идентификација центара одговорности, условљена степеном децентрализације организације.

Кључне речи: центри одговорности, децентрализација, организациона структура, менаџмент, финансијско извештавање.

Увод

Савремени услови пословања које обележавају изражена глобализација, убрзана техничка и технолошка трансформација и све већа сложеност производа са краћим животним веком узрокују раст и развој организација, али и повезивање више организација зарад боље искоришћености капацитета, уштеде у трошковима, повећања тржишног учешћа, убрзања набавке и продаје и слично. Информативне потребе екстерних и интерних корисника рачуноводствених ин-

формација, а нарочито инвеститора, постају специфичније. Један од специфичних захтева корисника рачуноводствених информација је и извештавање о пословним перформансама по ужим организационим деловима идентификованим као рачуноводствена подручја (центри) одговорности. Пословање организације у целини, посматрано кроз праћење резултата ужих организационих делова – центара (подручја) одговорности и њихових менаџера представља средиште посматрања рачуноводства одговорности.

* Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици, асистент

Овлашћења и одговорности нижих организационих нивоа да самостално одлучују, и у складу са тим доносе пословне одлуке које се одражавају на остварене резултате нижих организационих нивоа, али и на организацију у целини, захтевају развијање одговарајућег рачуноводственог система и система финансијског извештавања. Систем финансијског извештавања по ужим организационим деловима, познат и као децентралистичко рачуноводствено извештавање, подразумева рачуноводствено праћење и извештавање о оствареним резултатима рачуноводствених подручја одговорности.

Адекватно идентификовање рачуноводствених подручја одговорности за функционисање децентралистичког финансијског извештавања кроз организационе претпоставке које га омогућавају, од пресудног је значаја за квалитетно сегментно финансијско извештавање у савременим условима пословања.

Према томе, сложеније организационе структуре пословних субјеката и пословног окружења доприносе да ефикасно идентификовање сегмената пословања и извештавање о њима, у контексту остваривања циљева пословања организације и обезбеђивања одрживих конкурентних предности, добија све већи значај. Форма, садржина и временска динамика сегментних финансијских извештаја треба да буду усклађени са циљевима и потребама пословања пословног субјекта, односно информативним потребама разноврсних интересената.

Приликом идентификовања сегмената пословања за потребе финансијског извештавања, посматрају се рачуноводствена подручја – центри одговорности, односно ужи делови организационе структуре. То значи да менаџмент одређује сегменте пословања примерено организационој структурираности пословног субјекта, као и потребама сврсисходног и благовременог обезбеђења информација за одлучивање и мерење перформанси. Пословни субјекти идентификују сегменте пословања у сврху екстерног извештавања на основу сегмената пословања које је менаџмент идентификовао за потребе интерног пословног одлучивања у складу са менаџмент приступом Међународног стандарда финансијског извештавања 8 (МСФИ 8) – *Сегменти пословања*. Суштина менаџмент приступа, у складу са стандардом МСФИ 8, огледа се у томе да приступ (основа) који је употребљен за интерно одређивање сегмената пословања треба да буде коришћен и за одређивање сегмената за потребе екстерног извештавања. Менаџмент приступ се, према томе, директно повезује са дивизионализацијом и децентрализацијом пословног субјекта, али и са утврђивањем рачуно-

водствених подручја одговорности (центра одговорности). Менаџери ће, као што је истакнуто, у сврху пословног одлучивања, мерења перформанси и контроле организације, извршити сегментовање организације у складу са интерном организационом структуром (интерним идентификовањем сегмената пословања), што суштински значи да сегментација за потребе екстерног и интерног финансијског извештавања мора бити идентична. Неопходно је нагласити да се за потребе екстерног извештавања, у складу са захтевима МСФИ 8, као сегменти пословања могу идентификовати само профитни и инвестициони центри.

Систем финансијског извештавања по сегментима пословања усмерен је на извештавање интерног и екстерног карактера, и у складу са тим има различите облике финансијских инструмената и мерила, као и циљева којима служи. У ту сврху, у пословном субјекту значајно је питање адекватне организационе форме аналитички развијеног обрачуна трошкова и резултата по ужим организационим деловима – сегментима за које се резултат планира, прати његово остварење, о томе извештава и везује за одговорност.

1. Организационе претпоставке формирања центра одговорности

Свака организација настоји да доноси и спроводи пословне одлуке у складу са формулисаним циљевима пословања, а све са циљем опстанка, раста и развоја организације. У ту сврху, пословно одлучивање и управљање на свим хијерархијским нивоима организације повезани су и функционишу кроз процесе планирања, организовања, контроле, комуницирања и мотивисања. У зависности од тога да ли се пословне одлуке доносе искључиво или углавном на стратешком нивоу, или и нижи хијерархијски нивои учествују у процесу пословног одлучивања, дефинише се централизовани или децентрализовани процес пословног одлучивања.

Децентрализација представља процес преношења овлашћења и одговорности са врха организационе структуре (стратешког, централног или топ менаџмента) на пословно, финансијски и/или тржишно (у мањој или већој мери) аутономне, али правно зависне организационе делове, који у управљачкој структури представљају средњи (тактички) и нижи (оперативни) менаџмент. Децентрализација је условљена:

- величином и типом делатности организације,
- моделом организационе структуре и власничко-управљачким односима,

- циљевима и одабраном стратегијом организације,
- територијалном распрострањеношћу организације и њеним националним и међународним привредним окружењем и другим параметрима.

Децентрализација подстиче менаџере али и запослене на нижим управљачким нивоима да се укључе у процес доношења пословних одлука и контроле, да интензивно сарађују са претпостављенима на вишим организационим нивоима и сходно томе сnose одговорност за остварене позитивне или негативне резултате ужег организационог дела који је под њиховом ингеренцијом, али и за резултате организације у целини. Насупрот децентрализацији, могуће су и централизоване организационе структуре у којима менаџери и запослени на нижим управљачким нивоима у малој или занемарљивој мери учествују у процесу пословног одлучивања. Децентрализација и централизација су, дакле, два супротстављена приступа пословном одлучивању у сврху управљања организацијом, што је представљено Илустрацијом бр. 1.

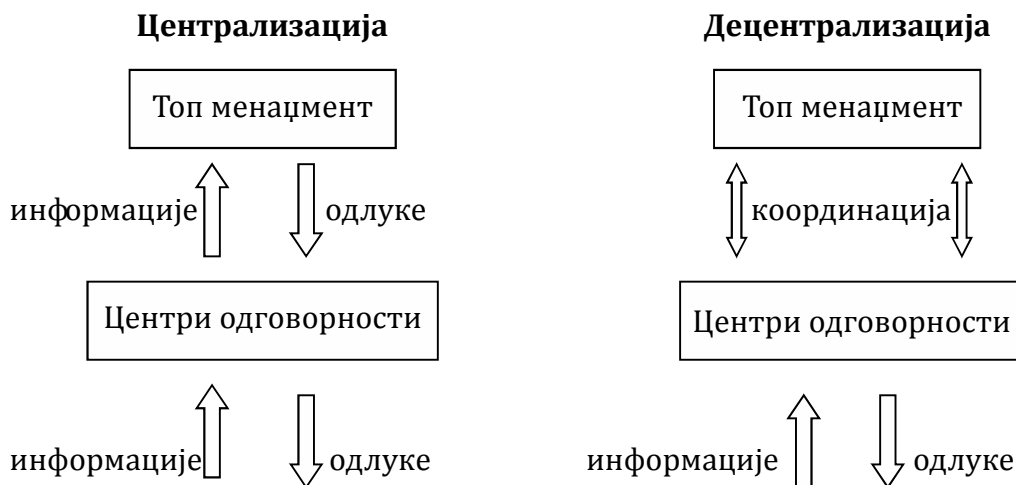
Потенцијални мотиви због којих се организације опредељују за процес децентрализације јесу одређена позитивна очекивања, на пример:

- 1) једноставније обезбеђивање и употреба података и информација;
- 2) обучавање и мотивисање менаџера и запослених на нижим управљачким нивоима (према Хансен, Моуен, *Managerial Accounting*, 2007, 418-419.);

- 3) врховни, централни (топ) менаџмент посвећује се пословном одлучивању на вишим управљачким нивоима, док менаџери на осталим управљачким нивоима доносе свакодневне, оперативне пословне одлуке према утврђеном распону пословне и/или финансијске одговорности;
- 4) потенцијално повећање конкурентности (према Хансен, Моуен, *Managerial Accounting*, 2007, 418-419) и резултата пословања, као и постизање ефикасности пословања увођењем, у суштини, тржишних услова пословања нижим управљачким нивоима;
- 5) децентрализација се представља као „добра пракса“ у савременим условима пословања и процес уско повезан са околностима у окружењу организације (према: Ричардсон и други - Richardson et al, *Journal of Management*, 2002, 218).

Потпуно централизоване организације, као и потпуно децентрализоване, представљају екстреме у функционисању пословног одлучивања и не сматрају се пожељним (према: Рејборн, Кини - Raiborn, Kinney, *Cost Accounting – Foundations and Evolutions*, 2009, 463) То, међутим, не значи да и потпуно централизоване и потпуно децентрализоване организације не могу успешно функционисати. Ипак, у пракси се истиче већи број организација које имају модификовани облик, више или мање централизованог или децентрализованог процеса пословног одлучивања и управљања, прилагођеног величини и организационој структури.

Илустрација бр. 1 - Централизација насупрот децентрализацији

Децентрализација, углавном, не значи да менаџери на нижим организационим нивоима имају неограничен ауторитет и могућност да доносе све пословне одлуке које се односе на организациони део који им је додељен. Врховни менаџери, у крајњој линији, сnose одговорност за пословање организације у целини и за успешно функционисање свих организационих делова. Због тога, у њиховој надлежности је да селективно процене и доделе овлашћења и одговорности нижим нивоима управљања, да их мотивишу да кроз остварење циљева ужих организационих делова остваре и циљеве организације у целини, да их награде али и казне у зависности од постигнутих резултата.

У већини организација, па и оних децентрализованих у већем степену, одређене функције и послови се не делегирају. Такве функције које се организационо постављају на нивоу целине организације су најчешће финансије, управљање новчаним средствима, набавке, неки општи послови и друго. Процес децентрализације се, дак-

ле, повезује са већим степеном самосталности у пословном одлучивању унутар организационе структуре.

Процес децентрализације има своје предности и недостатке, а неке од њих су представљене на Илустрацији бр. 2.

Децентрализација као процес делегирања управљања који се огледа у подели овлашћења и одговорности у управљачкој структури уско је повезана са моделирањем организационе структуре. Организационом структуром омогућава се подела задатака, које организација жели да оствари, на појединачне, специјализоване активности. Успостављање организационе структуре, као и дефинисање ужих организационих делова представља сложене и одговорне процесе. Они подразумевају извесну трајност (успостављају се за дужи временски период), али и подлежу сталном преиспитивању ради неопходних унапређења у сврху прилагођавања нестабилном и непредвидљивом пословном окружењу.

Илустрација бр. 2 - Предности и недостаци децентрализованих организација

Децентрализоване организационе структуре	
Предности	Недостаци
Врховни менаџмент не мора решавати свакодневне проблеме већ се усмерава на стратегију организације и координацију активности у сврху остварења постављених циљева	Врховни менаџмент при одлучивању користи различите информације које га усмеравају, док менаџери на нижим нивоима често не могу наступати у најбољем интересу целине организације, јер не располажу неопходним подацима о целини и не могу сагледати укупан положај организације
Менаџери на нижим нивоима доносе квалитетније оперативне, текуће одлуке јер су им доступне детаљне, свакодневне информације	Евентуална превелика аутономија менаџера нижих нивоа може умањити координацију њихових активности у оквиру целине организације
Менаџери на нижим нивоима учествовањем у одлучивању стичу неопходно искуство које им може олакшати касније напредовање у организацији	Менаџери ужих организационих делова могу тежити испуњењу циљева који се разликују од циљева целине организације
Менаџери на нижим нивоима су доступнији купцима, боље информисани и лакше могу испунити њихове евентуалне захтеве	
Делегирање ауторитета за доношење пословних одлука нижим организационим нивоима повећава мотивацију, што резултира значајнијом преданошћу организацији	Врло децентрализована организација може отежати ширење знања, искуства и нових идеја кроз организацију
Омогућава да се препозна и развије таленат код менаџера и запослених и да се постигне веће задовољство и испуњење послом	
Може скратити време неопходно за пословно одлучивање	Може повећати трошкове, посебно трошкове обуке и пословног одлучивања на оперативном нивоу

Основни (класични) модели организационе структуре су функционални и дивизионални модел, а често изведени модели организационог структурирања су хибридни и матрични модел. У пракси су основни модели веома ретки у свом основном, неизмењеном облику. Најчешће је организациона структура конкретне организације развијена на основу комбинације основних модела, уз мању или већу заступљеност карактеристика једног од модела представљених Илустрацијом бр. 3.

У свакој конкретној организацији, организациона структура је најчешће спој двају или више модела структурирања. Извесна форма функционалне организационе структуре и различите комбинације функционалне и дивизионалне организационе структуре су најчешће примењене организационе структуре у пракси (према Боуман, *Стратегија у пракси*, 2003, 98-120). Свака структура је, у извесном смислу, компромис, па може добро функционисати ако има подршку менаџера и запослених (према: Боуман, *Стратегија у пракси*, 2003, 119). При том, истиче се значај мотивисања ме-

наџера и других запослених као непрекидног процеса усмереног ка остварењу циљева појединих ужих делова и самим тим и циљева целине организације.

Сваки од посматраних модела организационе структуре има своје предности и мане и не може се ни за један модел рећи да одговара свакој организацији. Менаџери, међутим, треба да преиспитују једном успостављену организациону структуру и да стално теже њеном усавршавању и изменама у складу са динамичним и комплексним променама окружења и променама у постављеним циљевима организације.

2. Врсте рачуноводствених центара одговорности

У свакој конкретној организацији, диференцирање центара (подручја) одговорности одвија се уз уважавање карактеристика организационе структуре, делатности, величине и других фактора који карактеришу организацију, тј. према могућностима организовања ужих организацио-

Илустрација бр. 3 - Кратак преглед предности и недостатака основних и изведених облика (модела) организационе структуре и њихова примена у пракси

Облици организационе структуре	Предности	Недостаци	Примена у пракси
Функционална организација	<ul style="list-style-type: none"> Омогућавају специјализацију послова у оквиру функција Одличне су за стицање стручности менаџера и других запослених 	<ul style="list-style-type: none"> Тешко је координирати раздвојене функционалне активности Недовољна покретљивост и предузимљивост функционалних менаџера 	<ul style="list-style-type: none"> Мале и младе организације Организације са једним производом или мањом групом сличних производа
Дивизионална организација	<ul style="list-style-type: none"> Усредсређеност на поједина тржишта или поједине производе Брзо доношење одлука, добра комуникација 	<ul style="list-style-type: none"> Тешко је постићи синергију у свим одељењима 	<ul style="list-style-type: none"> У већим и сложеним организацијама Актуелне у комплексним и неизвесним окружењима
Хибридна организација	<ul style="list-style-type: none"> Подстиче интеграцију различитих функција 	<ul style="list-style-type: none"> Извештавање по дивизијама и функцијама је отежано Тешко је утврдити одговорност за остварене резултате 	<ul style="list-style-type: none"> У већим и сложеним организацијама
Матрична организација	<ul style="list-style-type: none"> Ефикасна хоризонтална и вертикална координација активности Велика флексибилност и адаптибилност 	<ul style="list-style-type: none"> Конфликтне ситуације код подређених могу бити чешће него код других модела 	<ul style="list-style-type: none"> Најчешће у организацијама производног типа У специфичним областима као што су грађевинске организације и слично

них делова са одговарајућим правима и одговорностима, за које се резултат може планирати, пратити његово остварење и о томе извештавати за потребе разноврсних корисника информација.

Према томе, формирање рачуноводствених центара (подручја) одговорности зависи од:

- начина управљања врховног менаџмента и окружења пословног субјекта, односно формулисана стратегије пословног субјекта,
- величине и организационе структуре пословног субјекта, и
- способности рачуновођа и менаџера да у одговарајућој организационој структури правилно идентификују сврсисходна подручја одговорности (према: Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 50).

Диференцирање центара одговорности организације подразумева делегирање надлежности и одговорности према ужим организационим деловима, контролу пословања и правилно креирање мотивационе политике, у смислу подстицања ужих делова организације за остварење сопствених циљева кроз остварење циљева целине организације. То значи да је идентификација центара одговорности условљена степеном децентрализације организације.

Центри (подручја) одговорности представљају уже организационо-пословне делове организације. Њихове карактеристике су:

- располажу одређеним додељеним ресурсима;
- обављају планом предвиђене активности (задатке) додељене менаџеру, групи менаџера и другим запосленима (које изазивају трошкове);

- остварени задаци (у виду производа и услуга) могу представљати екстерни приход (од купаца на тржишту) и/или интерни приход (од продаје другим центрима одговорности унутар организације);
- њихово пословање и остварени резултати се прате и контролишу;
- могу се формирати на нивоу једног или више радних места, на нивоу једног или више погона, на нивоу одељења, департмана, дивизија, фабрика, па чак и целе организације. Одељења, департмани, сектори, дивизије су појмови који се често користе као синоними, иако то нису. Дивизије се могу поистоветити са профитним и инвестиционим центрима, у зависности од њихове величине и степена додељене одговорности (према: Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 33). Напомињемо, такође, да се дивизије не могу увек поистоветити са децентрализованим организационим јединицама, мада сам процес дивизионализације може поспешити децентрализацију у пословном субјекту.

Према финансијској одговорности и степену менаџерских овлашћења (према: Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 49), рачуноводствени центри (подручја) одговорности називају се и стратешким пословним јединицама (према: Блохер и други (Blocher et al), *Cost Management – A Strategic Emphasis*, 2010, 807) и класификују се на:

- 1) трошковне центре или центре стандардних трошкова,

Илустрација бр. 4 - Функције центара одговорности

Центри одговорности	Хијерархијски ниво управљања и одлучивања	Функција центра одговорности
1) Трошковни центар	На нижим нивоима управљања и одлучивања у организацији	Контрола и извештавање о трошковима учинака
2) Приходни центар		Контрола прихода оствареног реализацијом учинака, али без одговорности за трошкове које су ти учинци изазвали
3) Центар буџетираних (дискреционих) расхода		Контрола насталих трошкова у оквиру утврђеног буџета (углавном непроизводни карактер)
4) Добитни центар	На вишим нивоима управљања и одлучивања у организацији	Контрола профитабилности центра
5) Инвестициони центар		Контрола профитабилности центра и ангажованих средстава (инвестиција) у центру

- 2) приходне центре,
- 3) центре буџетираних расхода или дискреционе центре расхода,
- 4) профитне (добитне) центре и
- 5) инвестиционе (имовинске) центре.

Трошковни центри имају финансијску одговорност за контролу и извештавање о трошковима. Приходни центри представљају подручја одговорности за приход остварен реализацијом учинака, али не сnose одговорност за трошкове које су ти учинци изазвали. Центри буџетираних расхода сnose одговорност за трошкове настале у оквиру утврђеног буџета и најчешће су центри буџетираних расхода непроизводне функције предузећа. Добитни центри – подручја одговорности за добит, имају одговорност за контролу прихода и трошкова, односно извештавају о профитабилности центра одговорности. Инвестициони центри су одговорни не само за профитабилност, већ и за ангажована средства (улагања у имовину – инвестиције), односно успешност инвестиционих центара мери се стопом приноса на ангажовани капитал.

3. Обележја трошковних, приходних и центара буџетираних расхода

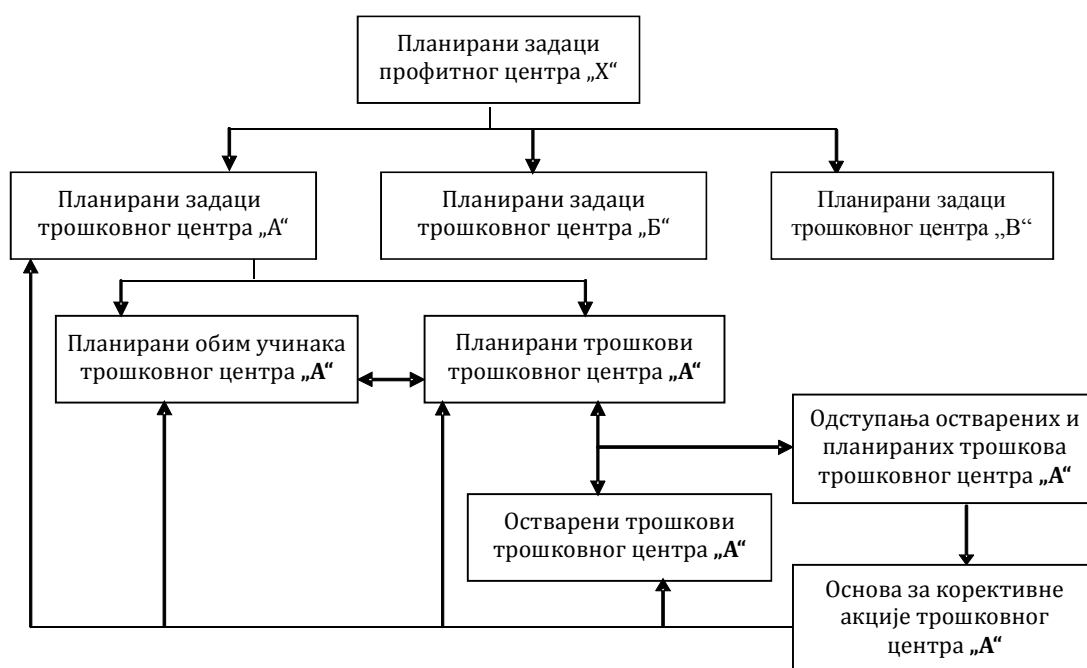
Менаџери на нижим управљачким нивоима у организацији су, најчешће, одговорни за функ-

ционисање трошковних, приходних и центара буџетираних расхода.

Трошковни центри имају финансијску одговорност за праћење, контролу и извештавање о трошковима. То су основне организационе јединице пословног субјекта које се идентификују на најнижим хијерархијским нивоима управљачке структуре. „Оваква подручја или центри формирају се у оквиру функције производње и могу обухватати мали скуп хомогених машина, целу производну линију или читаво производно одељење“ (Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 55). Понекад трошковни центри могу остваривати и приходе, али ти приходи нису ефикасно мерљиви или нису под контролом менаџера центра (према: Рејборн, Кини, *Cost Accounting – Foundations and Evolutions*, 2009, 467)

У трошковним центрима планира се, прати и извештава о трошковима, односно о цени коштања. То значи да су трошкови и улазна и излазна величина мере успеха овог подручја одговорности. У складу са тим, успех трошковог центра и менаџера трошковог центра мери се кроз економичност или некономичност рада, односно кроз економично трошење улазних величина - инпута. Трошковни центри треба да пруже најбољи квалитет производа или услуга уз најниже остварене трошкове. Циљ праћења и извештавања у трошковним центрима је остварење мини-

Илустрација бр. 5 Планирање трошкова и утврђивање одступања на нивоу трошковог центра (у фокусу трошковни центар „А“ профитног центра „Х“)

малних укупних трошкова и максималних укупних учинака али не по цену пада квалитета производа или услуга или непоштовања уговорених рокова.

У обрачуну трошкова и резултата по трошковним центрима посебно је значајно утврђивање позитивних или негативних одступања стварних трошкова у односу на планиране, односно стандардне трошкове производње, за остварени обим учинака и за одговарајући обрачунски период. (према Гајић, *Управљачко рачуноводство*, 2014, 82-83)

Менаџери трошковног центра се терете за одступања која су под њиховом одговорношћу (контролом), односно за одступања контролабилних трошкова. Менаџери трошковног центра често се терете само за негативна одступања. Међутим, врховни менаџмент би требало да истражи и позитивна и негативна одступања уколико су изван граница прихватљивих девијација.

Предуслов обрачуна резултата трошковних центара у виду одступања је могућност планирања задатака и трошкова и праћења њиховог остварења. Задаци се прво планирају за основну делатност, а потом за помоћно-производну делатност. Планирање трошкова на нивоу трошковних центара подразумева планирање примарних и секундарних трошкова и њихово обједињавање да би се утврдила планска калкулација укупних трошкова и планска цена коштања учинака сваког трошковног центра. Специфичност ових трошкова у процесу планирања огледа се у томе што се примарни трошкови могу планирати истовремено за све трошковне центре на основу планираних активности (задатака). Секундарни трошкови прво се планирају на нивоу трошковних центара помоћно-производне делатности, да би се потом, кроз међусобне обрачунае, усмерили у правцу учинака основне, и евентуално споредне производне делатности као коначних носилаца трошкова али и прихода, односно резултата. Планирање секундарних трошкова зависи од међуодноса условљености и зависности организационих делова у својству трошковних центара, и за њихово утврђивање користе се одговарајући методолошки поступци, методе планирања трошкова по трошковним центрима.

У уској вези са трошковним центрима су и центри одговорности за буџетиране расходе. Подела на трошковне центре и на центре буџетираних расхода почива на излазно-оријентисаном и улазно-оријентисаном приступу, односно на разликовању пројектованих трошкова (енг. *engineered costs*) и опционих трошкова (енг. *discretionary*

costs). (према Блохер и други, *Cost Management – A Strategic Emphasis*, 2010, 809-810). Центрима трошкова одговара излазно-оријентисани приступ када је фокус на крају периода који се посматра и када се врши евалуација, углавном, варијабилних трошкова који су у кратком року контролабилни и стога „пројектовани“ (*engineered*) трошкови. Улазно-оријентисан приступ, наиме, одговара центрима буџетираних расхода и подразумева да се посматрају углавном фиксни неконтролабилни трошкови у кратком року који се предвиђају (буџетирају) на почетку периода на који се односе. Фокус је на почетку периода планирања за очекиване трошкове – то су опциони трошкови (називају се и дискреционим трошковима).

Центри буџетираних (дискреционих) расхода сnose одговорност за настале трошкове у оквиру утврђеног буџета. Обухватају најчешће одређене непроизводне функције пословног субјекта као што су истраживање и развој, услуге информативне подршке, финансије, рачуноводство, управљање људским ресурсима и слично. То су функције које подржавају производњу или пружање услуга, или су подручја са специфичним пословима подређени управљачком врху. Иако се за ова подручја трошкови планирају, одступање које би показало разлике између буџетираних и остварених трошкова није сасвим поуздано средство контроле центара буџетираних расхода, јер не показује стварну успешност функционисања центра. Разлог је у чињеници да учинак непроизводног функционалног подручја није мерљив. Да би се поменути недостатак превазишао користе се друга мерила успешности, као што су на пример:

- услуге професионалних познавалаца (меродавних стручњака) за мерење квалитета услуга у посматраном центру одговорности,
- допунске технике повећања ефикасности као нпр. управљање путем циљева које може обухватати и нефинансијска мерила остварења и непосредно комуницирање управљачког врха са менаџерима ових центара. (према Рејборн, Кини, *Cost Accounting – Foundations and Evolutions*, 2009, 598-600 и Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 63-65).

Приходни центри представљају подручја одговорности за приход остварен реализацијом учинака, али не сnose одговорност за трошкове које су ти учинци изазвали. Ипак, у пракси, менаџери су често одговорни за део трошкова који је настао у центру прихода за који су они одговорни и овакви центри одговорности се називају

„приходни и трошковно ограничени центри“. (према Рејборн, Кини, *Cost Accounting – Foundations and Evolutions*, 2009, 468). Да би се могла мерити успешност центра прихода, потребни су следећи подаци: планиране и продате количине производа, планиране и остварене продајне цене, планирани и остварени приход, одобрени трговачки попусти (разни облици рабата), одобрени финансијски попусти (каса сконто), стопа инфлације и друго. Остварени приход се упоређује са планираним (буџетираним) приходом за потребе мерења успешности центра прихода. Да би таква компарација била могућа, остварени приход се мора посматрати као производ продајне цене и обима продаје. Одступање у укупном приходу се, у основи, може посматрати као:

- 1) Одступање у продајној цени – које показује како се промена у продајној цени одразила на одступање у приходу; и
- 2) Одступање у обиму продаје – које показује како се промена обима продаје одразила на одступање у приходу.

Успешност менаџера приходног центра се може мерити кроз утврђену разлику (одступање) између:

- планираног и оствареног физичког обима продаје,
- планираног и оствареног бруто прихода,
- планиране и остварене нето реализације и слично.

Извештавању и тумачењу извештаја о успешности приходног центра треба приступити са обазривошћу, јер успешност може зависити од промена у производном асортиману, од флукуације цена, од одобреног превисоког рабата или касе сконта, од одређених промотивних активности, од додатних услуга за купца и друго.

4. Обележја профитних и инвестиционих центара

Менаџери на вишим управљачким нивоима у организацији су, најчешће, одговорни за функционисање профитних и инвестиционих центара.

Профитни (добитни) центри су подручја одговорности за остварене приходе и трошкове који су повезани са остваривањем тих прихода. Код профитног центра мора постојати одговорност, поред профитабилности, за квалитет остварених учинака уз економично трошење улазних величина – инпута уз остварење задовољства купаца. Менаџер профитног центра је релативно самосталан у остваривању циља – мак-

симализације добитка, односно поједностављено, у остваривању максималног прихода уз минималне расходе. Одговорност менаџера профитног центра, углавном, већа је од одговорности менаџера трошковних и приходних центара. Често се у оквиру једног идентификованог профитног центра организују трошковни и приходни центри као саставни делови профитног центра. Тако се у профитном центру доносе одлуке који се производи (услуге) производе (пружају), начин производње производа (пружања услуга), ниво њиховог квалитета, цена, рокови и начин испоруке и продаје и слично. Међутим, формирање профитних центара не мора нужно значити и већи степен децентрализације. Ако менаџери профитних центара неке организације морају имати одобрење врховног менаџмента за спровођење пословних одлука које су донели а тичу се профитног центра, то може значити да су профитни центри те организације у мањем степену децентрализовани него трошковни центри у некој другој организацији. (према Хорнгрен и други (Hornngren et al), *Introduction to Management Accounting*, 2011, 407). Оно о чему се у профитном центру не може одлучивати јесте ниво улагања капитала, односно инвестиције у имовину. Према томе, за профитни центар је карактеристично да прати и контролише набавку инпута и пласирање аутпута. Да би се профитни центар организационо успоставио морају бити испуњени одговарајући услови (према: Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 72-73), као што су:

- 1) остваривање довољне критичне масе директних прихода и расхода како би контрола путем резултата била могућа;
- 2) адекватан ниво овлашћења менаџера да би могли предузимати активности које утичу на резултат;
- 3) извесна аутономија центра у погледу набавке и продаје,
- 4) прецизно дефинисани односи између центара одговорности како би се разграничила овлашћења и одговорности унутар пословног субјекта; и
- 5) контрола успешности профитних центара и менаџера профитних центара од стране управљачког врха.

Профитни центри, у основи, треба да омогуће да се управљачки процеси на нивоу ужих организационих делова, али и целине организације, унапреде, односно да буду у функцији пла-

нирања, контроле, организовања, комуникације и мотивације.

Корак даље у унапређењу децентрализованих организационих структура и побољшања ефикасности мерења перформанси ужих организационих делова и организације у целини, јесте формирање инвестиционих центара. Инвестициони центри су уже организационе јединице на највишем хијерархијском нивоу у организацији. Такође, у складу са тим, то су делови организације са највећим овлашћењима и одговорностима.

Инвестициони центри су одговорни не само за профитабилност центра одговорности, већ и за ангажована средства (улагања у имовину – инвестиције), односно, успешност инвестиционих центара мери се стопом приноса на ангажовани капитал. Улагања у имовину се на нивоу инвестиционог центра, углавном, огледају у прибављању краткорочних и дугорочних кредита, узимању сталних средстава у закуп, прибављању средстава путем лизинга и слично.

Формирање инвестиционих центара подразумева испуњење следећих услова (према: Малинић, *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, 1999, 75):

- 1) испуњење свих услова неопходних за формирање профитних центара;
- 2) додела ангажованих средстава и расхода финансирања који се односе на инвестициони центар;
- 3) контрола путем стопе приноса на ангажовани капитал;
- 4) аутономија менаџера центра у смислу одлучивања о профитабилности и улагањима; и
- 5) управљачки врх контролише успешност инвестиционих центара и менаџера инвестиционих центара путем стопе приноса.

У оквиру инвестиционих центара могу се формирати хијерархијски нижи центри одговорности – профитни центри, а често се појављују и функције подршке као истраживачко-развојна и

Илустрација бр. 6 - Предности и недостаци формирања профитних и инвестиционих центара

Профитни и инвестициони центри	
Предности	Недостаци
Смањује се оптерећење централне управе јер не доноси оперативне одлуке, нити координира текућим операцијама	Неслагање између профитних или инвестиционих центара у смислу договора око трансфера и цена или распореда расхода и прихода остварених заједничким напорима
Доносе се квалитетније оперативне, текуће одлуке	Постоји могућност сагледавања искључиво пословних одлука с аспекта краткорочног пословног одлучивања
Скраћује се време неопходно за пословно одлучивање	Повећавају се трошкови, као што су трошкови промотивних активности, обуке, рекламација и слично
Повећава се специјализација менаџера и центра	
Подстиче се мотивација	Јавља се нездрава конкуренција унутар организације која отежава кретање информација, знања, искуства и нових идеја
Подстиче се стицање и ширење информација, знања и искуства	
Подстиче се стицање конкурентских предности и олакшава „борба“ са конкуренцијом	Остварење високе добити у профитном или инвестиционом центру не мора значити повећање добитка организације
Побољшавање односа са добављачима и купцима	Формирање и функционисање центра може изазвати неоправдане трошкове
Олакшава се постизање циљева пословног субјекта, остваривањем циљева профитног и инвестиционог центра	Менаџери профитних и инвестиционих центара могу тежити испуњењу циљева који се разликују од циљева целине организације

финансијска функција и друго (које функционишу нпр. у оквиру центара буџетираних расхода).

Идентификовање и функционисање профитних и инвестиционих центара има предности и мане, као што је представљено Илустрацијом бр. 6, али суштински ови центри су предуслов ефикасног и ефективног функционисања пословних субјеката у савременим условима пословања, а нарочито великих националних и међунационалних организација.

За инвестиционе и профитне центре од пресудног значаја је организација рачуноводства, нарочито управљачког рачуноводства са обрачуном трошкова, и рачуноводства одговорности, кроз адекватно изграђен рачуноводствени информациони систем. Рачуноводствено извештавање по центрима одговорности захтева значајну информативну и управљачку подршку кроз основне инструменте организације рачуноводства: контни оквир, пословне књиге, средства за обраду података и рачуноводствену документацију. На основу рачуноводствене евиденције и обрачуна трошкова могу се састављати и презентовати финансијски извештаји прилагођени информативним потребама профитних и инвестиционих центара и њихових менаџера. Поред основних финансијских извештаја, као што је биланс успеха који се саставља за потребе мерења профитабилности профитних и инвестиционих центара, и биланс стања који је основа за праћење уложених средстава у инвестиционом центру, управљачко рачуноводство обезбеђује и друге пратеће извештаје о успешности свих центара одговорности и на основу података којима располаже обезбеђује мерење и исказивање различитих перформанси центара одговорности и њихових менаџера.

Састављање квалитетних финансијских извештаја по центрима одговорности, као што је речено, захтева изградњу ефикасног система рачуноводственог извештавања, који треба да, уз уважавање савремених метода, поступака и техника, обезбеди извештаје различите по форми, садржини и временској динамици примерено разноврсним потребама пословног одлучивања. „Потреба за извештавањем по организационим деловима предузећа као подручјима одговорности произилази из недовољности, глобалног и историјског исказа резултата у званичним финансијским извештајима у односу на управљачке информативне захтеве. Осим тога, званични извештаји презентују резултат за сувише дуг период, што ускраћује могућност управљачкој структури предузећа да благовремено делује, тј. да позитивна кретања подстакне, а у ситуацији

негативних кретања у пословању, мерама и акцијама допринесе свођењу кретања у границе нормале, односно у планиране оквире“ (Гајић, *Управљачко рачуноводство*, 2014, 20). Због тога су интерним и екстерним корисницима информација потребни рачуноводствени извештаји по ужим организационим деловима, центрима одговорности пословног субјекта, који су аналитички развијени на компоненте и елементе резултата и имовине из биланса стања и биланса успеха. „На тај начин је менаџерима ужих организационих делова, али и управи пословног субјекта омогућено учовање проблема, њихова анализа, утврђивање узрока и одабир најприхватљивијих решења, и уопште боље разумевање резултата прошлости, оцена ризика и резултата пословања као целине, али и појединих делова, као и предузимање управљачких активности за будућност“ (Гајић, Медвед, *Functions and Importance of Segment Reporting in an Agricultural Company*, 2009, 624.)

Закључак

Рашчлањавање пословног субјекта (организације) подразумева процес утврђивања ужих организационих делова организације, а омогућава га дивизионализација и/или децентрализација. У процесу дефинисања организационих делова у својству рачуноводствених подручја одговорности истиче се значај менаџмент приступа, који се огледа у томе да приступ примењен за дефинисање сегмената за интерно и екстерно извештавање буде идентичан. Према томе, суштина је у начину рашчлањавања пословног субјекта за потребе пословног одлучивања и извештавања, а све са циљем остварења планираног резултата делова и целине привредног субјекта. При томе, долази до изражаја рачуноводство одговорности као систем планирања и мерења перформанси сегмената пословања са циљем децентрализованог управљања предузећем. У том систему, менаџмент организационог дела, подручја одговорности преузима одговорност за остваривање планираног финансијског резултата сегмента пословања, којим управља у складу са хијерархијским положајем и могућношћу контроле. Организационе јединице се претварају у центре одговорности и као могући наводе се: трошковни центри, приходни центри, центри буџетираних расхода, профитни центри и инвестициони центри.

Модел организационе структуре тесно су повезани са управљачком структуром организације и процесом пословног одлучивања у организацији, а самим тим и са децентрализацијом

овлашћења и одговорности. Децентрализована организациона структура успешније повезује управљачке активности и рачуноводствено-информациону базу са циљем остварења постављених циљева организације и повећава брзину и квалитет одлука менаџмента, нарочито у великим организацијама које послују на ширем географском подручју. Са тим у вези значајно је истаћи да се децентрализација веома често поистовећује са дивизионализацијом, иако нису у питању процеси који се могу увек изједначити. Ипак, процес дивизионализације често поспешује децентрализацију у организацији.

Формирани организациони делови су релативно самостални, производно-тржишно специфични ужи делови пословног субјекта, који директно зависе од успостављене организационе структуре пословног субјекта у целини. По ужим организационим деловима омогућено је финансијско-рачуноводствено евидентирање и извештавање, мерење перформанси и контрола, са сврхом остваривања њихових циљева, и коначно и циљева целине организације.

Идентификовање рачуноводствених подручја (центра) одговорности не мора бити потпуно у складу са формираним ужим деловима организационе структуре. Могуће је да у оквиру једног организационог дела функционише више центара (подручја) одговорности (нпр. производни сектор који има више трошковних центара) или да је потребно више организационих делова да би се формирао један рачуноводствени центар одговорности (нпр. више филијала или сектора, или чак једно предузеће у целини, може да чини један инвестициони центар) и слично.

За центре одговорности планирају се, у складу са правима, одговорностима и надлежностима, приходи, расходи, проистекли резултат и о томе се извештава. Из тих разлога, од изузетног значаја је правилно дефинисање центара одговорности, што подразумева њихово јасно разграничење и јасно разграничење надлежности менаџмента по подручјима одговорности. Само у таквим околностима менаџмент центра одговорности, али и сви запослени, могу бити одговорни за остварени успех или неуспех и извештаји по том основу могу представљати полазиште мотивисања истих. Мотивисаност менаџерске структуре и свих запослених представља основ успеха делова и целине организације. Адекватно идентификовање центара одговорности претпоставка је ефикасног функционисања политике мотивације и стимулативног награђивања. Коначно, у савременим условима пословања идентификовање центара одговорности је осно-

ва буџетирања и реалног мерења перформанси центара одговорности и успешности њиховог менаџмента.

Литература

Књиге, монографије:

1. Blocher E., Stout D., Cokins G. (2010) *Cost Management – A Strategic Emphasis*, 5th edition, New York, McGraw-Hill
2. Боуман К., (2003) *Стратегија у пракси*, превод, Прометеј, Нови Сад
3. Гајић Љ. (2014) *Управљачко рачуноводство*, Суботица, Економски факултет
4. Garrison R., Noreen E., Brewer P. (2006) *Managerial Accounting*, 11th edition, New York, McGraw-Hill Irwin
5. Doupnik T., Perera H. (2012) *International Accounting*, 3rd edition, New York, McGraw-Hill
6. Horngren C., Sundem G., Stratton W., Burgstahler D., Schatzberg J. (2011) *Introduction to Management Accounting*, 15th edition, Pearson Education Limited
7. Малинић Д. (1999) *Дивизионално рачуноводство – Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима*, Београд, Економски факултет
8. Nobes C., Parker R. (2010) *Comparative International Accounting*, 11th edition, Prentice Hall
9. Noreen E., Brewer P., Garrison R. (2011) *Managerial Accounting for Managers*, New York, McGraw-Hill/Irwin
10. Raiborn C., Kinney M., (2009) *Cost Accounting – Foundations and Evolutions*, 7th edition, South-Western Cengage Learning
11. Roberts C., Weetman P., Gordon P. (2002) *International Financial Accounting*, 2nd edition, Prentice Hall

Чланци у часописима, зборницима радова:

12. Гајић Љ. (2005) „Функције извештавања о остварењима добитних центара“, *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 14, Суботица, Економски факултет, стр. 193-200.
13. Гајић Љ., Медвед И., (2006) „Планирање и обрачун успеха пословања трошковних центара“, *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 15, Суботица, Економски факултет, стр. 48-57

14. Гајић Љ., Медвед И., (2008) „Сегментно финансијско извештавање и децентрализиција у пољопривредном предузећу“, *Трактори и погонске машине*, вол. 13, бр. 2, Нови Сад, ЈУМТО, Пољопривредни факултет, стр. 79-85.
15. Гајић Љ., Медвед И., (2009) „Functions and Importance of Segment Reporting in an Agricultural Company“, *4th International Congress „Aspects and Vision of Applied Economics and Informatics“*, *Book of Proceedings*, University of Debrecen, Debrecen, Hungary, Faculty of Agricultural Economics and Rural Development, стр. 623-628.
16. Гајић Љ., Медвед И., (2010) „Financial segment reporting in the function of building a motivation and rewarding system“, *BEH - Business and Economic Horizons*, Vol. 2, Issue 2 Prague Development Center, стр. 67-74.
17. Гајић Љ., Медвед И., (2010) „Матрица кретања учинака у функцији међуобрачуна сегмената предузећа“, *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 24, Суботица, Економски факултет, стр. 145-154.
18. Гајић Љ., Медвед И., (2014) „Управљачко рачуноводство у функцији остварења конкурентске предности и напретка предузећа“, *IX конгрес рачуновођа и ревизора Црне Горе, Рачуноводствена професија у функцији стварања пословног амбијента за напредак предузећа и смањење кредитног ризика, Зборник радова*, Подгорица, Економски факултет и Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, стр. 31-47.
19. Медвед И., Милутиновић С. (2012) „Значај мерења финансијских перформанси у дивизијама“, *Анали Економског факултета у Суботици*, бр. 27, Суботица, Економски факултет, стр. 83-94.

Извори са интернета:

20. Drury C., EL-Shishini H., Research Report, „Divisional Performance Measurement: An Examination of the Potential Explanatory Factors“, CIMA, mart 2005.,
http://www.cimaglobal.com/Documents/Thought_leadership_docs/tech_resrep_divisional_performance_measurement_2005.pdf, (22.03.2014.)
21. Hansen Don R., Mowen Maryanne M., „Managerial Accounting“, Cengage Learning, 2007, електронско издање,
http://ilubis.files.wordpress.com/2008/05/managerial-accounting_8e_hansen-ebook.pdf, (15.03.2014.)
22. Richardson Hettie A., Vandenberg Robert J., Blum Terry C., Roman Paul M., „Does Decentralization Make a Difference for the Organization? An Examination of the Boundary Conditions Circumscribing Decentralized Decision-Making and Organizational Financial Performance“, *Journal of Management*, Vol. 28, No. 2, 2002., стр. 217-244,
<http://jom.sagepub.com/content/28/2/217>, (16.03.2014.)

Електронски Водич кроз пословање

Систематизована електронска збирка закона, подзаконских аката и других прописа, правних мишљења и модела уговора неопходних за савремено пословање.

CD садржи преко 10.000 прописа, модела уговора у привреди и мишљења министарстава. Претплатницима се квартално доставља CD са ажурираним прописима. Могућност ажурирања преко интернета.

мр Станислав
МИТРОВИЋ*

Квантитативни приступ процени ризика ревизије

Резиме: У овом чланку размотрени су теоријско-методолошки аспекти квантитативног приступа процени ризика ревизије. Аутор се бави анализом актуелног стања метода за процену ризика ревизије и њихових компонената. Посебна пажња је посвећена разради конкретних предлога за модернизацију постојећих емпиријских модела за процену инхерентног и контролног ризика ревизије. Кључни део предложеног алгоритма, који има велики потенцијал за повећање објективности процене ризика ревизије привредног субјекта, односи се на дефинисање коефицијента веродостојности (поузданости) добијених резултата чији математички модел је, такође, детаљно образложен у овом раду.

Кључне речи: ревизија, ризик ревизије, модел за процену ризика ревизије, коефицијент веродостојности.

1. Увод

Теорија ризика чије су основне компоненте разрађене у периоду `80-их и почетком `90-их, по мишљењу многих истраживача, остала је до данашњих дана једна од најпроблематичнијих области у ревизији. Ова ситуација везана је за чињеницу да су многи стручњаци наставили да на различите начине тумаче термин „ризик“ у различитим специјализованим областима и научним правцима, што се на одговарајући начин одражава на одређивање методолошких приступа његовом мерењу. Ревизорска делатност у датом случају не представља изузетак.

Концепт ревизије је након усвајања Међународних стандарда ревизије (ISA) значајно проширен и није више ограничен само на проверу

рачуноводствене евиденције и пореске пријаве ревизионог субјекта. Ревизија је постала мултипрофилска активност и она данас обухвата анализу финансијске делатности, проучавање система интерне контроле, проучавање законодавног окружења предузећа, процену могућности субјекта да послује у континуитету, анализу ризика и њиховог утицаја на финансијско извештавање итд. Овакво ширење је изазвало потребу за непрекидним повећањем квалификација ревизора, стицањем и разменом нових знања и практичног искуства, за развојем нових методолошких алата у циљу откривања актуелних теоретских и практичних проблема и могућности њиховог решавања.

Без обзира на то што је основни циљ ревизије изражавање уверавања о поузданости финансиј-

*) „Таркет“ а.д., финансијски директор за Дивизију „Таркет Источна Европа“; Москва, Русија

ског извештаја субјекта, како показује међународна пракса, није могуће изразити било какво разумно уверавање о финансијском извештају без детаљне анализе активности субјекта ревизије и процене ризика, што представља саставни део рада ревизора. Истовремено треба истаћи чињеницу да ризик ревизије представља релативно нов облик ризика који је нераскидиво повезан са процесом ревизорске провере.

2. Методолошки приступи процени ризика ревизије у међународној пракси

У економском систему ризик ревизије представља финансијску категорију и анализира се као компонента предузетничког ризика. У претходно наведеном контексту треба истаћи чињеницу да су у методолошки план Међународних стандарда ревизије од 2004. године у праксу ревизорске делатности уведени и основни елементи приступа процени ризика. Приступ процени ризика ревизије последњих година је постао предмет посебне пажње организација као што су Савет за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) и Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања (IAASB). Приступ процени ризика везан је за обновљену концепцију ризика ревизије, која обухвата следеће најважније аспекте:

- Одређивање ризика ревизије (погл. ISA 200 "Objective and general principles governing an audit of financial statements");
- Процену на основу нових приступа анализи система интерне контроле организације у којој се врши ревизија, у оквирима процене ризика материјално значајних погрешних исказа (погл. ISA 315 "Understanding the Entity and Its Environment and Assessing the Risks of Material Misstatement");
- Примену процењених ризика приликом одређивања врсте, рокова и обима ревизорских процедура (погл. ISA 330 "The Auditor's Procedures in Response to Assessed Risks").

На тај начин задатак ревизора приликом спровођења процене ризика ревизије састоји се у добијању разумног уверења да финансијски извештај не садржи никакве материјално значајне погрешне исказе проузроковане преварама или грешкама. Реализација овог задатка садржи три основне етапе:

- процену ризика од материјално значајних погрешних исказа у финансијском извештају;
- израду и реализацију додатних процедура ревизије као одговор на процењене ризике, које смањују ризике материјално значајних по-

грешних исказа у финансијском извештају до прихватљиво ниског нивоа;

- давање формулисаног извештаја ревизора заснованог на резултатима ревизије.

Ослањајући се на одредбе ISA (ISA 315, ISA 330), могуће је закључити да ревизија ризика директно зависи од ризика материјално значајних погрешних исказа у финансијском извештају. Ризик ревизије се у међународној пракси у већини случајева тумачи као ризик да ревизор изрази безусловно позитивно мишљење о финансијском извештају који садржи материјално значајне погрешне исказе. Ипак, на основу одредби ISA (ISA 200, 220, 315, ISA 330), може се закључити да ризик ревизије директно зависи такође и од ризика да ревизор не открије такве материјално значајне погрешне исказе (ризик неоткривања). На основу радова више истраживача схватили смо да је ризик ревизије потребно тумачити знатно шире ? као вероватноћу да финансијски извештај економског субјекта садржи неоткривене материјално значајне погрешне исказе и (или) искривљења после потврде његове тачности или признања да он садржи материјално значајне погрешне исказе, када у ствари таквих погрешних исказа у финансијском извештају нема.

Ризик ревизије настаје, пре свега, због ограничења која од почетка прате цео процес ревизије. Имајући у виду чињеницу да тај ризик није могуће потпуно отклонити, процена ризика ревизије разматра се као обавезна мера приликом извођења ревизорске провере. Захтеви за процену ризика ревизије и његових компонената, као што је већ наведено, дефинисани су Међународним стандардима ревизије (ISA). Посебан суштински захтев односи се на потребу за разрадом ревизорских процедура које снижавају ризик ревизије до прихватљивог нивоа (ISA 200). Међутим, треба приметити да квантитативна вредност минималног прага ризика том приликом није ни нормативно, нити методолошки одређена.

Уопштавајући захтеве ISA у односу на компоненте ризика ревизије, њихова структура може се представити на следећи начин:

- Ризик од материјално значајног погрешног исказа:
- инхерентни (интерни) ризик привредног субјекта,
- ризик средстава интерне контроле;
- Ризик од неоткривања (детекциони ризик).

Ризик материјално значајног погрешног исказа обухвата две компоненте: интерни ризик и

ризик средстава контроле. Интерни ризик представља субјективни ниво ризика који одражава све укупне утврђене ризике који доводе до материјално значајног погрешног исказа код финансијског извештаја субјекта чија провера се врши. Подразумева се да је интерни ризик везан за околности и догађаје настале пре провере интерне контроле.

Ризик средстава интерне контроле представља субјективну процену ревизора о ефикасности система интерне контроле клијента са аспекта њене способности да спречава или открива грешке.

Ризик од неоткривања одређује се као вероватноћа да ревизорске процедуре, које ревизор примењује у току провере, не дозволе да се открију реално постојеће грешке, које имају суштински карактер, појединачно или збирно.

У претходно наведеном контексту треба уважити чињеницу да је један од суштинских и контроверзних задатака савремене науке приликом одређивања дозвољеног ризика ревизије усавршавање методолошког апарата у овој области и његова практична примена: ради се, пре свега, о развоју методологије и модела процене ризика ревизије и његових компонената, а затим о одређивању карактера, временских оквира и обима ревизорских процедура, заснованих на процени наведеног ризика. Општа матрица ревизијског ризика коју примењују све ревизорске фирме широм света изгледа овако:

$$R = IR \times CR \times DR$$

где су:

R – ризик ревизије (Audit risk);

IR – неодвојиви интерни ризик привредног субјекта (инхерентни ризик (Inherent risk));

CR – ризик контроле (Control risk);

DR – ризик од неоткривања (Detection risk).

Познати су такође и други методолошки модели који омогућавају да се на њиховој основи врши процена компонената ризика ревизије. На пример, мултипликативни модел:

$$P = I - (1 - I) \times (1 - C) \times (1 - R),$$

где су:

P – ниво поузданости да не постоји грешка у рачуну;

I – ниво поузданости да не постоји грешка у рачуноводству;

C – ниво поузданости да не постоји грешка у систему контроле;

R – ниво поузданости да не постоји грешка приликом примене ревизорских процедура.

А такође изведени модел у коме се вредности I, C, R замењују одговарајућим коефицијентима:

$$P = I + C + R.$$

У овом случају сваком нивоу поузданости одговара раније одређени коефицијент. Погодност изведеног модела који комбинује истовремено квалитативни и квантитативни приступ процени ризика састоји се у једноставности израчунавања ризика неоткривања грешака (ризика неефикасности ревизорских процедура) према раније утврђеним нивоима интерног ризика привредног субјекта и контроле. Ревизор унапред задаје вредност коефицијената I и C, који не зависе од њега, бира укупан ниво поузданости провере и израчунава ризик ревизорске провере као разлику ризика: $R = P - I - C$.

Најједноставнија анализа овог модела јасно показује да ризик од неоткривања представља јединствену компоненту која настаје и израчунава се као резултат рада који је непосредно обавио ревизор. Интерни ризик и ризик средстава контроле представљају ризике ревизије предузећа. На тај начин може се извести закључак да ризик од неоткривања (детекције) фактички представља показатељ ефикасности и квалитета рада ревизора и зависи од читавог низа фактора као што су: начин извршења конкретне ревизорске провере; репрезентативност узорка; примена потребних и довољних ревизорских процедура; квалификација ревизора; понављање провере; обим узорка и других фактора.

3. Практичне методе за идентификацију ризика ревизије

И поред чињенице да Међународни стандарди ревизије предлажу разматрање интерног ризика и ризика средстава контроле као “ризика материјално значајног погрешног исказа” (ISA 200, ISA 320), ревизор може извршити процену интерног ризика и ризика средстава контроле посебно или заједно, у зависности од методологије која се примењује, технике спровођења ревизије и других практичних разлога. Процена ризика материјално значајног погрешног исказа може бити како квантитативна (на пример, у процентима), тако и квалитативна.

За разлику од ризика неоткривања, интерни ризик привредног субјекта и ризик контроле ревизор процењује као резултат проучавања степена утицаја различитих фактора. Резултати извршене провере за претходни период такође могу постати још један сегмент за процену ин-

терног ризика привредног субјекта, пошто је постојање системских грешака и њихово неотклањање, чак и уколико их открију ревизори, прилично типичан случај у пракси. Као додатни извор за процену ризика могу да послуже и резултати поступка самооцењивања компаније (self-assessment). За одређивање интерног ризика привредног субјекта потребно је узети у обзир квалификацију ревизора, његово искуство за вршење ревизије у датој области, искуство за проверу сличног финансијског промета, постојање искуства у провери ускоспецијализованих послова и др. Такође је потребно проценити организациону и управљачку структуру предузећа, увођење нових облика обрачуна, измене рачуноводствених политика, као и друге важне позиције, које ревизор треба да укључи у анализу. Потребно је посебно истаћи да приликом селектоване провере број позиција које се проверавају не може бити приоритетан и мора бити разумно ограничен, пошто у супротном случају ревизорска провера захтева продужење времена и ангажовање додатног броја ревизора.

У пракси ревизор не може бити потпуно сигуран у правилност извештаја, због чега се ризик ревизије увек налази између 0 и 1 (или 0 и 100%). Говорећи директно о приступу процени ризика ревизије треба истаћи две основне методе у овој области – методу на основу процене (интуитивна) и квантитативну методу.

Метода на основу процене (интуитивна) се састоји у томе да ревизори, полазећи од сопственог искуства и знања клијента, одређују ризик ревизије на основу извештаја у целини или посебних група операција, као висок, вероватан и мало вероватан (висок, низак, средњи) и користе ову процену при планирању ревизије. С друге стране, квантитативна (обрачунска) метода претпоставља нумерички (математички) израз ризика ревизије. Признајући валидност постојања ове методе, приметимо да Међународни стандарди ревизије, ипак, не указују на потребу за изражавањем ризика ревизије и његових компоненти у нумеричком (квантитативном) облику. Због тога се у професионалној научној литератури води доста широка дискусија о сврсисходности и могућности примене квантитативне и методе процене приликом обрачуна ризика. Треба истаћи да се у земљама утемељивачима ревизије? САД и Великој Британији данас примењује метода процене, пошто се сматра да је приликом обрачуна ризика ревизије квантитативном методом вероватноћа погрешног исказа веома висока (Беати, 2002; Дејвис, 2001). Ипак, посматрајући термин “ризик”, треба истаћи да сам садржај овог термина, са теоријског и методо-

лошког аспекта, претпоставља квантитативну процену. Анализа историјских основа показује да се после чикашког економисте Ф. Најта (Најт, 1921) од 1921. године термин “ризик” почео најчешће користити у светској науци за означавање управо те неодређености, која се може измерити квантитативно, што се даље развијало у концепцији ризика ревизије, разрађеној у развијеним земљама (САД, Велика Британија) средином 80-их година XX века (Робертсон 1990; Аренс и други 1997, итд.).

Због тога, без обзира на широку распрострањеност методе процене приликом анализе интерног ризика привредног субјекта, према нашем мишљењу, резултат процене ризика изражен као високи, ниски и средњи ниво није довољан. Таква квалитативна процена потпуно искључује објективност. Недостатке процене ризика уз примену интуитивног метода, тј. као „ниског”, „средњег” и „високог”, представљају:

- 1) субјективни карактер термина „низак”, „средњи” и „висок” (висок, вероватан, мало вероватан), који утиче на смањење објективности приликом процене ризика чак и у оквиру једне ревизорске организације,
- 2) неодређеност процене ризика,
- 3) потреба за додатним корекцијама ради примене у моделима ризика ревизије,
- 4) могућност намерне злоупотребе од стране ревизора, како би се „научно” основане насумичне провере свеле на минимум (на рачун процене интерног ризика привредног субјекта и контролног ризика као ниског).

Субјективност процене ризика везана је за различито поимање међу различитим ревизорима садржаја термина „ризик” и његових елемената. У условима када у међународним стандардима не постоји дефиниција који ризик се може сматрати „ниским”, који „средњим”, а који „високим”, коначна одлука о датом питању зависи од субјективног става конкретног ревизора. Из тог разлога, један исти ризик, тј. ризик према једном извештају (или сегменту) истог предузећа за исти период различити ревизори могу проценити различито. У вези с тим, сврсисходном се сматра примена тачније одређеног резултата процене, и то квантитативног (нумеричког), који обухвата не само величину ризика, него и вероватноћу његовог снижења или повећања, као и процену могућих последица. У том случају квантитативна процена ризика може се користити као етапа за прелазак на квалитативну процену.

4. Потенцијал квантитативног приступа у процени ризика ревизије

Конкретизујући образложени методолошки приступ приметимо да се у савременој ревизорској пракси одређивање нумеричких величина ризика ослања на две основне методе: методу експертских процена и методу специјалних тестова. За практичну процену нивоа интерног ризика привредног субјекта метода експертских процена често се примењује као основна, пошто је тачна процена утицаја фактора као што су мотиви понашања менаџмента предузећа, искуство и знање самог ревизора, искључиво индивидуални за сваку конкретну ревизију и не захтева толико обрачун, колико професионалну интуицију стручњака. Ипак, ми смо се у предложеном алгоритму определили за примену методе специјалних тестова као инструмента који треба да обезбеди што већу објективност у процени ризика. За нумеричку процену интерног ризика привредног субјекта предложимо следећу формулу која је модернизована и адаптирана на основу увођења допунског коефицијента веродостојности D_i :

$$IR = N_{(1)}/M_{(1)} \times P_{(1)} \times D_{(1)} + N_{(2)}/M_{(2)} \times P_{(2)} \times D_{(2)} + \dots + N_{(n)}/M_{(n)} \times P_{(n)} \times D_{(n)}$$

где су:

IR - неодојиви интерни ризик привредног субјекта, инхерентни ризик;

N_i - број негативних одговора на питања специјалног теста, по i -ом фактору;

M_i - укупан број питања у тесту;

P_i - тежина, која оцењује утицај i -ог фактора, коју приписује ревизор

$$(0 \leq P_i \leq 1; P_1 + P_2 + \dots + P_n = 1);$$

D_i - коефицијент веродостојности (поузданости) добијених одговора који одређује ревизор према i -ом фактору (на основу резултата добијених кроз додатно тестирање).

Кључни део предложеног алгоритма за нумеричку процену интерног ризика привредног субјекта који, према нашем мишљењу, има велики потенцијал за повећање објективности, односи се на допунско тестирање резултата добијених у оквиру поступка ревизије и дефинисање коефицијента веродостојности. Под резултатима, у овом контексту, могу да се подразумевају различите категорије информација, као што су: резултати добијени кроз већ споменути поступак самооцењивања, одговори испитаника на упитник

интерних контрола, резултати интервјуа и анкетања у оквиру поступка ревизије и др.

Основне препоруке којих би ревизор требало да се придржава приликом давања сопствене оцене (одговора на питање специјалног узоркованог теста) при спровођењу додатног тестирања резултата подразумевају следеће:

- одговор се даје на основу резултата детаљног тестирања пре него на основу поједностављене експертске процене;
- одговор треба да буде недвосмислен, документован и разумљив ширем кругу лица, укључујући и испитанике (нарочито ако испитаници и ревизор дају различите одговоре);
- у случају дилеме ревизор увек треба да изабере одговор који је конзервативнији (строжи) са аспекта могућности настајања посматраног ризика.

Имајући у виду наведене аспекте, за одређивање коефицијента веродостојности добијених одговора предложимо следећи математички модел (формулу):

$$D(i) = 1 - \left[\frac{\left| \sum_1^n ((N_{(i,n)AUDIT} - N_{(i,n)ORIGIN}) / M_{(i,n)}) \right|}{(n)} \right]$$

где су:

$D_{(i)}$ - коефицијент веродостојности (поузданости) добијених одговора у поступку ревизије који одређује ревизор према i -ом фактору ризика на основу резултата допунског тестирања.

$N_{(i,n)AUDIT}$ - број негативних одговора на питања специјалног узоркованог теста по i -ом фактору ризика које је дао ревизор у оквиру допунског тестирања у узорку n .

$N_{(i,n)ORIGIN}$ - број негативних одговора на питања специјалног узоркованог теста по i -ом фактору ризика који су добијени од испитаника (самооцењивање, упитник интерних контрола и др.) у поступку ревизије по узорку n .

$M_{(i,n)}$ - укупан број питања у оквиру тестирања по i -ом фактору ризика за узорак n .

$(-1 \leq (N_{(i,n)AUDIT} - N_{(i,n)ORIGIN}) \leq 1)$ - може да варира од -1 до $+1$.

$$(0 \leq \left| \sum_1^n ((N_{(i,n)AUDIT} - N_{(i,n)ORIGIN}) / M_{(i,n)}) \right| \leq 1)$$

увек се узима позитивна величина.

(n) - број узорака по i -ом фактору ризика у оквиру допунског тестирања.

Коефицијент веродостојности (поузданости) D_i добијених одговора који износи 1 означава да између средње оцене испитаника и ревизора не постоји разлика, и индицира високу поузданост добијених одговора. Коефицијент ве-

родостојности добијених одговора који износи 0 означава да се одговори испитаника и ревизора дијаметрално разликују и указује на врло озбиљне проблеме у организацији. За потребе извештавања може да се користи и процентуални израз добијеног резултата. Множењем са 100 (%) коефицијент веродостојности се претвара у проценат поузданости и може да износи од 0% до 100%. Већи проценат указује на виши ниво поузданости и обрнуто.

Интерни ризик привредног субјекта и ризик средстава контроле утврђују се за сваки део рачуна посебно и у оквирима једне исте ревизорске провере, па се ризици могу мењати од рачуна до рачуна. Системи интерне контроле могу, на пример, бити ефикаснији у односу на рачуне залиха, него у односу на рачуне основних средстава итд. Зато ће у зависности од ефикасности контролних момената по деловима рачуноводства бити различит и ризик контроле. Фактори који утичу на интерни ризик привредног субјекта такође се могу мењати у зависности од групе рачуна. Из тог разлога широку употребу у пракси, у процесу ревизорске провере, има пракса промене нивоа интерног ризика привредног субјекта у оквирима једне исте ревизорске провере.

Пошто су интерни ризик привредног субјекта и ризик контроле подвргнути промени по групама рачуна, у складу с тим ће се мењати и ризик откривања и потребан број ревизорских доказа у различитим сегментима ревизорске провере. Коефицијент поузданости може бити формиран и путем уношења специјалних питања у тестове, која омогућавају ревизору да формира мишљење о нивоу поузданости информације добијене од лица чија ревизија се врши. Увођење коефицијента поузданости може суштински утицати на резултат одређивања ризика ревизије. Ово може бити најочигледније демонстрирано приликом добијања „крајњих” резултата по i -ом фактору, када су сви одговори на питања позитивни. Појава непоузданости резултата теста и њихово одражавање у коефицијенту поузданости омогућава ревизорима да тачније одреде интерни ризик привредног субјекта и на тај начин тачније израчунају ризик од неоткривања.

Тестирање у циљу процене компоненти ризика ревизије је неопходно и веома важно. Ако ревизор у стадијуму упознавања са системом рачуна не приступи састављању тестова за неке факторе, онда ће морати да процени могуће последице важних ризика као максимално негативне ($N_i = M_i$), а укупна вредност тежине тих фактора не сме бити мања од 0,5, пошто се чак и у најповољнијим околностима интерни ризик привредног субјекта процењује у границама од

50% и достиже 100% уз постојање основаног очекивања појаве материјалних грешака.

За даљу елаборацију ове проблематике и увођење коефицијента веродостојности у одређивање ризика контроле сачињавају се анкете у циљу добијања тачних података који одражавају ниво система контроле и способност тог система да спречи и открије грешке у рачуну. Питања у анкетама морају бити састављена тако да се на њих може дати јасан одговор – или „да” или „не”. Сличне анкете обухватају десетине питања, од којих свако, као и сваки фактор интерног ризика привредног субјекта добија своју тежину P_i ($0 \leq P_i \leq 1$; $1 \leq i \leq n$; $P_1 + P_2 + \dots + P_n = 1$) у зависности од важности тог питања.

Позитивним одговорима на питања која одражавају постојање у систему интерне контроле потребне процедуре за контролу, приписује се вредност $K_i = 0$, а негативним $K_i = 1$ ($1 \leq i \leq n$; где је n – број питања). Такође, као и приликом израчунавања интерног ризика привредног субјекта у датом случају мора бити изведен коефицијент поузданости D_i добијених одговора, који износи 1 у случају веродостојности одговора и једнак 0 у супротном случају. Ипак, треба имати у виду да ако је, на пример, на питање K_4 добијен позитиван одговор, а $D_4=0$, да у том случају K_4 износи 1.

На тај начин контролни ризик може се проценити према следећој формули:

$$CR = K_1P_1D_1 + K_2P_2D_2 + \dots + K_nP_nD_n$$

Треба узети у обзир да је ризик контроле увек већи од нуле (вероватноћа суштинске грешке биће увек присутна, у супротном случају ревизија овог сегмента рачуна губи смисао), зато велики број позитивних одговора може указивати на недостатке саме припремљене анкете.

Закључак

Без обзира на широко распрострањену примену интуитивног метода за процену ризика ревизије, резултат процене изражен у виду високог, средњег и ниског нивоа није увек довољан. Примена квантитативне методе оцене ризика ревизије могла би значајно да елиминише субјективност која је својствена интуитивној методи због различитог разумевања од стране различитих ревизора садржаја термина „ризик” и процену његових могућих последица.

Модел квантитативне процене ризика ревизије, који се разматрају у овом чланку, ослањају се на одредбе међународних стандарда ревизорске делатности и омогућавају да се објектив-

но, примењујући научно основане методе, одреди ниво интерног ризика и ризика контроле. Наведени модел може да се адаптира и примени практично у свим компанијама, без обзира на структуру капитала, облик организације, врсту делатности и обим добити. Увођење методолошких алата и препорука за квантитативно мерење ризика ревизије, према нашем мишљењу, даје важан допринос квалитетнијем решавању проблема приступа процени ризика ревизије и управљању ризицима ревизије, пре свега, спољашњим ризицима за ревизора и интерним за предмет ревизије.

Ипак, потребно је још једном истаћи чињеницу да ниједна од метода које се користе у пракси не може бити једина могућа. Ова тврдња се у потпуности односи и на примену квантитативног приступа процени ризика ревизије. Процесу имплементације увек треба да претходи процес прелиминарне анализе, јасна дефиниција циљева, уравнотежено и објективно разматрање сопствених могућности и планираних трошкова, обрачун радних ресурса и реална процена потребног времена. Избор одређеног методолошког инструмента за процену ризика ревизије се налази у директној корелацији са карактеристикама делатности конкретне организације (интерни и екстерни фактори), што актуализује потребу за даљом разрадом економско-математичких модела који дају могућност добијања резултата који су више базирани на емпиријским подацима него на проценама експерата. Ови аспекти одређују даље правце истраживаног проблема у перспективи и захтевају међудисциплинарни интеграцију научног потенцијала за њихово решавање.

Литература

- Arens, A.A., Loebbecke, J.K. (1997). *Auditing: An Integrated Approach (7th ed.)*, Upper Sand Rives: Prentice Hall.
- Aldersley, S.J (1989). *Discussion on achieved audit risk and the outcome space*. Auditing: A Journal of Practice and Theory, Supplement, p.85-97.
- Bayer, T. E. (1999). *Risk-based Auditing: a New Approach*. Retrieved from the Construction Financial Management Association (CFMA). Web site: <http://www.sikich.com/sg/pdf/bayer.pdf>.
- Beatie, V., Fearnley, S., Brandt, R. (2002). *Auditor Independence and Audit Risk in the UK: A Reconceptualisation*. Retrieved from the University of Stirling Web site: <http://www.stir.ac.uk/>
- Davies, M. (2001). *Auditing in the new millennium*. Retrieved from York University Atkinson Accounting Club web site: <http://www.yuatac.com>.
- Houston, R.W., Peters, M.F (1999). *The audit risk model, business and audit-planning decision*. The Accounting Review. Volume 74, 23, July, p.281-298.
- Knight, F.K (2002, repr.1921)). *Risk, Uncertainty and Profit*. Washington D.C.: Beard Books, pp. 224-5.
- O'Reilly, V. M. (1990). *Montgomery's auditing (11th ed.)*. New York: J. Wiley.
- Robertson, J. C. (1990). *Auditing. (6th ed.)*. Boston: Homewood (III).
- Sennetti, J.T (1990). *Toward a more consistent model for audit risk*. Auditing: A Journal of Practice and Theory, Spring, p.103-112.
- Swanson, D. (2010). *Business Risk vs. Audit Risk*. Retrieved from the Internal Auditing and Fraud Investigation (CIA, CFE). Web site: <http://www.facilitatedcontrols.com/internal-auditing/risk.shtml>
- Weaver, L. (2009). *Audit Risk*. Retrieved from the ACCA: (the Association of Chartered Certified Accountants, UK). Web site: http://www.accaglobal.com/pubs/archive/sa_nov09_jones.pdf
- ISA 200. *Objective and general principles governing an audit of financial statements (Revised and Redrafted). Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing*. — International Federation of Accountants, 2010.
- ISA 220. *Quality Control for Audits of Historical Financial Information (Revised and Redrafted)*. Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. 2010 Edition, Part I, New York: IFAC, 2010. P. 245—257.
- ISA 315. *Understanding the Entity and Its Environment and Assessing the Risks of Material Misstatement (Revised and Redrafted)*. Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. 2010 Edition, Part I, New York: IFAC, 2010. P. 343—391.
- ISA 320. *Audit materiality (Revised and Redrafted)*. Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. 2010 Edition, Part I, New York: IFAC, 2010.
- ISA 330. *The Auditor's Procedures in Response to Assessed Risks*. Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. 2010 Edition, Part I, New York: IFAC, 2010. P. 397—418
- ISA 400. *Risk Assessments and Internal Control*. Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. 2010 Edition, Part I, New York: IFAC, 2010.

др Дејан
МАЛИНИЋ*

Финансијска (не)моћ јавних предузећа**

Резиме

Јавна предузећа су одувек привлачила пажњу аналитичара и укупне јавности. Њихова анализа је интересантна барем из два разлога. Први разлог проистиче из њиховог значаја, будући да производе производе и пружају услуге од јавног интереса. Други разлог је везан за чињеницу да је реч о предузећима која су под контролом државе, која је доказано лош власник. Отуда су разумљиви процеси приватизације на овом подручју.

Упркос томе што се ради о предузећима од јавног интереса и што би транспарентност њиховог пословања требало да буде на високом нивоу, могли бисмо рећи да на овом подручју нема превише воље за озбиљнијим мерењем њихових остварења. Свеобухватна процена перформанси могла би да наметне питање одговорности за њихово функционисање, што најчешће није у интересу оних који их воде и оних који таква предузећа контролишу. У овом раду бавимо се једном дубљом оценом перформанси јавних предузећа са намером да реално сагледамо њихову профитабилност, задуженост, ликвидност и солвентност, односно њихову изложеност краткорочним и дугорочним финансијским ризицима.

Кључне речи: јавна предузећа, ликвидност, солвентност, финансијски ризици, левериџ, задуженост, профитабилност.

Увод

Неефикасност државе у управљању јавним предузећима је добро познат проблем. Чињеница је да се поређењем ефикасности јавних предузећа која су у државном власништву са предузећима из приватног сектора која се баве истом или сличном делатношћу долази до закључка да су трошкови приватних предузећа нижи и да су последично њихове финансијске перформансе

боље. Уз то, непобитна је чињеница да су у свим секторима где је долазило до приватизације јавних предузећа бројност и квалитет услуга подигнути на значајно виши ниво.

Разлога за недовољну ефикасност јавних предузећа има више. Јавна предузећа, због њиховог значаја и због чињенице да је држава често њихов власник, не брину превише због високих трошкова, будући да им не прети озбиљна опасност од стечаја и да у крајњој линији држава Ches-

*) Редовни професор Економског факултета Универзитета у Београду

**) Овај напис је објављен у Зборнику 44. симпозијума "Рачуноводствено регулаторно окружење: подстицаји или ограничење

то покрива губитке. Начин постављања менаџмента, али и запошљавања уопште, где су професионализам и знање споредни критеријуми, чине већ у старту ова предузећа мање ефикасним него што би она стварно могла да буду. Извесно је да квалитет запослених у јавним предузећима веома често није у складу са важношћу коју таква предузећа имају у друштву. Приватне компаније су у бољој могућности да привуку квалитетне менаџере, нудећи им боље плате и веће подстицаје. Због могуће корупције, процедуре у јавним предузећима у којима је држава власник су често компликоване, што изазива раст трошкова. Укидање таквих процедура, с друге стране, отвара опасност од склапања уговора по знатно вишим ценама, што такође води неоправданом расту трошкова.

Упркос познавању ризика од недовољне успешности јавних предузећа нема интереса да се њихове перформансе озбиљније мере, а нарочито нема интереса да се такви резултати јавно обелодане. Најчешће ће се при томе говорити о великим напорима који се чине у одржању ликвидности, али о узроцима таквог стања, нарочито оним субјективног карактера, неће бити речи. Иако се неефикасност јавних предузећа прелива на оне који пуне буџет не постоји спремност да се обелодане информације о стварној задужености, висини приноса, цени капитала, кумулираним губицима, ефектима финансијског левериџа, цени коштања услуга, слободним новчаним токовима и сл. Управо овим проблемима бавимо се у раду.

1. Јавна предузећа као део јавног сектора

Разграничење између јавног и приватног сектора је прилично комплексно, нарочито због чињенице да су критеријуми за повлачење ових граница бројни и да су се границе између ових сектора временом мењале. Чињеница је да се приватни сектор бави примарно комерцијалним активностима, као и да је основна покретачка снага привредних субјеката стварање вредности за власнике. С друге стране, доминантна оријентација државе је на успостављању правног система, производњи појединих добара и услуга од јавног интереса, регулисању привредних активности, набавци добара и услуга (за потребе образовања, здравства, националне одбране, културе, социјално осигурање итд.). Проблем је при томе што се и држава бави неким комерцијалним активностима на сличан начин као и приватни сектор (где су добитни мотиви веома присутни, али не морају да буду једино важни), као што су производња електричне енергије, из-

градња путне инфраструктуре, пружање поштанских услуга и сл. С друге стране, приватни сектор кроз процес приватизације све више залази у подручја која су некада доминантно припадала јавном сектору. Дobar пример за то је сектор телекомуникација. Коначно, данас имамо јавно-приватна партнерства, где јавни и приватни сектор заједнички остварују циљеве.

Уколико пођемо од тога да је једна од кључних карактеристика јавног сектора финансирање активности из јавних прихода, несумњиво је да јавном сектору припадају активности државне администрације, образовања, здравствене заштите, социјалног осигурања, националне одбране и сл. Међутим, чињеница је да се на наведеним подручјима активности државе не исцрпљују. Пођемо ли од једног од најширих приступа дефинисању јавног сектора, који за полазиште узима да јавном сектору припадају све активности и економски ентитети који су у власништву и под контролом државе, делује логично јавном сектору прикључити и таква јавна предузећа, нарочито када она функционишу тако што остварени добици завршавају у буџету, односно када покриће губитака и потребни додатни власнички капитал обезбеђује држава.

Чињеница је да се неке гране или неки делови тих грана типично налазе у државном власништву. Примери за то су производња и пренос електричне енергије, део радио-дифузних активности, штампање новца, водопривреда, заштита животне средине и сл. Свакако, све ове гране или њихове делове не бисмо могли прогласити јавним сектором, нарочито ако имамо у виду да на појединим подручјима и у тржишно развијеним и у земљама у развоју постоји заокрет од производње неких добара у јавном сектору ка њиховој производњи у приватном сектору. Ипак, чињеница да се за функционисање предузећа у државном власништву најмање иницијални капитал обезбеђује из јавних прихода даје за право да и она буду третирана као саставни део јавног сектора.

Не залазећи дубље у проблеме разграничења јавног и приватног сектора, овде ћемо констатовати да државна предузећа која се баве производњом и продајом добара и услуга од ширег јавног интереса такође припадају јавном сектору. Структура јавног сектора могла би да буде представљена илустрацијом датом у Слици 1.

Наша пажња у овом раду усмерена је само на јавна предузећа која припадају нефинансијском сектору. Генерално, предузећа представљају пословне ентитете који се оснивају са циљем производње одређених производа и услуга, у циљу

стварања приноса својим власницима. У том контексту компаније које су у власништву државе или су контролисане непосредно од стране државе или посредно преко других јавних ентитета, представљају јавна предузећа. Притом контрола се дефинише као способност утицаја на општу пословну политику предузећа, односно на кључне финансијске и пословне политике повезане са стратегијским циљевима предузећа.

Будући да могућност контроле није увек једноставно одредити, уобичајено се прописује више критеријума о којима треба водити рачуна. Најважнији фактори које треба имати у виду су¹: поседовање већинског пакета гласачких права (непосредно или посредно преко других јавних ентитета), контрола борда директора или других управљачких органа (одређена је могућношћу њиховог постављања и смењивања, при чему и постојање права вета на постављање може бити посматрано као форма контроле), контрола постављања или смењивања кључних извршних директора у компанији (ово може бити одлучујуће када је контрола борда директора слаба), контрола кључних комитета (уколико такви комитети имају важну улогу у постављању кључних пословних и финансијских политика у предузећу), поседовање златне акције (ова пракса је нарочито присутна у приватизованим компанијама, када држава задржава нека

права у циљу заштите јавног интереса, при чему остаје отворено питање да ли је то довољно да се утиче на општу пословну политику предузећа), могућност контроле од стране регулаторних тела (релевантно је само када постоји толико чврста контрола која ефикасно одређује како ентитет остварује своје пословне активности), контрола преко доминантног купца (ако је укупна продаја предузећа усмерена према једном или групи купаца који припадају јавном сектору), контрола наметнута непосредним позајмљивањем средстава или давањем гаранција од стране државе (разумљиво, контрола у овом смислу може постојати само ако је држава спремна на овакве аранжмане). Контрола притом може бити одређена само једним утичућим фактором или истовременим дејством више фактора. Отуда је некада проблем разграничења једноставан, док у другим ситуацијама он може бити прилично сложен и захтевати просуђивање.

Уз све претходно наведено, правне форме могу бити различите. Јавна предузећа могу бити основана у форми друштава капитала од стране државе, законом или одлуком владе (железнице, промет нафте и природног гаса, поште и сл.), друштава капитала основаних одлукама територијалних јединица (комуналне делатности), закључивањем уговора о концесији, када концесионар добија право коришћења, уз обавезу зашти-

Слика 1 - Структура јавног сектора

1) О овоме више видети: Pitzer, J., Dupuis, J.P., "The General Government and Public Sectors", Fifth meeting of the Task Force on Harmonization of Public Sector Accounting (TFHPSA) Chaired by the International Monetary Fund and Hosted by the OECD, Paris, 2006.

те јавног интереса и плаћања накнаде (путна инфраструктура, експлоатација руда и сл.), оснивањем мешовитих друштава капитала, тзв. јавно-приватних партнерстава итд.² Поред овога, обављање делатности од јавног интереса надлежни државни органи могу поверити и другим друштвима капитала и предузетницима.

У нашој земљи, према Закону о јавним предузећима, исто се дефинише као “предузеће које обавља делатност од општег интереса, а које оснивају Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе”.³ При томе, делатности од општег интереса (чл. 2 Закона) су законом одређене у областима: производње, преноса и дистрибуције електричне енергије; производње и прераде угља; истраживања, производње, прераде, транспорта и дистрибуције нафте и природног и течног гаса; промета нафте и нафтних деривата; железничког, поштанског и ваздушног саобраћаја; телекомуникација; издавања службеног гласила Републике Србије; информисања; издавања уџбеника; коришћења, управљања, заштите и унапређења добара од општег интереса (воде, путеви, минералне сировине, шуме, пловне реке, језера, обале, бање, дивљач), као и комуналне делатности.

Мотив државе да остане присутна, као произвођач добара или давалац услуга, у појединим гранама везује се за шири јавни интерес. У том смислу један од најважнијих разлога за ангажовање државе је решавање проблема тзв. природног монопола, чије постојање чини неефикасним присуство већег броја предузећа. Реч је о гранама које иницијално захтевају веома висока улагања, али након тога додатни трошкови нису претерано високи. Дobar пример за то је водоснабдевање. Изградња водоводне мреже захтева значајна улагања, али када се водоводна мрежа изгради онда су додатни трошкови релативно мали.⁴ Нерационално би било да два или више предузећа изграђују паралелну водоводну мрежу да би се бавила водоснабдевањем. Сличне ситуације могу постојати и на подручју преноса електричне енергије, транспорта природног гаса, железничких пруга и сл.

Јавна предузећа често послују у специфичним околностима. Прво, реч је о предузећима која чес-

то имају стратешки значај за развој (функционисање) националне економије. Довољно је да поменемо јавна предузећа која послују у тзв. инфраструктурним секторима као што су енергетика, (производња и пренос енергије), саобраћај (путна, железничка, ваздушна и пловна инфраструктура), па да нам буде јасно колико су ове компаније важне за унапређење пословања у целој привреди, повећање, БДП-а, али и за унапређења у здравству, подизање енергетске ефикасности, подизање ефикасности државне управе и сл.⁵ Друго, нису ретке ситуације када јавна предузећа имају монополску позицију. Природни монополи су само један пример. Предузећа која се баве пружањем комуналних услуга такође могу имати монополску позицију. Монополска позиција отвара веома озбиљна питања везана за ефикасност таквих предузећа, проблем формирања цена услуга, квалитет управљања, честа субвенционисања и сл. Треће, чињеница да су јавна предузећа под контролом владајућих политичких структура, доприноси да се менаџмент предузећа најчешће налази у прилично лагодној позицији услед недостатка адекватне контроле. Иако су таква предузећа често неефикасна, будући да су друштвено неопходна, она и у случају губитака и неликвидности не завршавају у стечају, већ се покриће губитка и њихово санирање врши из буџета. Четврто, један део јавних предузећа је под посебним регулаторним режимом. Поред постојећих закона оснивају се посебна регулаторна тела, нарочито у области телекомуникација, енергетике, ваздушног саобраћаја и сл., која, између осталог, имају за циљ да обезбеде функционисање предузећа под њиховом надлежношћу на друштвено користан начин (у погледу квалитета услуга, цена, ефикасности и сл). Пето, по налогу државе јавна предузећа могу пружати услуге по ценама које су испод тржишних. Дobar пример је цена електричне енергије. Државне финансијске институције (фондови за развој, државне банке) могу одобравати кредите привреди по каматним стопама које су ниже од тржишних. Уз све ово јавна предузећа су изложена притисцима додатног запошљавања. Све ово чини недовољно транспарентним њихове стварне перформансе. Коначно, шесто, јавна предузећа су обвезници независне екстерне ревизије (велика и средња предузећа), али због њиховог јавног карактера и обвезници државне ревизије.

2) Више о овоме погледати у: Васиљевић, М., Компанијско право – Право привредних друштава, Правни факултет, Београд, 2012, стр. 480-482.

3) Закон о јавним предузећима, “Службени гласник РС”, бр. 119/2012.

4) О природним монополима и примерима таквих монопола више видети: Stiglic, J., Економија јавног сектора, Економски факултет, Београд, 2004, стр. 193-200.

5) Више о значају и перформансама инфраструктурних сектора видети: Malinić, D., Milićević, V., “The Financial and Structural Capabilities of Key Infrastructure Sectors in Serbia”, *Economic Annals*, Volume LVII, No. 195. October - December 2012, pp. 7-42.

Управо недовољна ефикасност јавних предузећа била је један од кључних разлога за њихово потпуно или делимично отварање кроз процесе приватизације и стварање јавно-приватних партнерстава. Наиме, уместо да сама производе неке производе и услуге, држава прибегава решењима која воде препуштању власништва на таквим предузећима приватним фирмама, али задржавајући, путем регулаторних тела, чврсту контролу над њима. Контролишући њихове цене држава спречава њихово монополско понашање, приморавајући их да простор за повећање добитка не траже у већим ценама већ у снижавању постојећих трошкова. То је процес који је још пре двадесетак и више година узео маха у Јапану и развијеним европским државама (приватизација телекомуникација, снабдевање гасом, авио саобраћај, комуналне услуге) Последњих десетак година тај процес шири се и на тзв. земље у транзицији. Отуда потреба унапређења управљања у таквим предузећима. Јавни интерес подразумева адекватну контролу и процену одговорности. У том смислу важна је и процена перформанси.

2. Јавна предузећа: аналитички оквир

Јавна предузећа имају важну улогу у националним привредама. Разлога за то има више. Прво, већ смо истакли чењеницу да је реч о предузећима која обављају активности од јавног интереса. Нека од њих послују у оквирима сектора који имају стратешки значај за развој националне економије. У том смислу она својим остварењима утичу на раст бруто домаћег производа, али су она од велике важности и за раст других сектора. Већ смо поменули значај јавних предузећа из области енергетике, телекомуникација, саобраћаја и сл. Друго, таква јавна предузећа често захтевају велика инвестициона улагања. При-

мера ради, производња електричне енергије у енергетском сектору, улагања у развој широкопојасне мреже у сектору телекомуникација, улагања у путну и железничку инфраструктуру, улагања у производњу и транспорт гаса и сл. очигледно захтевају велике инвестиције. То отвара веома озбиљан проблем њиховог финансирања. Треће, учешће ових предузећа у Србији у укупном броју предузећа у привреди је у периоду 2006-2011. у просеку било 0,54%. У исто време, она су у истом периоду у просеку запошљавала 10,7% радника, учествовала у пословној имовини 17,7% и у капиталу чак са 29,3%. Такође, морамо имати у виду да су у истом периоду у кумулираним губицима учествовала са 17,3%, као и да су у свим анализираним годинама остваривала нето губитке. Четврто, због очигледне неефикасности ових предузећа и значајне одговорности државе у том процесу не постоји довољно интересовања за потпуније мерење и обелодањавање њихове стварне финансијске снаге и профитабилности. Заправо, оцена финансијске снаге, профитабилности, инвестиционих могућности и могућности одрживог раста требало би да представља важан информациони инпут за носоце одговорности за перформансе ових предузећа.

Информациону основу за оцену финансијских перформанси јавних предузећа чине збирни финансијски извештаји, настали збрајањем финансијских извештаја појединачних јавних предузећа. Збирни финансијски извештаји приказани су у табелама 1 и 2⁶. Скраћени финансијски извештаји, који су нешто другачије структурирани у односу на званичну форму, креирани су на основу информација из Агенције за привредне регистре. Све касније извештаје, обрачунае, показатеље и графичке приказе извео је аутор.

Табела 1 - Скраћени биланс стања (у милионима динара)

АКТИВА	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
А СТАЛНА ИМОВИНА	1.229.198	1.321.530	1.344.169	1.344.671	1.322.902	1.405.405
I Неуплаћени уписани капитал	465	484	572	491	492	187
II Гудвил	0	0	0	0	0	0
III Нематеријална улагања	1.745	2.194	2.842	4.948	5.264	7.390
IV Некретнине, постројења, опрема	818.258	906.311	929.686	944.862	967.683	1.028.000
V Дугорочни финансијски пласмани	408.730	412.541	411.068	394.369	349.463	369.828
Б ОБРТНА ИМОВИНА	115.523	128.143	155.053	181.487	208.348	217.753
I Залихе	18.638	20.760	20.254	23.139	32.730	26.979
II Краткорочна потраживања	66.437	65.067	85.437	99.607	109.682	119.715
III Краткорочни финансијски пласмани	8.449	11.938	21.427	28.117	42.737	49.360
IV Готовина и готовински еквиваленти	21.999	30.378	27.936	30.623	23.198	21.700

6) Извор: Агенција за привредне регистре

В ПДВ и АВР	8.945	7.629	8.948	9.763	13.595	12.132
Г ОДЛОЖЕНА ПОРЕСКА СРЕДСТВА	770	780	871	1.068	923	991
Д ПОСЛОВНА ИМОВИНА	1.354.435	1.458.082	1.509.042	1.536.989	1.545.768	1.636.282
Ђ ГУБИТАК ИЗНАД КАПИТАЛА	18.969	24.359	22.588	27.376	17.465	21.953
Е УКУПНА АКТИВА	1.373.404	1.482.441	1.531.629	1.564.365	1.563.233	1.658.234

ПАСИВА	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
А КАПИТАЛ	1.033.523	1.102.588	1.095.106	1.052.622	968.426	1.104.626
I Основни капитал	1.107.211	1.134.091	1.143.572	1.134.509	1.084.485	844.146
II Неуплаћени уписани капитал	465	484	572	491	492	187
III Резерве	11.320	10.429	10.762	10.946	11.225	13.415
IV Ревалоризационе резерве	77.274	121.344	134.754	134.697	132.769	364.644
V Нереализовани добици по основу ХОВ	0	0	183	275	459	36
VI Нереализовани губици по основу ХОВ	0	0	400	497	556	804
VII Нераспоређени добитак	30.411	33.408	31.503	32.727	44.928	52.464
VIII Губитак	193.158	197.158	225.840	260.527	305.377	169.462
IX Откупљене сопствене акције	0	9	0	0	0	0
Б ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА	2.168	8.809	7.206	8.806	8.402	7.305
В ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ	144.507	147.824	160.977	199.807	239.446	192.518
Г КРАТКОРОЧНЕ ФИНАНС. ОБАВЕЗЕ	33.028	35.893	44.839	76.633	87.951	77.670
Д КРАТКОРОЧНЕ ПОСЛ. ОБАВЕЗЕ	151.501	177.229	156.747	145.534	155.100	167.040
Ђ ОБАВЕЗЕ ЗА ПДВ И ПВР	4.203	4.923	62.094	75.787	97.312	104.352
Е ОДЛОЖЕНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ	4.473	5.174	4.660	5.176	6.595	4.724
Ж УКУПНА ПАСИВА	1.373.404	1.482.441	1.531.629	1.564.365	1.563.233	1.658.234

Табела 2 Скраћени биланс успеха (у милионима динара)

Елементи	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
А ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ И РАСХОДИ						
I Пословни приходи	313.641	340.879	380.391	395.158	439.078	448.776
II Пословни расходи	326.912	349.594	390.913	386.134	428.693	451.082
III Пословни добитак (губитак)	(13.271)	(8.715)	(10.523)	9.024	10.385	(2.306)
Б ФИНАНС. ПРИХОДИ И РАСХОДИ						
I Финансијски приходи	35.959	18.873	22.143	19.207	27.961	23.956
II Финансијски расходи	16.395	17.895	36.624	31.061	51.288	18.780
III Финансијски добитак (губитак)	19.564	978	(14.480)	(11.854)	(23.326)	5.175
В НЕТО ОСТАЛИ ДОБИЦИ И ГУБИЦИ	(14.228)	(7.542)	(2.982)	(3.623)	(9.252)	(9.888)
Д ДОБИТАК (ГУБИТАК) ПРЕ ПОРЕЗА	(7.936)	(15.279)	(27.985)	(6.454)	(22.193)	(7.018)
Е ПОРЕЗ НА ДОБИТАК	731	49	567	1.027	86	778
Ф ИСПЛАЋ. ЛИЧНА ПРИМАЊА ПОСЛ.	2	0	0	0	0	6
Г НЕТО ДОБИТАК	(8.130)	(16.447)	(28.537)	(7.358)	(23.372)	(7.634)
ЕБИТДА	36.265	37.873	39.271	54.048	54.239	48.404
ЕБИТ	6.820	827	4.976	21.501	23.966	9.884

Чињеница је да се ради о веома хетерогеном скупу јавних предузећа која припадају различитим секторима. У анализу су укључени, између осталих, предузећа која припадају сектору енергетике, која се баве производњом, преносом и дистрибуцијом електричне енергије, производњом, дистрибуцијом и трговином гаса, предузећа која се баве пружањем услуга превоза путника и робе у железничком друмском, водном и ваздушном саобраћају, предузећа која обављају комуналне делатности и многа друга. Управо због тога финансијска анализа се намеће као једино могућа за оцену перформанси јавних предузећа. Императив целовитог приступа налаже анализу изложености ових предузећа краткорочним и дугорочним финансијским ризицима, анализу профитабилности, инвестиционих могућности, али и ризика од стечаја. У те сврхе користићемо анализу новчаних токова, анализу готовинског циклуса, анализу нето обртног капитала и рацио анализу. На основу ових инструмената покушаћемо да сагледамо проблеме везане за сервисирање обавеза, задуженост, дугорочну сигурност, могућност стварања добитка, ефекте финансијског леверица и сл.

3. Анализа краткорочних финансијских ризика

Краткорочни финансијски ризици доминантно се везују за (не)ликвидност, односно за могућност предузећа да сервисира доспеле обавезе. То је повезано са немогућношћу предузећа да синхронизује приливе и одливе новца. Ликвидност се данас често истиче као највећи и најјургентнији проблем српске привреде. Ургентност овог проблема је разумљива, будући да су неликвидна предузећа изложена великом ризику од стечаја и могуће ликвидације. Међутим, неразумеваше проблема ликвидности и последично несхватање да је он последица других озбиљних финансијско-структурних поремећаја, непрофитабилности и неконкурентности српске привреде, утиче на то да се овим проблемима приступа погрешно и да се узроци остављају по страни.⁷ Сагледавање тежине и комплексности проблема ликвидности јавних предузећа је нарочито важно у контексту честих истицања да су јавна предузећа генератор неликвидности привреде.

За оцену ликвидности користићемо стандардну методологију: рацио бројеве (који се у пракси често користе, али који нису најбоља мера ликвидности), анализу готовинског циклуса и анализу новчаних токова. Озбиљне проблеме у вези са могућношћу сервисирања доспелих обавеза наговештавају већ традиционални показатељи ликвидности, општи (текући) и ригорозни рацио ликвидности чије вредности су не само далеко испод уобичајених вредности (2 за рацио текуће и 1 за рацио ригорозне ликвидности), већ и далеко испод просека привреде (0,98 рацио текуће и 0,60 за рацио ригорозне ликвидности на нивоу привреде, односно 0,64 и 0,52 за јавна предузећа, рачунато у просеку за анализирани петогодишњи период). Рацио монетарне ликвидности, који одражава однос између краткорочних обавеза, с једне и готовине и краткорочних пласмана, с друге стране, показује такође ниске вредности, будући да је тек око 20% краткорочних обавеза покривено овом најликвиднијом имовином. Коначно, дефанзивни интервал показује да би пословни расходи могли да се финансирају само око седам дана из ликвидне имовине. Показатељи ликвидности јавних предузећа систематизовани су у Табели 3, док је заостајање најважнијих показатеља ликвидности за уобичајеним нормалама приказано на Графику 1.

Табела 3 - Индикатори ликвидности јавних предузећа

Показатељи	Јавна предузећа					Привреда Просек за 5 година
	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	
1. РТЛ	0,63	0,63	0,65	0,65	0,66	0,98
2. РПЛ	0,49	0,51	0,53	0,52	0,55	0,60
3. РМЛ	0,19	0,19	0,20	0,19	0,20	0,17
4. РЛНТ	0,17	(0,01)	(0,03)	(0,04)	0,06	(0,01)
5. ДИ (у данима)	8,59	7,78	6,54	6,39	6,02	10,45

РТЛ – Рацио текуће ликвидности; РПЛ – Рацио ригорозне ликвидности; РМЛ – Рацио монетарне ликвидности; РЛНТ – Ликвидност заснована на новчаном току; ДИ – Дефанзивни интервал

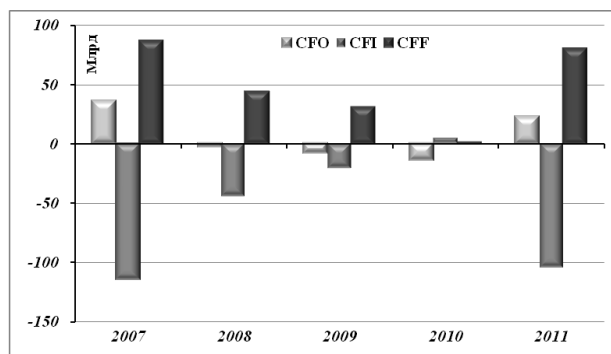
7) О проблему неликвидности и могућности његовог решавања више видети: Malinić, D., "Insufficiency of Serbian Economy's Operating Performances: Manifestations, Causes and Main Guidelines of Recovery", *Ekonomika preduzeća, Journal of the Serbian Association of Economists*, January-February, 2013, pp.41-62.

Претходном треба додати и веома неповољан однос између новчаног тока из пословних активности и просечних краткорочних обавеза. Вредност овог показатеља је негативна у 2008, 2009. и 2010, док у 2007. она износи 0,17, а у 2011. 0,06. Дакле, просечна вредност овог показатеља за избрани анализирани период је 0,03, што је за више од 13 пута испод уобичајене нормале која износи 0,4. Важност истицања ових вредности проистиче из чињенице да је гранична вредност од 0,4 настала као последица емпиријских истраживања која су показала да су предузећа која су неколико година узастопно имала ове вредности испод 0,4 чак у 90% завршила у стечају⁸.

На додатну озбиљност ситуације, када је реч о неликвидности јавног сектора, указују кретања новчаних токова. На Графикону 2 приказано је кретање новчаних токова из карактеристичних активности, пословних (CFO), инвестиционих (CFI) и активности финансирања (CFF).

Велика несразмера између исказаних добитака и новчаних токова из пословних активности последица је чињенице да јавна предузећа располажу великом имовином и да су последично трошкови амортизације веома високи. Будући да амортизација представља специфичан трошак који умањује резултат, али не захтева одмах излаз готовине, постојеће разлике су разумљиве. У периоду од 2008. до 2010. године новчани токови из пословних активности су негативни, што јасно указује на величину проблема неликвидности. Наиме, познато је да новчани

Графикон 2 - Анализа новчаних токова

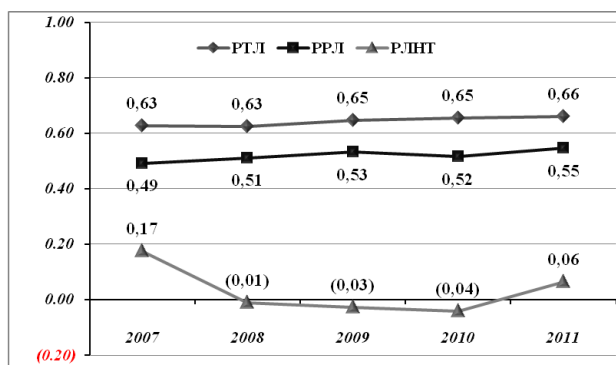

токови из пословних активности треба да буду позитивни и да дугорочније постојање негативних новчаних токова из овог сегмента активности указује на то да се пословни субјекти приближавају стечају. Нажалост, ни позитивни новчани токови у 2011. години не охрабрују. Ово због тога што они нису последица повећања профитабилности основне делатности и брже наплате потраживања (напротив, у 2001. години јавна предузећа су исказала пословни губитак од око 2,3 милијарде динара, док су се ненаплаћена потраживања повећала за око 10,1 милијарди динара), већ су они доминантно последица повећања текућих пословних обавеза. Овоме треба додати и чињеницу да новчани токови из пословних активности, поред сервисирања пословних обавеза, треба још да буду у функцији финансирања капиталних улагања, враћања дугова, исплате приноса власницима и др.

Претходном треба додати да у анализираном петогодишњем периоду потраживања брже расту од прихода и да пословне обавезе, укључујући и порез на додатну вредност и пасивна временска разграничења, расту брже од пословних прихода и брже од пословних расхода. Такође, сви параметри ефикасности коришћења појединачних делова имовине, а нарочито добављача су незадовољавајући. Све ово само потврђује озбиљност проблема неликвидности јавних предузећа.

Имајући у виду да изнети показатељи упућују на изузетно велике проблеме, оправдано се намеће питање како уопште могу да функционишу оваква предузећа. Одговор на ово питање биће, надамо се, сасвим јасан након анализе готовинског циклуса. Познато је да предузећа, у циљу обезбеђења нормалног функционисања, треба да обезбеде финансирање пословног циклуса, који об-

Графикон 1 - Кретање кључних показатеља ликвидности

Уобичајене нормале: РТЛ = 2; РРЛ = 1; РЛНТ = 0,4

8) Casey, C., Bartczak, N., "Cash Flow - Its Not the Bottom Line", Harvard Business Review, July-August, 1984. pp. 61-66.

ухвата време од набавке материјала, преко производње производа и његове продаје, па све до наплате потраживања. Једним делом то се чини из тзв. спонтаних извора финансирања (где добављачима припада најважнија улога). Разлика између пословног циклуса и спонтаних извора финансирања представља тзв. готовински геп за чије финансирање треба обезбедити додатне изворе, што се најчешће чини прибављањем краткорочних кредитних извора⁹. У овом контексту ситуација у српским јавним предузећима представљена је на Графикону 3.

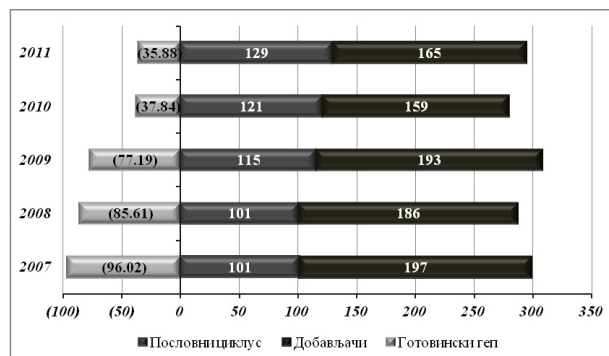
Пословни циклус јавних предузећа траје у просеку 114 дана. Међутим, своје обавезе према добављачима она плаћају у просеку за 180 дана. Из овога проистиче да је готовински циклус негативан, што значи да је сав терет финансирања пословног циклуса превален на добављаче. Ово сасвим добро објашњава начин на који функционишу јавна предузећа и колики је степен злоупотребе добављача. Наравно, проблем се даље продубљује услед чињенице да добављачи не могу измиривати обавезе према њиховим добављачима, чиме проблем неликвидности поприма ефекат спирале. На тај начин у неликвидност се увлаче и здрави делови привреде.

4. Анализа дугорочних финансијских ризика

Немогућност предузећа да сервисирају доспеле текуће обавезе представља увод у кризу солвентности. Криза солвентности настаје у ситуацијама када предузећа поред текућих пословних обавеза нису у стању да плаћају камате и да отплаћују финансијске обавезе (дугове) о роковима доспећа. То је у исто време сигнал да је профитабилност незадовољавајућа, да се финансијска структура погоршава и да заједно са краткорочним расту и дугорочни финансијски ризици, а са њима и трошкови капитала. Индикатори солвентности приказани су у Табели 4.

Морамо ипак имати у виду да је анализа солвентности јавних предузећа донекле специфична у односу на предузећа других правних форми и привреде у целини. Наиме, једна од кључних детерминанти дугорочних финансијских ризика је структура капитала. Посматрајући показатеље који детерминишу структуру капитала, као што су однос дуга (укупних обавеза) и капитала или учешће дуга у пасиви, можемо на први поглед закључити да су ове вредности веома повољне, будући да очигледно доминирају сопствени над позајмљеним изворима. До ис-

Графикон 3 - Анализа готовинског гепа

тог закључка долазимо и када упоредимо ове вредности са вредностима карактеристичним за привреду у целини. Вредности рација задужености, узимајући у обзир петогодишње просеке, за 3,1 пута су повољнија у јавним предузећима. Нешто дубља анализа открива и зашто је тако. Постоје барем два разлога.

Прво, јавна предузећа су по дефиницији капитално интензивна предузећа. То значи да располажу великим износом сталне имовине, чије учешће се у пословној имовини у анализираном периоду креће чак између 85 и 90%. Будући да је реч о најризичнијем делу активе, разумно је очекивати и висок степен финансирања из најквалитетнијих сопствених извора. Међутим, учешће сопственог капитала, умањеног за губитак, у финансирању укупне пословне имовине је мање од учешћа сталне у пословној имовини и уз то оно опада са 74% у 2007. години на 66% у 2011. години. Већ након овога постаје јасно да су добијени резултати незадовољавајући и да се у анализи структуре капитала не можемо ослањати на просечне величине за привреду, јер би нас то упутило на погрешне закључке.

Други разлог упућује на додатну забринутост. Наиме, од укупног капитала умањеног за губитак у 2011. години чак 33,7% односи се на ревалоризационе резерве. Реч је о позицији која показује повећање вредности сталне имовине, али иза које не стоје стварни приливи. При свему овоме вредност основног капитала у 2011. години је нижа у односу на претходну 2010. годину за 1,28 пута.

На висок степен опасности по основу изложености дугорочним финансијским ризицима упућују и други показатељи. Рацио покрића сталне имовине је у свим годинама мањи од јединице, што показује да је део сталне имовине фи-

9) Boer, G., "Managing the Cash Gap", Journal of Accountancy, October 1999, p. 27-32.

Табела 4 - Индикатори солвентности јавних предузећа

Солвентност	Јавна предузећа					Привреда
	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	Просек за 5 година
Покрића сталне имовине	0,82	0,80	0,76	0,72	0,77	0,67
Покрића реалне имовине	0,91	0,90	0,89	0,87	0,89	0,78
Рацио задужености	0,35	0,41	0,50	0,63	0,51	1,49
Покрића обавеза НТ	0,10	(0,01)	(0,02)	(0,02)	0,04	(0,00)
Покрића камата НТ	0,05	0,14	0,69	0,47	0,53	0,94
Покрића камата зарадом	1,98	(0,07)	(0,26)	(0,27)	1,17	0,01
Ефикасност						
Обрт укупне имовине	0,24	0,26	0,26	0,28	0,28	0,73
Обрт пословне имовине	0,35	0,36	0,36	0,39	0,38	0,86
Обрт капитала	0,33	0,35	0,38	0,44	0,44	1,76
Обрт обртне имовине	2,60	2,52	2,21	2,11	1,98	1,86
Обрт залиха	11,85	12,84	12,32	10,81	10,26	4,82
Обрт потраживања	5,18	5,05	4,25	4,18	3,90	4,13
Обрт добављача	1,85	1,96	1,89	2,30	2,21	2,51
Време обрта укупне имовине	1.505	1.423	1.409	1.281	1.295	504,36
Време обрта пословне имовине	1.055	1.012	1.013	943	965	423,75
Време обрта капитала	1.120	1.032	970	821	828	207,96
Време обрта обртне имовине	140	145	165	173	185	198,53
Време обрта залиха	31	28	30	34	36	76,17
Време обрта потраживања	70	72	86	87	94	89,14
Време обрта добављача	197	186	193	159	165	146,12

нансиран из краткорочних обавеза као најмање квалитетних извора финансирања. Однос између добитка пре камата и пореза (ЕБИТ) и расхода финансирања, који се често користи као критеријум за оцену солвентности у свим анализираним годинама је нижи од 0,7. Да бисмо стекли праву представу о озбиљности проблема подсетићемо да неки аутори¹⁰ истичу да добра остварења подразумевају вредности између 5 и 7 или веће од тога, док има мишљења да вредности испод 2 означавају изузетно ризичну ситуацију.¹¹ Додајмо овоме још и резултате рација солвентности који се заснива на новчаном току из пословних активности, који је нарочито вредан због тога што је постављени стандард утемељен на емпиријским истраживањима. Као и у случају рација ликвидности који је заснован на новчаном току, и овде су истраживања показала да је највећи број компанија које су имале вредности

овог показатеља у периоду од пет година нижу од 0,4 завршио у стечају.¹² Јавна предузећа имају негативне вредности овог показатеља у периоду 2008-2010, док је његова вредност у 2011. години десет пута нижа од поменуте границе.

Претходне ставове о солвентности јавних предузећа и њиховој изложености дугорочним финансијским ризицима потврђују и претходно приказана анализа новчаних токова (видети Графикон 1) и анализа нето обртног капитала (видети Табелу 5). Поред тога, што су новчани токови негативни у три од анализираних пет година, што свакако сведочи о великој изложености краткорочним и дугорочним ризицима, и у преостале две године они не могу да покрију у већој мери капитална улагања. Како смо раније констатовали да се основни капитал смањује, то овим предузећима не преостаје ништа друго него да се задужују. Кредитни извори у контину-

10) Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, В., *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет, Београд, 2013. стр. 70-77.

11) Stickney, C., Brown, P., Wahlen, J., *Financial Reporting, Financial Statement Analysis, and Valuation – A Strategic Perspective*, Thomson, Mason, 2007. p. 298-299.

12) Casey, C., & Bartczak, N., op. cit., pp. 61-66.

итету расту све до 2010. године да би се тек у 2011. години њихов износ мало смањило. При томе, учешће краткорочних финансијских обавеза у укупним дугорочним и краткорочним финансијским обавезама се повећава (са 18,6% у 2006. на 28,8% у 2011. години). Додамо ли овоме изузетно ниске коефицијенте обрта (на пример, у 2011. години време обрта укупне имовине је 2,6 година, односно 1.295 дана, време обрта капитала 2,2 године односно 828 дана, а обртне имовине 0,5 година или 185 дана), стичемо прилично јасну представу о недовољној ефикасности ових предузећа и њиховој неспособности да путем убрзања обрта смање потребу за додатним задужевањем.

Раније већ наведена чињеница да се стална имовина једним делом финансира из краткорочних извора добија своју потврду у чињеници да су сопствени нето обртни капитал и нето обртни капитал негативни. Таква ситуација је присутна у свим анализираним пословним годинама. Ситуација се донекле поправља увођењем у анализу дугорочних резервисања и обавеза, али не толико да би нето обртни капитал био позитиван. Негативан нето обртни капитал се повећава из године у годину да би у 2011. години за финансирање сталне имовине из дугорочних извора недостајало нешто више од 118 милијарди динара, док недостајући дугорочни капитал за финансирање залиха износи нешто више од 158 милијарди динара.

5. Анализа профитабилности

Анализа профитабилности је од суштинског значаја за процену перформанси сваког предузећа, гране, сектора или привреде у целини. Профитабилност је добра мера квалитета управљања повереним капиталом. Покриће укупних трошкова из остварених прихода је предуслов опстанка, што значи да дугорочније непрофита-

билна предузећа завршавају у стечају. Профитабилност је у исто време предуслов раста предузећа, будући да само довољно профитабилна предузећа могу обезбедити интерне изворе финансирања, који су претпоставка дугорочно одрживог раста. Само профитабилна предузећа могу обезбедити повећање богатства власника и националне економије, стабилне стопе раста, сигурност инвеститорима, ниже трошкове капитала и већу запосленост. С друге стране, непрофитабилност је повезана са проблемима као што су неликвидност, солвентност, повећани ризик од стечаја, пропадање предузећа, смањење запослености и сл.

Профитабилност јавних предузећа је нарочито осетљиво питање. Проблем њихове недовољне ефикасности је у историји био предмет бројних анализа. Готове све анализе упућивале су на закључак да се држава није показала као добар власник. Постоји више разлога који говоре у прилог томе, од којих су два најважнија. Прво, јавна предузећа су често механизам у рукама државе, помоћу којих се купује социјални мир. Цене њихових производа и услуга су при томе често депресирани, што значи испод реалних тржишних цена, а понекад и испод трошкова. У таквим околностима примарни су социјални мотиви, док је профитабилност секундарна. Последице оваквог приступа функционисању јавних предузећа су уништавање финансијске структуре, гомилање губитака и смањење сопственог капитала. Други разлог који доводи у питање профитабилност јавних предузећа је непрофесионално управљање. Будући да су под контролом државе, критеријуми професионализације управе и наметања стварне одговорности за резултате бивају веома често подређени краткорочним интересима политичких структура, што подразумева игнорисање општих дугорочних интереса.

Табела 5 - Извештај о стању и развоју нето обртног капитала (у милионима динара)

Позиције	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
1. Сопствени капитал без губитка	1.299.263	1.320.374	1.312.657	1.273.311	1.273.901
2. Кумулирани губици	221.517	248.428	287.902	322.841	191.414
3. Капитал умањен за губитак	1.077.746	1.071.946	1.024.755	950.469	1.082.487
4. Стална имовина	1.321.046	1.343.597	1.344.179	1.322.410	1.405.219
5. Сопствени нето обртни капитал	(243.301)	(271.651)	(319.425)	(371.941)	(322.732)
6. Дугорочна резервисања и обавезе	161.808	172.844	213.789	254.444	204.547
7. Нето обртни капитал	(81.493)	(98.807)	(105.635)	(117.497)	(118.185)
8. Залихе и др. обрт. имов. која захтева дуг. фин.	29.169	30.073	33.971	47.248	40.102
9. Вишак (недостатак) НОК-а	(110.662)	(128.880)	(139.606)	(164.745)	(158.287)

Наравно, претходно наведени разлози не значе да се профитабилност јавних предузећа може процењивати на другачији начин од профитабилности других предузећа. Зато ћемо њихову профитабилност процењивати помоћу индикатора који се у свету широко користе: стопе приноса на укупну имовину (*Return on Assets - ROA*), стопа приноса на пословну имовину (*Return on Operating Assets ROOA*) и стопа приноса на капитал (*Return on Equity - ROE*). Прва проистиче из односа између добитка пре камата и пореза и просечне укупне имовине и мери профитабилност укупне имовине, независно од коришћених извора финансирања. Друга стопа приноса, као однос између пословног добитка и пословне имовине, је од значаја за оцену профитабилности основне делатности (*core business*). Трећа стопа приноса, као однос између нето добитка и просечног капитала, мери профитабилност инвестираног власничког капитала. Циљ је при томе да се утврди колико приноса остаје власницима након покрића трошкова финансирања. Потпуније сагледавање узрока (не)профитабилности захтева разлагање ових стопа на више компоненти.

Индикатори профитабилности систематизовани су у Табели 6.

Већ на први поглед лако су уочљиви проблеми јавних предузећа са профитабилношћу. Стопа приноса на имовину, којом се мери успешност независно од начина финансирања имовине, је на веома ниском нивоу. Просечни петогодишњи принос је 0,8, што је више од 5 пута испод изузетно скромног приноса на нивоу привреде. Само ово прилично убедљиво сведочи о непрофитабилности јавних предузећа, као и њиховом заостајању за другим правним формама предузећа.

Чињеница је да су јавна предузећа доминантно капитално интензивна. Капиталну интензивност потврђују изузетно ниски коефицијент обрта имовине од просечно 0,26, што је 2,8 пута спорији обрт него на нивоу привреде. При томе, проблем је нарочито присутан код фиксне активе. Наиме, просечно време обрта фиксне активе у јавним предузећима је 3,3 године (1.221 дан), док је на нивоу привреде време обрта 305 дана. Стратегија оваквих предузећа, која често имају

Табела 6 - Индикатори профитабилности

Индикатори	Јавна предузећа					Привреда
	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	Просечно за 5 година
1. Обрт фиксне активе - инверзно	3,74	3,50	3,41	3,04	3,04	0,84
2. Обрт обртне имовине - инверзно	0,38	0,40	0,45	0,47	0,51	0,54
3. Обрт укупне имовине	0,24	0,26	0,26	0,28	0,28	0,72
4. Стопа ЕБИТ	0,24	1,31	5,45	5,46	2,20	5,84
5. Принос на имовину - ROA (3x4)	0,06	0,34	1,41	1,56	0,62	4,22
1. Приходи	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2. Трошкови материјала и робе	48,08	53,31	49,58	54,17	58,76	65,21
3. Бруто пословни добитак	51,92	46,69	50,42	45,83	41,24	34,79
4. Учешће плата у приходима	23,49	23,34	23,68	21,91	19,98	11,92
5. Учешће амортизације у приходима	10,87	9,02	8,25	6,90	8,59	4,30
6. Учешће остал. посл. расхода у прих.	20,12	17,10	16,20	14,66	13,18	15,03
7. Стопа пословног добитка	(2,56)	(2,77)	2,29	2,37	(0,51)	3,54
8. Обрт пословне имовине	0,35	0,36	0,36	0,39	0,38	0,86
9. Принос на посл. им. - ROOA (1x2)	(0,88)	(1,00)	0,82	0,92	(0,19)	3,06
1. Лeverиџ (Имовина/Капитал)	1,34	1,38	1,45	1,56	1,56	2,44
2. Обрт (Приходи/Имовина)	0,24	0,26	0,26	0,28	0,28	0,73
3. Профитабилност (ЕБИТ/Приходи)	0,24	1,31	5,45	5,46	2,20	5,84
4. Терет дуга (Нето добитак/ЕБИТ)	(19,89)	(5,73)	(0,34)	(0,98)	(0,77)	(0,06)
5. Принос на капитал - ROE (1x2x3x4)	(1,57)	(2,65)	(0,70)	(2,37)	(0,75)	(0,61)

монополску позицију, је оријентација на профитну маржу, која је тада по правилу висока. Проблем је што стопа ЕБИТ у овом случају више него скромна и креће се у распону од 0,24 у 2007. до 5,46 у 2010. години (у просеку за петогодишњи период 2,93). Не заборавимо при том да на овом нивоу анализе још нисмо укључили финансијске расходе. Ниски коефицијенти оброта потврђују капиталну интензивност, док ниска стопа ЕБИТ наговештава проблеме везане за приходе, који се могу манифестовати кроз неадекватне цене и недовољан обим активности, као и проблеме везане за незадовољавајућу ефикасност. Мишљења смо да су у случају јавних предузећа присутни сви ови елементи.

Продубљенија анализа боље открива узроке непрофитабилности имовине. Један од главних проблема српске привреде у целини су изузетно високи финансијски расходи који не могу да буду покривени из, по правилу, скромних пословних добитака.¹³ Међутим, у случају јавних предузећа пре анализе финансијских расхода пажњу морамо усмерити на пословна остварења. У том контексту ослонићемо се на декомпоновану верзију стопе приноса на пословну имовину, која служи за оцену профитабилности тзв. основне делатности (core business).

Помоћу ове стопе у однос се стављају пословни добитак и инвестициона основа која обухвата само пословну имовину. Будући да је инвестициона основа нижа у односу на укупну имовину за износ дугорочних и краткорочних пласмана, логично је очекивати да стопа приноса на пословну имовину буде виша у односу на стопу приноса на укупну имовину. Како то овде очигледно није случај, разлоге морамо потражити у различитим вредностима бројилаца ових показатеља. Наиме, обрачун ЕБИТ се заснива на ширем концепту прихода, јер укључује и финансијске приходе, што је у нашем случају имало за последицу да ЕБИТ буде изнад пословног добитка у довољној мери да стопа приноса на укупну имовину буде изнад стопе приноса на пословну имовину.

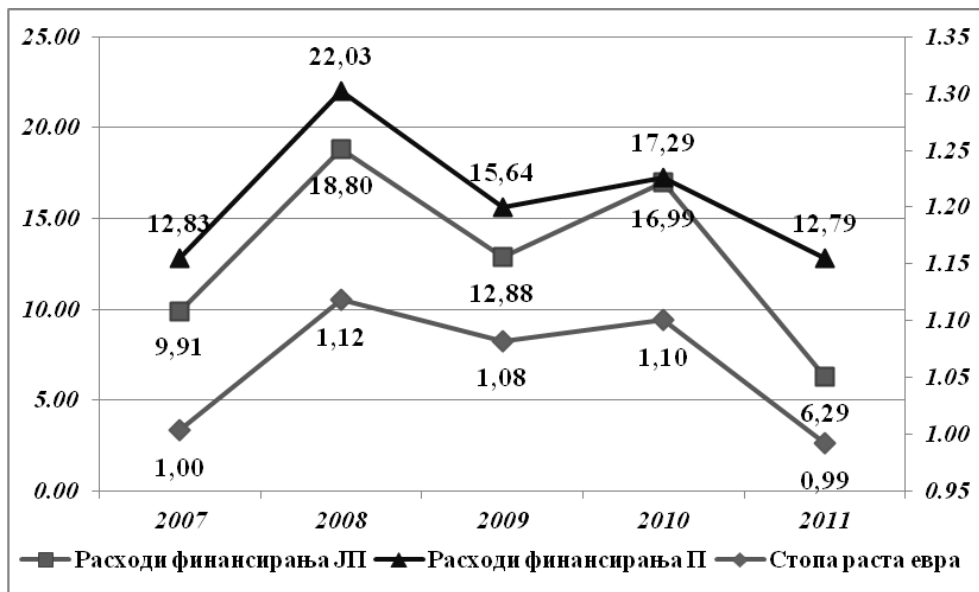
Важнија од претходне је констатација о непрофитабилности основне делатности. Наиме, стопе приноса на пословну имовину су у три од пет анализираних година негативне, док су у 2009. и 2010. години само 0,82 и 0,92, респективно. То је у просеку за више од 3 пута испод стопе приноса на пословну имовину привреде. Све ово се дешава када је стопа бруто пословног добитка у просеку за

анализирани петогодишњи период скоро 1,4 пута већа од исте величине на нивоу привреде. Ово упућује барем на три закључка. Први је везан за висину фиксних трошкова чије учешће у укупним расходима је након покрића трошкова материјала и робе очигледно високо за дати ниво прихода. Све појединачне стопе трошкове су веће од истих стопа на нивоу привреде. Ово је делом разумљиво ако имамо у виду поменути капиталну интензивност јавних предузећа. Међутим, ако овоме додамо дугогодишње техничко-технолошко заостајање, онда би то значило и веће трошкове амортизације него што су они сада. Из овога проистиче други узрок непрофитабилности. Он је везан за недовољни обим активности, с једне, и недовољну ценовну конкурентност производа и услуга јавних предузећа, с друге стране. Коришћење политике цена у социјалне сврхе има негативне последице које су веома видљиве. Коначно, трећи разлог непрофитабилности је неефикасност управљања јавним предузећима. Већ смо раније поменули да су кључни разлози за то недовољно квалитетан менаџмент и непостојање одговорности за исказане резултате.

Након свега, има довољно наговештаја о кретању стопе приноса на капитал. Будући да је реч о стопи приноса која мери принос на власнички капитал, разумљиво је да она мора укључити и финансијске расходе. У Табели 6 принос на капитал је исказан као производ финансијског леварица, оброта укупне имовине, стопе ЕБИТ и терета дуга. Анализирајући компоненте приноса на капитал, можемо уочити да средишње две компоненте представљају стопу приноса на имовину, коју смо већ анализирали. Зато ћемо на овом месту пажњу усмерити на прву и четврту компоненту. У питању су две компоненте непосредно повезане са задуживањем. Уколико задуживања не би било, што је теоријски случај, обе компоненте би имале вредности једнаке јединици, што би значило да је ROA једнака ROE. Међутим, задуживањем имовина бива већа од капитала, тако да вредност прве компоненте бива већа од јединице, показујући тенденцију раста, са повећањем задужености. У исто време вредност четврте компоненте постаје мања од јединице, будући да је нето добитак мањи од ЕБИТ. При томе, ситуација је повољна ако је производ ових двеју компоненти већи од јединице, будући да је тада ROA већа од трошкова капитала и да се та разлика прелива у приносе за власнике. Обрнуто, када је производ мањи од јединице, трошкови позајмљивања су већи од приноса на имовину, тако да

13) Malinić, D., Milićević, V. "Overcoming Financial Structural Disorders as a Prerequisite for Strengthening the Competitiveness of Serbian Economy", *Ekonomika preduzeća, Journal of Business Economics and Management*, November – December, 2012. pp. 317-328.

Графикон 4 - Анализа расхода финансирања

та негативна разлика смањује принос на власнички капитал. У првом случају реч је о позитивном, а у другом о негативном дејству финансијског левериџа¹⁴.

На основу анализе добијених резултата можемо издвојити неколико важних запажања. Прво, степен задужености јавних предузећа је мањи у односу на задуженост целе привреде. На нивоу српске привреде укупне обавезе чине око 60% укупних извора финансирања, док остатак отпада на капитал, док у случају јавних предузећа у просеку скоро 70% отпада на сопствени капитал. Разлози су при томе јасни. Висока капитална интензивност тражи високо учешће сопствених извора финансирања. Видели смо раније да би њихово учешће с обзиром на ризик требало да буде и веће. Друго, терет дуга је у свим годинама анализираног периода негативан. Када су резултати овог показатеља већи од нуле, то указује на начин на који се остварени добитак дели између власника и кредитора, односно колико од 100 динара добитка остаје власницима. Негативни резултати, што је случај у нашој анализи, показују да се из остварених добитака не могу измирити интереси кредитора у целини и да власници не остварују никакве приносе. Треће, логична последица оваквих ефеката задуживања, уз већ истакнута неповољна остварења у пословном подбилансу, су негативне стопе приноса на капитал.

Будући да смо већ видели да су узроци непрофитабилности једним делом последица непрофитабилности основне делатности (core business), остаје нам још да објаснимо у којој мери активности финансирања из позајмљених извора утичу на коначна остварења јавних предузећа. Познато је да висина и варијабилност расхода финансирања представљају две кључне детерминанте изложености предузећа финансијским ризицима. Како су у структури расхода финансирања поред каматне стопе присутни још и ефекти курсних разлика и ефекти валутних клаузула, неопходно је да заједно са праћењем висине расхода финансирања посматрамо и кретање курса динара у односу на евро¹⁵. Резултати ове анализе приказани су на Графикону 4. Висину расхода финансирања обрачунали смо на основу односа између финансијских расхода и просечних дугорочних и краткорочних финансијских обавеза.

Из представљеног графика можемо уочити неколико важних ствари. Прво расходи финансирања на нивоу привреде (П) су неприхватљиво високи и у 2008. години су достигли чак 22,03%. Друго, у поређењу са расходима финансирања на нивоу привреде можемо видети да се јавна предузећа (ЈП) генерално задужују под нешто повољнијим условима, али су њихови расходи финансирања и даље на веома високом нивоу. У 2008. години они достижу износ од 18,95%, док

14) White, G., Sondhi, A., Fried, D., *The Analysis and Use of Financial Statements*, John Wiley&Sons, New Jersey, 2003. p. 139-145.

15) Више видети: Malinić, D., Milićević, V., "Profitability and Growth of Telecommunications Sectors - The Case of the Republic of Serbia", *European International Journal of Science and Technology*, 2 (1), 2013. pp. 33-45.

су у 2010. години 16,99%. Овако високе расходе не могу поднети ни финансијски много снажнија предузећа. Треће, стопа расхода финансирања веома флукутира из периода у период, што повећава финансијски ризик. Четврто, постоје временски периоди у којима су финансијски расходи значајно нижи у односу на друге године. То је очигледно случај у 2007. и 2011. години. С тим у вези можемо приметити да су то године када је курс динара био стабилан, односно да у годинама када курс расте то има за последицу повећање финансијских расхода. То је очигледно последица што се у укупним расходима финансирања, поред трошкова камата, налазе још и курсне разлике и ефекти валутних клаузула. То упућује на значај макроекономске стабилности за функционисање привреде у целини¹⁶.

Коначно, имајући у виду уочене проблеме у оквиру пословних, инвестиционих и активности финансирања, остаје нам још да сумирамо њихове манифестације. У те сврхе послужићемо се графичким представљањем приноса на имовину и приноса на капитал. То смо учинили у Графику 5.

Раније смо већ констатовали да су јавна предузећа непрофитабилна. Овај графички приказ то само потврђује. На овом месту желимо још само да истакнемо да профитабилна предузећа одликује ситуација у којој је принос на капитал већи од приноса на имовину. То је знак да су приноси на имовину већи од трошкова капитала и да се тај вишак прелива у принос на капитал.

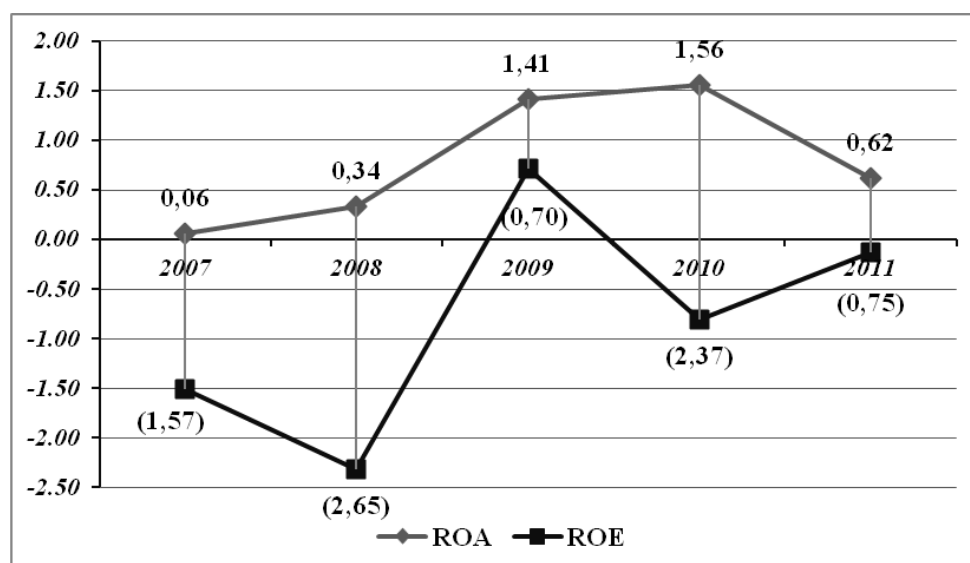
Овде је ситуација очигледно другачија. Наиме, принос на имовину је сувише скроман и не прелази 1,6%. С друге стране, расходи финансирања су сувише високи и видели смо да у 2008. години достижу скоро 19%. Из овога јасно проистиче да постоји неодржива ситуација у којој кредитори зарађују више од власника. Након свега, очигледно је да су узроци непрофитабилности вишеструки и да су везани и за пословне и за активности финансирања.

Закључак

Мерење финансијских перформанси јавних предузећа веома је важно. Оцена ликвидности, финансијске стабилности, профитабилности и могућности одрживог раста јавних предузећа је преко потребна због наметања одговорности за њихово функционисање. Многе од приказаних мера перформанси представљају вредне ране упозоравајуће сигнале који могу наговештавати озбиљност финансијских проблема. Оцена постојеће ситуације може помоћи у откривању узрока и последица финансијског посртања. Свеобухватна анализа може да открије ефекте стратегије развоја јавних предузећа.

Данас је више него очигледно да проблем неликвидности оптерећује целу привреду. У том смислу јавна предузећа не представљају изузетак. Напротив, сви анализирани показатељи јасно показују да је ситуација у јавним предузећима неповољнија него на нивоу привреде. Изузетно

Графикон 5 - Анализа кретања стопа приноса и ефекта финансијског леверица

16) Више видети: Malinić, D., "Insufficiency of Serbian Economy's Operating Performances: Manifestations, Causes and Main Guidelines of Recovery", op. cit., pp.41-62.

висок степен изложености јавних предузећа краткорочним финансијским ризицима је очигледан. Функционисање јавних предузећа обезбеђује се највећим делом пролонгирањем плаћања обавеза према добављачима, односно непримереном злоупотребом добављача. Отуда, можемо рећи да јавна предузећа представљају један од генератора великвидности српске привреде.

Јавна предузећа у Србији су изложена и значајним дугорочним финансијско-структурним ризицима. Они нису толико видљиви кроз анализу вертикалног аспекта структуре капитала, будући да је учешће сопственог капитала у пасиви далеко изнад просека привреде. Међутим, висока капитална интензивност ових предузећа захтева финансирање квалитетним изворима финансирања, којих нема довољно. Ризици су везани за не мало финансирање сталне имовине из краткорочних извора, неефикасну употребу појединих делова имовине, мерену брзином обрта, недостатак нето обртног капитала, кумулирање губитака, смањење основног капитала и сл. Оцењујемо да су финансијско-структурни проблеми веома озбиљни и да њихово упорно игнорисање наноси велике штете које ће протицањем времена бити све веће.

О профитабилности јавних предузећа у Србији се не може говорити. У свакој анализираној години она су исказала губитак. Сви параметри профитабилности су испод просека привреде чија профитабилност је такође назадовољавајућа. Узроци су бројни и манифестују се на различите начине у појединим предузећима. Непрофитабилност основне делатности је последица неадекватних цена (нпр. у јавним предузећима енергетског сектора), недовољног нивоа активности и неприхватљиво лошег управљања трошковима. Уз то, јавна предузећа не могу да поднесу терет високих финансијских расхода.

Коначно, можда можемо разумети ситуацију у којој држава решава неке социјалне проблеме преко јавних предузећа. Међутим, морамо рећи да је то на овај начин дугорочно неодрживо. Непрофитабилност значи гомилање губитака. Последица тога је смањење сопственог капитала и погоршање финансијске позиције јавних предузећа. У исто време недостатак интерно створених извора значи и недостатак могућности финансирања одрживог раста и даље техничко-технолошко заостајање. Свако игнорисање ових проблема, што се упорно чини, значи да ће последице бити тешке, а могућа решења све болнија.

Литература

1. Boer, G., "Managing the Cash Gap", *Journal of Accountancy*, October 1999, p. 27-32.
2. Васиљевић, М., *Компанијско право – Право привредних друштава*, Правни факултет, Београд, 2012.
3. Malinić, D., "Insufficiency of Serbian Economy's Operating Performances: Manifestations, Causes and Main Guidelines of Recovery", *Ekonomika preduzeća*, Journal of the Serbian Association of Economists, January-February, 2013. pp.41-62.
4. Malinić, D., Milićević, V., "Profitability and Growth of Telecommunications Sectors - The Case of the Republic of Serbia", *European International Journal of Science and Technology*, 2 (1), 2013. pp. 33-45.
5. Malinić, D., Milićević, V., "The Financial and Structural Capabilities of Key Infrastructure Sectors in Serbia", *Economic Annals*, Volume LVII, No. 195. October-December 2012. pp. 7-42.
6. Malinić, D., Milićević, V. "Overcoming Financial Structural Disorders as a Prerequisite for Strengthening the Competitiveness of Serbian Economy", *Ekonomika preduzeća, Journal of Business Economics and Management*, November-December, 2012. pp. 317-328.
7. Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, В., *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет, Београд, 2013.
8. Pitzer, J., Dupuis, J.P., "The General Government and Public Sectors", Fifth meeting of the Task Force on Harmonization of Public Sector Accounting (TFHPSA) Chaired by the International Monetary Fund and Hosted by the OECD, Paris, 2006.
9. Stiglic, J., *Ekonomija javnog sektora*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.
10. Stickney, C., Brown, P., Wahlen, J., *Financial Reporting, Financial Statement Analysis, and Valuation - A Strategic Perspective*, Thomson, Mason, 2007.
11. Casey, C., Bartczak, N., "Cash Flow - Its Not the Bottom Line", *Harvard Business Review*, July-August, 1984. pp. 61-66.
12. White, G., Sondhi, A., Fried, D., *The Analysis and Use of Financial Statements*, John Wiley&Sons, New Jersey, 2003.
13. Закон о јавним предузећима, "Службени гласник РС", бр. 119/2012.

Славен
САВИЋ*
мастер екон.

Анализа права и обавеза обвезника ПДВ у Републици Србији

Резиме

Једно од важних питања у економско-правној анализи сваког пореског облика су права и обавезе пореских обвезника. Квалитетна имплементација и добро законодавно дефинисање права и, нарочито, обавеза, пореских обвезника представљају важан предуслов успостављања сваког ПДВ система. Њихов значај извире из саме природе ПДВ, те се због његове комплексности и проблематике којом се бави том подручју мора посветити значајна пажња. Било каква неодговорна понашања или парцијална и нејасна законодавна решења стварају озбиљне потешкоће у функционисању свих делова ПДВ система, а самим тим и повећање трошкова праћења његове реализације. У овом раду ћемо покушати да укажемо на значај сваког од ових аспеката.

Кључне речи: права, обавезе, ПДВ, Република Србија.

Увод

Порез на додату вредност представља издешан порески облик, који у свим земљама које су га увеле значајно доприноси пуњењу државног буџета и као такав изискује и адекватну законску регулативу. Његово важно подручје дефинише се статусом и класификацијом пореских обвезника (у смислу њихове величине, мерене годишњим обимом промета) који измиривањем својих пореских обавеза постају важан фактор за стабилност пореског система и функционисање јавних финансија. Наиме, приликом испуњавања обавеза како од стране пореских обвезника, тако и од стране државе, неминовно настају и одређени трошкови. У том смислу мора се посветити

пажња висини ових трошкова, јер високи трошкови придржавања узрокују неефикасност самог ПДВ система. Лоше законодавно пројектовани и административно гломазни порески системи са компликованим праћењем и контролом приликом убирања, трошења и повраћаја пореских прихода, без алтернативе стварају велике тешкоће, како пореским обвезницима тако и самој државној администрацији.

1. Теоријски осврт на права и обавезе пореских обвезника

У овом делу рада осврнућемо се на теоријске постулате у смислу права и обавеза пореских обвезника.

* „Хербос фитофармација“ д.о.о, Нови Сад

Прагови за регистрацију су један од најважнијих услова правилног дефинисања и функционисања сваког ПДВ система. Теорија и пракса јавних финансија потврдиле су да високи прагови за регистрацију одговарају мање развијеним земљама и земљама у развоју, док ниски прагови одговарају земљама са развијеном и добро успостављеном ПДВ администрацијом. Разлог постављања високих прагова лежи у недовољно развијеном систему пореске администрације. Иако се и теорија и пракса слажу у томе да главнину пореских обвезника чине микро, мала и средња предузећа, очигледно је да земље у развоју и мање развијене земље сматрају да приходи који се убирају опорезивањем мањег броја великих предузећа надокнађују недостатак прихода изазван изузимањем микро, малих и средњих предузећа из ПДВ система. Међутим, при постављању прагова треба бити обазрив у том смислу да се избегне постављање сувише високих прагова, јер би се на тај начин добар део микро и малих привредних субјеката нашао ван ПДВ система, чиме би се значајно умањили приходи који би били остварени по том основу. Са друге стране, ни у земљама са развијеном пореском администрацијом не би требало постављати сувише ниске прагове како би се сви порески обвезници укључили у систем, јер ниједна земља, ма колико била развијена, нема у тој мери развијену пореску администрацију која би, уз минималне трошкове, одржала ПДВ систем у којем би све компаније и предузетници били порески обвезници. У том смислу, требало би успоставити прописе који би узимали у обзир обим промета који остварују мали порески обвезници и, с тим у вези, одредити прихватљиви минималан обим промета преко којег би и они били у систему, а да, истовремено, трошкови придржавања буду сведени на минимум.

Следећи битан захтев који се поставља пред пореске обвезнике је њихова регистрација. Као и други захтеви, и овај захтев мора да буде у исто време довољно "скуп" за спречавање злоупотреба, као и довољно "јефтин" за његово испуњавање од стране пореских обвезника. Привредни субјекат има обавезу да се региструје за ПДВ уколико, при обављању својих активности, достигне праг за регистрацију, и уколико те активности подлежу ПДВ-у. При том је тачно дефинисано шта се сматра опорезивим прометом добара и услуга. Уколико привредни субјект испуњава ове услове, мора да води законом прописане евиденције промета добара и услуга, на основу којих се може јасно утврдити његова пореска обавеза. Предности регистрације огледају се у могућности повраћаја пореза плаћеног на куповину инпу-

та, јер сам систем ПДВ функционише по кредитно-фактурном методу. Међутим, регистрација за ПДВ носи и одређене захтеве које порески обвезници морају да испуне да би легално пословали. Уколико се утврди да привредни субјект који испуњава услове за регистрацију одбије или пропусти да се региструје у роковима дефинисаним законом, против њега биће примењене законске санкције које подразумевају ретроактиван обрачун свих пореских обавеза и високе новчане казне.

После регистрације за ПДВ, порески обвезници дужни су да месечно попуњавају пореску пријаву. Међутим, од овог правила има изузетка, јер се за пореске обвезнике који имају мањи обим промета (тај обим је прецизно законом дефинисан) овај рок може продужити, тако да може бити на кварталном нивоу. Приликом самог подношења пореске пријаве у неким случајевима порез може бити преплаћен, па порески обвезник има две могућности. Прва од њих односи се на могућност повраћаја вишка плаћеног пореза, док се друга односи на могућност коришћења тог износа као пореског кредита у неком од наредних пореских периода. Битно је нагласити да, у случају подношења захтева за повраћај, уколико повраћај не буде извршен на време, пореском обвезнику припада, поред преплаћеног дела пореза, и законска камата. Исто тако, уколико порески обвезник пропусти да поднесе пријаву на време, мора платити казну прописану законом.

Ревизија и контрола од стране пореских органа најважнији су предуслови укупног функционисања сваког ПДВ система. Због тога их неки аутори сматрају и најважнијим сегментима у убирању пореских прихода. Будући да се, кроз поднете пореске пријаве, види сам начин пословања пореског обвезника, ревизија и контрола имају за циљ спречавање сваког вида злоупотребе од стране пореског обвезника. Уколико се утврди да дотични привредни субјект стално изказује нижи излазни порез, па самим тим има право да захтева рефундацију и/или порески кредит, ревизија и контрола имају за циљ да утврде да ли су ти захтеви за повраћај и/или одобравање пореских кредита основани или не. У том циљу, ревизију и контролу треба поставити тако да се утврде одређени критеријуми који би служили као репер приликом утврђивања оправданости ових захтева упућених од стране пореских обвезника. Поред тога, један од њихових важних задатака огледа се како у контроли подношења пореских пријава, тако и у контроли самог плаћања пореза. Систем санкционисања у случају непоштовања прописа треба поставити

тако да казне које се плаћају имају стимулативно дејство, као и да се исте примењују без, или уз што мање изузетака.

Поред обавеза које порески обвезник има по основу регистрације за ПДВ, вредно је споменути и права која он стиче. У том смислу, основно право које порески обвезник има је право на рефундацију. Међутим, при дизајнирању ПДВ система, у вези са рефундацијом, треба бити веома опрезан. Разлог том опрезу представља чињеница да рефундација сама по себи представља одређени притисак на државне ресурсе јер, када се упуту захтев, уколико се он прихвати, држава преузима неопозиву обавезу да изврши повраћај средстава по основу преплаћеног дела пореза. Други разлог за поменути опрез лежи у чињеници да је могуће основати фиктивне фирме, чији крајњи циљ пословања је извлачење финансијске користи по основу фиктивних и неоправдано високих повраћаја. Трећа опасност лежи у чињеници да се купац и продавац могу споразумети да лажирају фактуре, што због минимизовања пореске обавезе од стране продавца, што због жеље купца да, због исказаног већег улазног пореза, прибави финансијску корист. Због наведених проблема, систем рефундације требало би поставити и контролисати тако што би се увели ригорозни критеријуми на основу којих би се процењивала оправданост сваког захтева, уз дефинисање разумног рока у којем би се извршио повраћај пореза.

2. ПДВ регулатива у смислу права и обавеза пореских обвезника у Србији

Први покушаји увођења пореза на додатну вредност у Републици Србији извршени су још крајем '80-их и средином '90-их година прошлог века, али, услед неповољних економско-политичких околности, увођење овог пореза је морало да сачека "нека боља времена". Основе за његово увођење су постављене 2001. године, да би Закон о ПДВ-у коначно угледао светлост дана у септембру 2004. године.

У Републици Србији примењује се ЕУ модел ПДВ-а заснованог на принципу одредишта уз могућност одбитка претходног пореза. Пре доношења самог закона веома успешно су спроведене озбиљне припреме и тестирања закона у неколико привредних грана, како би се уочиле све добре и лоше стране његове примене. То је допринело да почетак примене закона на нивоу целокупне привреде прође изузетно успешно и без "траума", што није био случај са појединим државама у окружењу. Мора се признати да је томе допринело и одго-

ворно понашање свих привредних субјеката у стриктној примени закона.

Ако се ПДВ посматра као чисто рачунска категорија, у оквиру одређеног обрачунског периода на који се примењује, неопходно је разумети и објаснити фазе кроз које пролази обрачун.

2.1. Регистровање пореских обвезника

Као један од важних аспеката ове проблематике појављују се прагови за регистрацију пореских обвезника, па ће, с тим у вези, у наставку рада њима бити посвећена одређена пажња. Након тога ћемо указати на све обавезе које проистичу из регистрације.

Висина прагова за регистрацију пореских обвезника подложна је честим променама. Последњим изменама и допунама Закона као праг за регистрацију постављен је обим промета од 8 милиона динара, уз укидање прага за добровољну регистрацију. Постављање овако високог прага за регистрацију сасвим је у складу са ставом јавнофинансијске теорије и праксе да земље које немају добро развијену пореску администрацију постављају високе прагове. Битно је напоменути да је законодавац укидањем прага за добровољну регистрацију дао могућност свим привредним субјектима да се региструју за ПДВ, наравно, уколико то желе. Са друге стране, повећање прага за регистрацију носи извесну опасност да би многа мала и средња предузећа, због недостигнутог прага од 8 милиона динара, могла да поднесу захтев за брисање из евиденције.

Подстицај за регистрацију у ПДВ систем представља чињеница да, након регистрације, привредни субјект стиче право на одбитак улазног пореза. Наиме, то није случај са малим привредним друштвима која су ван ПДВ система. Неулазак малих привредних субјеката у ПДВ систем представља отежавајућу околност како за мале, тако и регистроване ПДВ обвезнике, јер регистровани порески обвезници, уколико послују са малим пореским обвезником, нису у могућности да поврате улазни порез (под претпоставком да је мали порески обвезник њихов добављач). Због наведеног, мали порески обвезници често су "изоштени" из сарадње са регистрованим пореским обвезницима. Уколико привредни субјекти који нису достигли цензус од 8 милиона динара одлуче да уђу у ПДВ систем, ПДВ обавеза у том случају траје најмање две године. Битно је напоменути да новину представља и чињеница да се евиденциона пријава за такве уплатиоце може поднети било кад у току године.

Уколико привредни субјект жели (или по сили закона има обавезу) да се региструје за ПДВ, мора попунити и поднети евиденциону пријаву. Међутим, мора и пре подношења пријаве почети да обрачунава ПДВ, уколико по сили закона испуњава услове за улазак у ПДВ систем. Евиденциона пријава се подноси најкасније до истека првог рока за предају периодичне пореске пријаве. Важно је напоменути да је за обвезнике који први пут започињу ПДВ активност порески период календарски месец. Друга битна ствар у вези са подношењем евиденционе пријаве је да дан почетка обрачуна ПДВ-а и дан подношења евиденционе пријаве не морају да се поклапају. У случају добровољне регистрације, евиденциона пријава се подноси у истом року, с тим да, уколико је порески обвезник започео обрачун ПДВ-а пре подношења евиденционе пријаве, исти мора у самом образцу навести датум почетка обрачуна пореза. Сам образац се подноси у два примерка, од којих по један задржавају порески обвезник и Пореска управа. Овај образац се састоји из четири дела. У првом делу наводе се подаци од значаја за идентификацију подносиоца пријаве, у другом се наводе подаци о обављању делатности, у трећем се наводе подаци о рачуну у банци, као и подаци о самој банци, док се у четвртном наводе подаци о повезаним лицима.

Овде ћемо накратко пажњу задржати на првом и четвртном делу обрасца ЕППДВ (евиденционе пријаве). Наиме, постоји тачна разлика у подацима које дају правна лица, с једне стране, и физичка лица и пољопривредници, с друге стране. Док се, на пример, за правна лица наводи ПИБ, дотле се за физичка лица наводи ЈМБГ. Такође, физичка лица имају обавезу да попуне поље које се односи на подносиоца пријаве. Једино заједничко поље које попуњавају и физичка и правна лица је поље о седишту, односно пребивалишту. У вези са делом који се односи на повезана лица, битно је нагласити да се за правна лица наводи ПИБ, док се за физичка лица наводи ЈМБГ. И једни и други имају обавезу да наведу проценат учешћа у капиталу подносиоца пријаве, при чему то учешће може бити изражено у уделима, акцијама и(или) гласовима у органима управљања. Након успешно извршене евиденције, издаје се потврда која садржи назив, седиште и ПИБ пореског обвезника, као и датум када је извршена евиденција за ПДВ. У вези са форматом самог ПИБ-а, битно је нагласити да, од 9 цифара, првих 8 означавају редни број регистрације, док је последњи број контролни број. Након евиденције, порески обвезник преузима обавезу да на свим својим документима наводи и порески идентификациони број. Уколико дође до измене пода-

така од значаја за обрачунавање и плаћање пореза, порески обвезник је дужан да писмено обавести надлежни порески орган о овим изменама, најкасније у року од пет радних дана од дана настанка измене. При томе се под подацима од значаја за опорезивање подразумевају подаци о идентификацији подносиоца пријаве, износу укупног промета без пореза у случају кад због промене тог износа долази до промене пореског периода, као и подаци о повезаним лицима.

Због великих измена прописа у вези са регистрацијом пореских обвезника, који се огледају превасходно у подизању прага за обавезну регистрацију и укидању прага за добровољну регистрацију, потребно је привредним субјектима указивати на значај регистрације за ПДВ. Тиме би корист имали и сами привредни субјекти, као и држава, јер би се повећањем броја пореских обвезника повећала могућност за прикупљање пореза. Можда не би било лоше размислити о поновном враћању прага за добровољну регистрацију, јер не користе сви привредни субјекти логику користи по основу регистрације.

2.2. Брисање из евиденције пореских обвезника

У вези са прописима који регулишу проблематику брисања из евиденције дошло је до значајних измена. Основна разлика између садашњег и ранијих верзија Закона је у томе што је ранији Закон предвиђао могућност брисања по службеној дужности, док је садашњим законом та могућност укинута. Сада се као разлози подношења захтева за брисање из евиденције могу навести престанак обавезе плаћања пореза или престанак обављања ПДВ делатности. Битна новина у вези са тим је што се овај захтев може поднети било када у току године. При том се на овом захтеву наводи датум престанка обављања ПДВ активности. Важна напомена када је у питању добровољна евиденција за ПДВ је то што ови субјекти могу поднети захтев за брисање најраније после истека две календарске године. Уколико се, пак, ради о случају престанка обављања делатности, најчешће је реч о престанку постојања привредног субјекта. С тим у вези прописано је да је привредни субјект дужан да најкасније у року од 15 дана пре подношења захтева за брисање из Регистра привредних субјеката поднесе захтев за брисање из ПДВ евиденције. Захтев за брисање подноси се у календарском месецу у којем је привредни субјект престао да обавља ПДВ активност. То, даље, значи да пореска пријава поднета уз захтев за брисање обухвата период од дана почетка пореског периода у којем је поднет захтев за брисање до дана престанка обављања

ПДВ активности. При томе је битно нагласити да привредни субјект сам одлучује о датуму престанка обављања ПДВ активности. На основу спроведеног поступка издаје се потврда која, поред истоветних података наведених на образцу потврде о евиденцији, садржи и податак о датуму када је извршено брисање из евиденције.

Поред поднетог захтева, порески обвезник подноси пописну листу и пореску пријаву за порески период који је дефинисан на раније описан начин. Порески обвезник дужан је да на дан престанка ПДВ активности изврши попис добара, као и датих аванса, по основу којих је имао право на порески одбитак и о томе састави пописну листу, изврши исправку вредности одбитка улазног (претходног) пореза за опрему, грађевинске објекте намењене вршењу делатности, као и улагања у исте и да утврди износ претходног пореза за сва остала добра осим претходно споменутих, као и изузев датих аванса. У ову пописну листу не укључују се добра код којих порески обвезник није имао право одбитка улазног пореза.

Уколико обвезник који се брише врши промет добара која су у потпуности ослобођена плаћања пореза, тј. када је у питању ослобођење без права на порески одбитак, промет таквих добара не укључује се у укупан промет.

Приликом подношења пореске пријаве и плаћања пореза могућа су два случаја. Наиме, обвезник који се добровољно брише (а и даље наставља пословање) плаћа порез у року од 15 дана од дана подношења пореске пријаве, док обвезник који се брише због престанка обављања делатности плаћа порез до дана подношења захтева за брисање из одговарајућег регистра.

Приликом самог спровођења поступка брисања се води рачуна да не дође до двоструког опорезивања, као и да се избегне евентуално неопорезивање опорезивих добара и услуга.

Укидањем прага за добровољну регистрацију и одредбе о брисању по службеној дужности, као и повећањем прага за обавезну регистрацију су отворена врата за излазак из система великог броја привредних субјеката. Штавише, немали број већ регистрованих пореских обвезника иде логиком да, уколико не оствари обим промета од 8 милиона динара, аутоматски поднесе захтев за брисање из ПДВ евиденције. Уколико држава не предузме мере у циљу подизања свести о значају регистрације ПДВ обвезника, то би могло да представља велики проблем за прикупљање државних прихода и нормално функционисање јавноправних тела.

2.3. Улога рачуна у систему ПДВ

После евиденције у ПДВ систему, једна од основних обавеза сваког пореског обвезника огледа се у издавању рачуна. Рачун као такав има више намена. Наиме, он не представља само доказ да је извршен промет добара и услуга. Будући да, као што је већ напоменуто, ПДВ функционише по кредитно-фактурном систему, рачун представља и документ на основу којег се може остварити право на повраћај претходног пореза. Новина у новим прописима о издавању рачуна је да се рачун издаје за сваки промет добара и услуга, независно од тога да ли је прималац истих регистровани ПДВ обвезник, или је, пак, ван система. Међутим, у неким случајевима ова обавеза изостаје, обично у случају промета добара и услуга који не подлеже опорезивању, који је потпуно ослобођен пореза (када је у питању ослобођење без права на порески кредит, тј. повраћај улазног пореза), промет добара и услуга без накнаде, као и промет добара и услуга који се врши физичким лицима која нису обвезници. Важно је споменути да ови прописи не значе да уопште не постоји обавеза издавања рачуна. И у овим случајевима издају се рачуни, али њихова садржина није утврђена ПДВ прописима. Овде до изражаја долази и Закон о заштити потрошача, према којем се за купљену робу или пружену услугу потрошачу обавезно издаје рачун. Овај рачун се издаје најмање у два примерка, при чему један задржава издавалац, а остали се дају примаоцу добара и услуга.

У вези са елементима које садржи рачун, као и у вези са моментом издавања рачуна, битно је напоменути неколико ствари. Рачун мора имати најмање два датума: датум издавања и датум промета добара и услуга, док се као трећи датум може појавити рок у којем обавеза доспева за плаћање, при чему се ови датуми не морају поклапати. Код пореске стопе и врсте добара и услуга битно је напоменути да се у истом рачуну могу појавити ставке на које се примењује различита стопа пореза па се, у том случају, као засебан износ наводи износ пореза по општој, односно повлашћеној стопи. Када је у питању износ накнаде, битно је напоменути да се она не мора исказати (мада се најчешће исказује). Занимљиво је да накнада, уколико се наплаћује у девизама, може бити исказана у динарима, девизама, или на оба начина. Приликом наплате накнаде у девизама, примењује се средњи курс централне банке или уговорени курс који важи на дан престанка пореске обавезе, док се податак о пореској основици и износу ПДВ обавезно наводи у динарима. Између осталих битних података, ту

је одредба на основу које није обрачунат порез, као и напомена да се за промет добара и услуга примењује систем наплате.

Ако обвезник - издавалац рачуна грешком искаже нетачан износ пореза у текућем обрачунском периоду, тако исказани податак остаје као обавеза за тај период, док се исправка врши у наредном обрачунском периоду. Ови случајеви могу настати уколико је дошло до обрачуна пореза по погрешној пореској стопи (нпр. уколико се примени нижа стопа на добра која се опорезују вишом стопом), уколико се обрачунава порез на добра ослобођена пореза, као и уколико се обрачунава порез на добра која не подлежу опорезивању (која су ван пореске базе). Исправка износа погрешно обрачунатог пореза врши се у пореском периоду у којем је издат нови рачун са исправљеним износом пореза.

Као и регистрација пореских обвезника, и издавање рачуна носи одређене трошкове. Пре свега, свака копија рачуна чува се у изворном облику, тако да се мора обезбедити и простор за њихово физичко одлагање. Поред тога, кад је у питању чување у електронском облику, неопходно је редовно одржавање опреме која служи као медијум за складиштење података.

2.4. Евиденција обрачуна и плаћања ПДВ

Следеће у низу обавеза односе се евиденцију, обрачун и плаћање ПДВ. Пре објашњења наведених поступака потребно је дати кратке напомене о пореском периоду. У важећем закону дефинисане су две врсте пореских периода: календарски месец и календарско тромесечје, при чему се као основни критеријум за утврђивање да ли ће порески обвезник плаћати ПДВ месечно или тромесечно узима годишњи обим промета. Уколико годишњи (процењени или остварени) обим промета износи више од 50 милиона динара, порески период је календарски месец, док је у супротном порески период календарско тромесечје. Уколико је обвезник у текућој години први пут започео ПДВ активност, његова обавеза у вези са месечним обрачуном и плаћањем ПДВ траје две године. Уколико након истека рока од две године годишњи обим промета опадне испод наведеног прага, обвезник прелази на тромесечно обрачунавање и плаћање ПДВ. Уколико је обвезник месечно обрачунавао ПДВ, по сили закона, две године, а након тога остварио обим промета мањи од 50 милиона динара, дужан је да обавести Пореску управу, да би му се променио порески период. Порески обвезник, такође, може својевољно захтевати промену пореског периода.

2.5. Право на повраћај улазног ПДВ

Када се ради о обрачуна и плаћању пореза, потребно је нагласити да је за правилан обрачун пореза битно прецизно утврдити све елементе који утичу на његову висину. Ту се превасходно ради о утврђивању износа опорезивог промета, као и о износу свих одбитака и евентуалних исправки. Порески обвезник дужан је да за сваки порески период обрачунава ПДВ на основу промета добара и услуга ако је за њих настала пореска обавеза. При томе је за правилан обрачун важан датум настанка пореске обавезе. Рок за плаћање пореза у случају обвезника чији порески период је календарски месец износи 15 дана након истека пореског периода, док је у случају обвезника чији је порески период календарско тромесечје овај рок 20 дана након истека пореског периода. У сваком случају, обавеза подношења пореске пријаве остаје чак и уколико порески обвезник у одређеном пореском периоду нема пореску обавезу. Кад се ради о попуњавању и достављању пореске пријаве, битно је нагласити да се она, поред класичног попуњавања у папирној форми, може попуњавати и слати електронски, али се, у том случају, морају створити одређени технички услови да би то било изводљиво.

Поред осталих евиденција, порески обвезник је обавезан да води евиденцију о примљеним и издатим рачунима. На основу података у овим књигама остварује се контрола тачности обрачуна улазног и излазног пореза. Међутим, чак и привредни субјекти који нису у систему, а привредно су активни, морају водити наведене евиденције, како би лакше утврдили да ли им је годишњи промет прешао цензус од 8 милиона динара, након чега би стекли обавезу да се региструју у ПДВ систему. Ове евиденције, као и документација на основу којих су настале, чувају се најмање 5 година.

Порески обвезник је дужан да обавести порески орган односно Пореску управу о измени података који су значајни за обрачунавање и плаћање пореза, у року од пет дана од дана када је настала измена. Између осталих, битан податак је и податак о рачуну у банци, јер се управо на овај рачун врши повраћај пореза, када се порески обвезник определи за ту могућност.

Када се ради о правима, основно право које порески обвезник стиче је, као што је већ речено, право на повраћај улазног пореза. Ово право се негде назива и правом на рефундацију. Међутим, Закон о ПДВ-у Републике Србије прави стриктно разлику између повраћаја, рефундације и рефакције пореза, па ћемо због тога пажњу задржати само на повраћају пореза. Наиме, порески обвез-

ник, уколико има вишак плаћеног пореза може да се, у пореској пријави, определи за повраћај преплаћеног износа, или га може искористити као порески кредит. Треба нагласити да Закон дефинише различите рокове за повраћај, у зависности од тога да ли се обвезник бави претежно извозом. Уколико је његова делатност претежно извозног карактера, овај рок је 15 дана од истека рока за подношење пореске пријаве, док је, у супротном, овај рок 45 дана. Уколико се утврди да су испуњени сви формални услови за повраћај, надлежни порески орган издаје решење на основу којег се повраћај спроводи. Уколико се, пак, обвезник определи за порески кредит, тај износ може користити за измиривање будућих пореских обавеза. У сваком случају, повраћај неискоришћеног дела пореског кредита може се захтевати најраније истеком рока за подношење пореске пријаве за текући порески период.

Савет који важи за повраћај пореза био би следећи. Пошто су дефинисани различити рокови за повраћај, потребно је сагледати, са свих аспеката, да ли су они адекватно постављени. Ово подразумева довољно дуге рокове у којима држава може да одговори својим обавезама по основу захтева за повраћај, али, исто тако, ти рокови не смеју бити сувише дуги, јер би, у супротном, довели до низа проблема у нормалном пословању пореских обвезника. Другим речима, требало би избећи ситуацију у којој би држава била неликвидна, као и ситуацију да порески обвезници, због неадекватно дефинисаних рокова, сувише дуго чекају да им "легне" новац по основу повраћаја.

3. Осврт на Европску унију

Европска унија има одређене специфичности у вези са већином ових обавеза, као и права ПДВ обвезника. Тако је у вези са регистрацијом прописан посебан образац за уобичајени промет роба и услуга, а посебан за тзв. продају на даљину. Посебно су предвиђени прагови за регистрацију пореских обвезника који се баве продајом на даљину. Поред тога, у вези са контролом, функционише посебан ПДВ информациони систем, на основу којег је, у свако доба, могуће проверити идентитет сваке стране. И у вези са повраћајем пореза прописани су минимални износи испод којих се захтев за повраћај не прихвата, а и рокови за повраћај пореза су дужи.

Ниједна анализа, ма колико детаљна, не пружа одговоре на сва питања. И у овом случају може се поставити више питања. Прво од њих је

које економске последице има испуњавање обавеза пореских обвезника и колике користи порески обвезници имају од остваривања својих права, а друго је које последице по буџет има држава на основу истих. Наиме, свака обавеза носи одређени трошак за пореске обвезнике. Мануелно испуњавање пореских пријава и вођење евиденције на класичан начин, рецимо, може проузроковати велике трошкове. Исто је са контролом. Увођење електронског начина попуњавања пријава далеко олакшава посао и пореским обвезницима и пореским органима. Међутим, ово подразумева добро разрађен информациони систем, као и одговарајуће стандарде сигурности дигиталног потписа. Увођење електронске евиденције примљених и издатих фактура, као и увођење система контроле типа *VIES*-а који функционише у ЕУ допринели би ефикасности испуњавања обавеза од стране обвезника и ефикасности контроле пореских органа. Права пореских обвезника, међутим, далеко су сложенија. Та сложеност проистиче из могућности појаве пореске евазије, која се огледа у тражењу неоправдано високих повраћаја. Међутим, поставља се питање колико пореским обвезницима, уколико им се одобри захтев за повраћај, та средства заиста могу помоћи у пословању. Са друге стране, поставља се питање колико средства прикупљена по основу пореза држави заиста могу помоћи, због свеприсутног хроничног дефицита и обавеза према пореским обвезницима. Не треба заборавити ни да, у случају крајњих потрошача, плаћање пореза представља терет за њихов буџет. При том би се нарочито могло говорити о потрошњи добара без којих је незамислив свакодневни живот. Будући да наведена питања заслужују неопходну пажњу, у њихово решавање морају бити укључени како креатори економске и фискалне, тако и креатори социјалне политике.

4. Искуства у примени ПДВ у Србији

Десетогодишња примена пореза на додатну вредност у Републици Србији, према општем мишљењу аутора овог рада, добила је позитивну фискалну и економску физиономију. У значајној мери уведен је ред како у законодавну регулативу, тако и у практичну примену те регулативе, у вези са начином и ефикасношћу обрачуна и уплатом пореских обавеза од стране пореских уплатилаца. Мора се напоменути да су сва нова позитивна законодавна уобличавања пореских прописа често била поприште политичких обрачуна партијских неистомишљеника у скупштинским клупама, приликом усвајања наведених

прописа. Многим политичким странкама и њиховим првацима то је био добар модел за стицање нових политичких поена и политичког рејтинга.

Свака држава на свету, па и Република Србија, настоји да привредне системе који запошљавају велики број радника и уплаћују у буџет значајна пореска средства, подстакне разним властима када процени да за то постоје објективни разлози. Такав став државе апсолутно је економски и политички оправдан. С једне стране, нема отпуштања радника у кризним ситуацијама у које могу запасти велики системи (чува се социјални мир), а с друге стране, разним подстицајима се таквим привредним субјектима помаже да одрже текуће пословање и предупредите стечај и евентуални банкрот.

Нажалост, привредна реалност Србије, када су у питању велики привредни субјекти, често није онаква какву би држава желела да има. Неретко су управо ти највећи привредни субјекти и највећи порески дужници. Осим што дугују огромне износе ПДВ, они су високо задужени код пословних банака и неуредно враћају кредитне линије. Неретко се дешава да касне и у измирењу других обавеза, тако да њихова пословна слика делује у великој мери без перспективе.

Добром економском и пореском политиком, системски се у значајној мери може утицати на разне токове привредних дешавања у свакој земљи. У случају Републике Србије било би суштински важно да се разним стимулативним мерама држава одрекне дела изворног пореског прихода који би био употребљен за спасавање привредних субјеката који реално имају привредну перспективу, а тренутно се налазе у проблемима. Тиме се чувају радна места и не гасе се потенцијални порески обвезници. Пракса показује да тако опорављени привредни субјекти веома успешно настављају своју привредну активност.

Уз сва сазнања да је буџетски дефицит Републике Србије изузетно велик и да ће у наредном периоду представљати један од најтежих терета и изазова у њеном функционисању, делује несхватљиво да се системском пореском политиком држава није упустила у увођење реда када се ради о опорезивању пољопривредних газдинстава, као и промета роба и услуга који иста обављају. Ако је тачан податак да многа пољопривредна газдинства врше производњу на површинама обрадивог земљишта од по неколико стотина хектара, није тешко израчунати колика може бити вредност те производње и вредност услуга везаних за ту производњу. Да све буде још

компликованије, највећи део таквог промета одвија се без финансијске и пореске евиденције и остаје неопорезован. Када би на прави начин промет пољопривредних производа и услуга био опорезован, извесно је да би за веома кратко време буџетски дефицит Србије био значајно смањен.

Закључак

На основу анализе права и обавеза пореских обвезника у Републици Србији и кратког осврта на Европску унију, могу се извести следећи закључци. У вези са регистрацијом пореских обвезника позитивна је могућност да се сви обвезници, без обзира на висину промета, региструју. Међутим, укидање прага за добровољну регистрацију, према мишљењу аутора овог рада, представља одређену грешку. Наиме, због повећаног прага за обавезну регистрацију, многи мали и средњи порески обвезници ће желети да изађу из система. Уколико би се вратио праг за добровољну регистрацију тада би, вероватно, већи део њих пожелео да остане у систему, јер је, по правилу, праг за добровољну регистрацију значајно нижи у односу на праг за обавезну регистрацију. Следећа позитивна ствар се огледа у могућности слања пореских пријава електронским путем, која је, према сазнањима аутора овог рада, уведена најновијим изменама и допунама Закона. Међутим, потребно је нагласити да треба увести сигуран информациони систем који би спречио евентуалне злоупотребе. Тиме би се у значајној мери снизили трошкови придржавања, будући да је електронско попуњавање и слање пријава далеко јефтиније у односу на попуњавање и подношење пријава на класичан начин. Као негативно обележје појављује се још увек недовољно сигуран систем контроле. У том смислу, требало би размислити о увођењу информационог система какав функционише у Европској унији, помоћу којег је могуће у сваком тренутку проверити активности сваког пореског обвезника.

Литература

1. Richard M. Bird and Pierre-Pascal Gendron, *The VAT in Developing and Transitional Countries*, Cambridge University Press, 2007.
2. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax
3. Council Directive 2006/138/EC of 19 December 2006, OJ L 384, p 92.

4. Council Directive 2007/75/EC of 20 December 2007, OJ L 346, p 13.
5. Council Directive 2008/8/EC of 12 February 2008, OJ L 44, p 11.
6. Council Directive 2008/117/EC of 16 December 2008, OJ L 14, p 7.
7. Council Directive 2009/47/EC of 5 May 2009, OJ L 116, p 18.
8. Council Directive 2009/69/EC of 25 June 2009, OJ L 175, p 12.
9. Corrigendum to Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax(OJ L 347, 11.12.2006.), OJ L 335, 20.12.2007 p. 60.
10. <http://www.revenue.ie/en/tax/vat/leaflets/distance-sales-eu.html>
11. <http://www.revenue.ie/en/tax/vat/forms/>
12. <http://search2.hmrc.gov.uk/kb5/hmrc/forms/vatforms.page>
13. <http://www.hmrc.gov.uk/manuals/vatposgmanual/vatposg3510.htm>
14. http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/traders/vat_community/vat_in_ec_annexi.pdf
15. http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/traders/vat_number/#background
16. <http://www.karanovic-nikolic.com/2012/10/10/srbijaporezi-bilten-oktobar-2012/?lang=sr>
17. <http://pdvsavetnik.wordpress.com/2013/07/31/izmene-zakona-o-pdv-u/>
18. <http://www.icarus.rs/pdf/Pravilnik%20o%20sadrzini%20i%20nacinu%20evidentiranja%20prometa%20izdavanjem%20fiskalnog%20racuna.pdf>
19. http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_konturi_i_bitmapi_fiskalnog_logu_izgledu_fiskalnih_dokumenata_i_znacenju_pojedinih_podataka_sadrzanih_u_fiskalnim_dokumentima.html
20. www.poreskauprava.gov.rs/sr/nerezidenti/pregled-propisa/pravilnici/127/pravilnik-o-poreskom-identifikacionom-broju.html
21. <http://www.pwc.rs/sr/publications/assets/tax-and-legal-alert/tla-2012/15-Izmene-Zakona-o-PDV-Oktobar-2012.pdf>
22. <http://www.aktivasisistem.co.rs/obrasci-za-download>
23. http://www.uvra.net/obrasci_PDV.php

Приручник о ПДВ (штампано и електронско издање)

Закон о ПДВ у примени је од 1. јануара 2005. године и од тада је мењан и допуњаван три пута, уз измене и допуне пратећих подзаконских аката. Измене и допуне Закона о ПДВ, из септембра 2012. године, биле су непосредан повод за објављивање трећег, измењеног и допуњеног издања ПРИРУЧНИКА О ПДВ.

Као додаток Приручнику штампана је ЗБИРКА ПРОПИСА О ПДВ која садржи пречишћене текстове Закона о ПДВ и свих подзаконских аката који су у примени од 1. јануара 2013. године.

Имајући у виду обим Приручника, као и потребу корисника да брзо пронађу одговор на конкретно питање, поред штампаног издања, приредили смо и његову електронску верзију. Наиме, уз штампано издање, добија се и компакт-диск који омогућава брзу и једноставну претрагу по свим насловима и поднасловима. Дакле, целокупан садржај Приручника, са свим текстовима који се налазе у штампаном издању, као и текстови Закона о ПДВ са подзаконским актима, добијају се и у електронској верзији.

Сва три издања: Приручник о ПДВ, Збирка прописа о ПДВ и компакт диск чине један пакет и продају се заједно. Не постоји могућност куповине појединачних издања.

